

Гене́за

ОЛЕКСАНДР ЗАБОЛОТНИЙ
ВІКТОР ЗАБОЛОТНИЙ

НОВА УКРАЇНСЬКА
ШКОЛА

УКРАЇНСЬКА МОВА ЧАСТИНА 1

7

ЧАСТИНИ МОВИ

Назва частини мови	Загальне значення	Морфологічні ознаки	Синтаксична роль	На які питання відповідає
Самостійні				
Іменник	означає предмет	належить до певного роду, змінюємо за числами й відмінками	найчастіше буває підметом, додатком, обставиною	хто? що?
Прикметник	означає ознаку предмета	змінюємо за родами, числами, відмінками	означення, присудок	який? чий?
Числівник	означає кількість, число, порядок предметів під час лічби	змінюємо за відмінками; деякі – за числами й родами	найчастіше – підмет, означення, додаток	скільки? котрий?

ЧАСТИНИ МОВИ

Назва частини мови	Загальне значення	Морфологічні ознаки	Синтаксична роль	На які питання відповідає
Самостійні				
Займенник	вказує на особу, предмет, ознаку, кількість	змінюємо за відмінками; деякі – за числами й родами	найчастіше – підмет, додаток, означення	хто? що? який? чий?
Дієслово	означає дію предмета	більшість змінюємо за часами, числами, деякі – за особами, родами	найчастіше – присудок	що робити? що зробити?
Прислівник	означає ознаку дії, ознаку предмета чи ознаку іншої ознаки	не змінюємо	найчастіше – обставина	як? де? куди? коли? чому? яким способом? з якою метою? та ін.

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика *Михайла Вербицького*
Слова *Павла Чубинського*

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

ЧАСТИНИ МОВИ

Назва частини мови	Загальне значення	Морфологічні ознаки	Синтаксична роль	На які питання відповідає
Службові				
Прийменник	не мають	не змінюємо	не бувають членами речення	не відповідають
Сполучник				
Частка				
Особлива частина мови				
Вигук	виражає почуття, емоції	не змінюємо	не буває членом речення	не відповідає

ВІДМІНКИ

Назви відмінків	Питання відмінків		
	<i>Іменники</i>	<i>Прикметники</i>	<i>Числівники</i>
Називний	<i>хто? що?</i>	<i>який? чий?</i>	<i>скільки? котрий?</i>
Родовий	<i>кого? чого?</i>	<i>якого? чийого?</i>	<i>скільких? котрого?</i>
Давальний	<i>кому? чому? кого? що?</i>	<i>якому? чийому?</i>	<i>скільким? котрому?</i>
Знахідний	<i>ким? чим?</i>	= Н. або Р.	= Н. або Р.
Орудний	<i>на/у кому?</i>	<i>яким? чиїм?</i>	<i>скількима? котрим?</i>
Місцевий	<i>на/у чому?</i>	<i>на/у якому?</i>	<i>на/у скільких?</i>
Кличний	—	<i>на/у чийому?</i>	<i>на/у котрому?</i>

ОЛЕКСАНДР ЗАБОЛОТНИЙ
ВІКТОР ЗАБОЛОТНИЙ

УКРАЇНСЬКА МОВА

Підручник для осіб
з особливими освітніми потребами
(Н 54.1 – Н 54.2)

7 клас
(у 2-х частинах)

ЧАСТИНА 1

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Київ
«Генеза»
2024

УДК 811.161.2*кл7(075.3.056.262)
3-12

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 05.02.2024 № 124)*

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

*Відповідає модельній навчальній програмі
«Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної
середньої освіти (автори: Заболотний О. В., Заболотний В. В.,
Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.)*

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

– теоретичні відомості

– завдання з елементами дослідження

– завдання з розвитку мовлення

– завдання конкурсного характеру

– завдання підвищеної складності

– завдання для роботи з додатковими джерелами

Заболотний О. В.

3-12 Українська мова : підруч. для осіб з особ. освіт.
потребами (Н 54.1 – Н 54.2). 7 кл. (у 2-х ч.) : ч. 1 /
Олександр Заболотний, Віктор Заболотний. –
Київ : Генеза, 2024. – 192 с. : іл.

ISBN 978-617-8353-66-7

ISBN 978-617-8353-67-4 (Ч. 1)

УДК 811.161.2*кл7(075.3.056.262)

ISBN 978-617-8353-66-7

ISBN 978-617-8353-67-4 (Ч. 1)

© Заболотний О. В.,
Заболотний В. В., 2024

© «Генеза», оригінал-макет, 2024

Дорогі семикласники та семикласниці!

Розмовляти українською – це стильно, сучасно й патріотично. Вільне володіння державною мовою є однією з умов отримання якісної освіти та успішної самореалізації. В українській мові відображено характер і темперамент нашого народу. Тому ви, як носії української, завжди відчуватимете свою неповторність та індивідуальність у будь-якому куточку світу.

Цього навчального року ви продовжите вивчати один із найбільших розділів мовознавства – «Морфологію». Зокрема, дізнаєтеся багато нового про **дієслово, прислівник, службові частини мови та вигук**.

Вивчення кожного параграфа радимо розпочинати зі вступної вправи – невеликого дослідження. Потім бажано уважно прочитати теоретичні відомості, осмислити їх, переказати своїми словами. Виконавши різноманітні тренувальні вправи, ви закріпите свої знання, а також дізнаєтеся багато цікавого про довкілля, стосунки між людьми, історію та культуру, екологічну безпеку, здоровий спосіб життя, основи фінансової грамотності, основні права та свободи людини.

Сподіваємося, що вам сподобаються завдання з позначками «Попрацюйте в парах», «Коло думок», «Поспілкуйтеся», «Ситуація». Також на вас чекають конкурсні завдання, пізнавальні рубрики «Культура мовлення» та «Моя сторінка».

Ви зможете взяти участь у виконанні колективних проєктів, які допоможуть поглибити знання з мови, розвинути комунікативні навички, творчі здібності. Надійними помічниками на шляху здобуття знань стануть запропоновані в підручнику малюнки, схеми, таблиці, покликання на додаткові джерела інформації.

Учімо українську! Спілкуймося українською, адже мова об'єднує, а в єдності – наша сила!

Нехай вам щастить!

ВСТУП

УКРАЇНЬСЬКА МОВА ЄДНАЄ НАС

1. Прочитайте висловлення та поміркуйте над поданими після них запитаннями.

* * *

Мова – це всі глибинні пласти духовного життя народу, його історична пам'ять, найцінніше надбання століть, мова – це ще й музика, мелодика, фарби буття, сучасна художня, інтелектуальна й мисленнєва діяльність народу (*Олесь Гончар*).

* * *

Мово наша! Дзвонкова кринице на середньохресній дорозі нашої долі! Твої джерела б'ють десь із магми, тому й вогненна така. А вночі купаються в тобі ясні зорі, тому й ласкава така (*К. Мотрич*).

* * *

У народу немає більшого скарбу, ніж його мова. Бо саме мова – це характер народу, його пам'ять, історія і духовна могутність. У ній відбиваються звичаї, традиції, побут народу, його розум і досвід, краса і сила душі, вона його цвіт і зав'язь. Ще в дитинстві рідна мова допомагає нам пізнавати всесвіт, відкривати для себе великий і чарівний світ життя. Без мови не може існувати й розвиватися суспільство, бо вона допомагає людям

обмінюватися думками, висловлювати свої почуття, досягати взаєморозуміння, створювати духовні цінності (з тексту «Диктанту єдності»).

* * *

Збирай, як діаманти, ті слова.
Твого народу в них душа жива.

С. Черкасенко

Поміркуймо

- ✓ Як ви розумієте слова відомого мовознавця Івана Вихованця: «Упродовж віків народ творив і шліфував свою мову...»?
- ✓ Що, на вашу думку, об'єднує українців? Для чого потрібна єдність і згуртованість народу?
- ✓ Чому мову називають найбільшим скарбом народу? Як зберегти цей скарб?
- ✓ Чому державна мова є важливою для існування держави?

Сьогодні українська мова скрізь: у закладах освіти, в органах влади, на вулиці, у магазинах, на телебаченні, у соціальних мережах. Вона має статус державної в Україні, а тому є однією з основ існування нашої держави.

Мова завжди єднала українців у всьому світі, а з початком війни проти України ще більше згуртувала наш народ для подолання труднощів і здобуття перемоги. Весь цивілізований світ сприймає українську як мову сміливих, волелюбних та нескорених. Вона – той скарб, який треба шанувати, берегти й збагачувати.

Українська мова єднає український народ і робить нас сильною європейською державою.

2. Розгляньте постери, створені за матеріалами відкритих джерел інтернету. Обміняйтеся міркуваннями щодо змісту цих повідомлень. Доповніть «Словник єднання» власними прикладами. Добирайте нові слова впродовж навчального року.

ЯК ТИ?

Під час війни слова
набувають
нових значень.

Тепер кожне
«Як ти?»
означає
«Я тебе люблю».

Малюнок на конкурс
«Кольори нашої перемоги»
(zhitomir.info)

СЛОВНИК ЄДНАННЯ

Героям Слава!

ЗСУ

паляниця

волонтерство

УКРАЇНА

ППО

любов

віра

перемога

Доброго вечора, ми з України!

Патрон

НАТО

бавовна

Відбій повітряної тривоги!

О. Павлова.
Коміксовий персонаж
Кіт Інжир

3. Чи добре ви знаєте українську мову? Сканувавши QR-код або перейшовши за посиланням <https://cutt.ly/AwLINW4X>, проведіть у класі **вікторину «Дивослово»**. За бажанням можете скласти свою вікторину за поданим зразком.

4. I. Прочитайте текст і передайте його зміст 2–3 реченнями. Чому саме буква *ї* стала символом спротиву українців?

«Ї» БІЛЬШЕ, НІЖ ЛІТЕРА

Тринадцята літера українського алфавіту давно стала чимось більшим, ніж мовна одиниця. Сучасні українці, маркуючи нею одяг чи вуличні об'єкти, окреслюють так свою ідентичність і самобутність.

У 2013 році в Рівному навіть поставили пам'ятник літері *ї* до Міжнародного дня рідної мови. А в Тернополі започаткували мистецький фестиваль, названий цією буквою.

За останні роки «*ї*» стала особливим символом спротиву українців. Символом, за яким миттєво видно «своїх». Під час тимчасової окупації Херсона мешканці підпільно, ризикуючи життям, створювали графіті з літерою *ї*. Такі графіті можна було побачити і в Маріуполі на пам'ятнику Тарасові Шевченку, і в Криму.

Навіть слово «Україна» неможливе без «*ї*» (За матеріалами <https://ukrainer.net>).

II. Як ви розумієте вислів «**ОТОЧИ СЕБЕ УКРАЇНСЬКОЮ**»? Поясніть, як кожен із нас може створити чи розширити для себе українськомовний простір.

ПОВТОРЕННЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО

1. СЛОВОТВІР

ПРИГАДАЙМО. 1. Які є значущі частини слова? 2. Чим похідні слова відрізняються від непохідних?

5. Утворіть усно від поданих іменників прикметники на позначення назв соків. Які зі слів (подані чи утворені) є похідними, а які – непохідними?

яблуко вишня томат груша
персик морква апельсин

6. I. Запишіть подані слова у дві колонки: 1) непохідні; 2) похідні.

Лісовий, клен, кленовий, день, перейти, нога, співак, парк, роса, кінотеатр, океан, південний.

II. Доберіть до слова *ліс* два спільнокореневі слова та дві форми цього слова.

Непохідне слово	Похідні слова
ЛІС	лісник лісовий праліс

Способи словотворення

Префіксальний	<i>доїхати</i>
Суфіксальний	<i>дощовий</i>
Префіксально-суфіксальний	<i>припічок</i>
Безафіксний	<i>синь</i> (від <i>синій</i>)

Складання слів або основ	<i>сухофрукти</i>
Абревіація	<i>ЗНО, лісгосп</i>
Перехід слів з однієї частини мови в іншу	<i>черговий (імен.)</i>

7. I. Розберіть слова за будовою та визначте спосіб їхнього творення. Які слова мають нульове закінчення?

Премудрий, березовий, переддень, полтавський, затишок, навушник, зелень, спорттовари.

II. Складіть усно одне речення з прикметником *черговій* та одне – з іменником *черговій*.

8. I. Прочитайте та доведіть, що це текст. На основі прочитаного поміркуйте, з якою метою в Одесі провели незвичайний шаховий турнір.

ШАХОВА СОТНЯ

У 2023 році вперше в історії України одночасно 100 **дітей** різного віку зіграли в шахи. Незвичайний **турнір** проходив в Одесі на стадіоні «Чорноморець» і був присвячений Дню шахів, який відзначають 20 липня.

Для юних учасників та **учасниць** провела майстер-клас чемпіонка Всесвітньої шахової олімпіади, заслужена майстриня **спорту** України Наталія Жукова. «Шахи розвивають стратегічне та логічне мислення. Вони вчать **дитину** самостійно приймати рішення **змалечку**», – зазначила шахістка (За матеріалами інтернет-видань).

Фото <https://odessa.online>

II. Виконайте завдання до тексту.

1. Випишіть спільнокореневі слова до іменника *шахи*, позначте корінь.

2. Визначте, які з виділених слів мають нульове закінчення. Змініть усно ці слова так, щоб закінчення стало звуковим.

3. Знайдіть складні слова та поясніть, як їх утворено.

4. Випишіть два слова, утворені префіксальним способом, позначте префікси.

5. Укажіть іменники на позначення осіб жіночої статі за видом діяльності чи званням. За допомогою яких суфіксів утворено ці слова?

9. ПОСПІЛКУЙТЕСЯ. У якому виді спорту ви хотіли б представляти Україну, якби мали таку можливість? Чому?

10. I. Прочитайте вголос словосполучення. Знайдіть у кожному з них складноскорочене слово (аббревіатуру) та поясніть, як його утворено.

Послуги СТО*, колядки на Святвечір, перемога ЗСУ, підрозділи Нацгвардії, ЗНО з математики, навчання в медуніверситеті, Чорнобильська АЕС, переліт до США, перевірити штрихкод, матч на НСК «Олімпійський», зібралися в турпохід.

II. Складіть і запишіть речення з одним із поданих словосполучень.

* СТО – станція технічного обслуговування.

11. ПОПРАЦЬОЙТЕ В ПАРАХ. Утворіть усно по черзі складноскорочені слова, поєднуючи слова чи їхні частини з різних рамок (усього 8–10 слів). Будь-яке подане слово можна використати кілька разів або ж не використовувати взагалі.

медичний	європейський
технічний	будівельний
дитячий	телевізійний
футбол	спортивний

огляд	майданчик
центр	магазин
зал	коледж
простір	допомога

12. Утворіть словотвірні ланцюжки зі слів кожної групи.

1. Лимонад, лимон, лимонадний. 2. Зима, зимовий, зимувати. 3. Учитель, учительський, учити.

13. I. Спишіть речення, розставляючи пропущені розділові знаки.

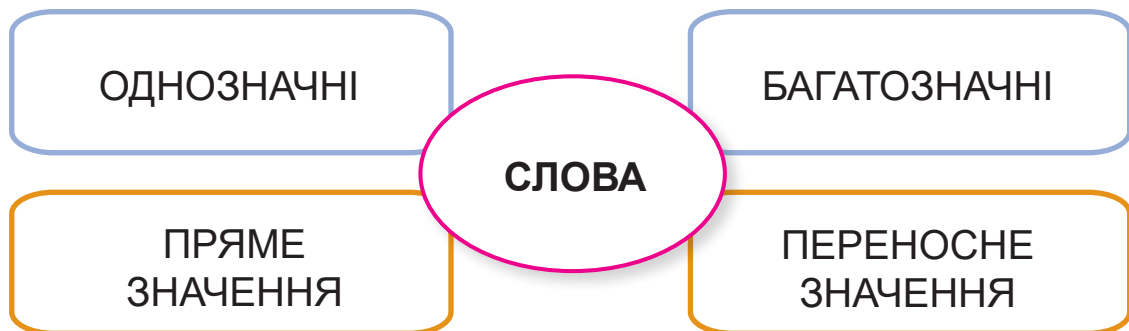
1. А **досвіток** вже стукає в вікно навшпиньки підкрадається до ліжка (*Л. Завіщана*). 2. Папірус білий ліг на цілий світ і пишеться історія зимова (*Г. Дудка*). 3. Вони, ті крила, не з пуху-пір'я, а з правди чесноти і довір'я (*Л. Костенко*). 4. В **осіннім** небі журавлі курличуть і голос їхній ледве чуть з імли (*Є. Летюк*). 5. Того можливо не знайду я слова, щоб наш **прекрасний** оспівати світ (*М. Рильський*).

II. Підкресліть п'ять похідних слів (на вибір).

III. Випишіть виділені слова, розберіть їх за будовою, запишіть поруч спосіб творення.

2. ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ФРАЗЕОЛОГІЯ

ПРИГАДАЙМО. Які слова називають багатозначними?

14. I. Прочитайте речення. Доведіть, що виділені слова є багатозначними. Чи надають вони образності й виразності висловленому? З яким лексичним значенням ужито кожне з них у поданих реченнях?

1. Несподівано пішов дощ. **Важкий і колючий** (*О. Черногуз*).
2. По листю **барабанив** дощ... (*О. Черногуз*). 3. Цей дощ

починався якось не так, бо почали падати занадто **великі** краплі (Н. Кур'ян). 4. Листя на вербах од вітру **дрижить**. Тінь від хмаринки по травах **біжить** (М. Руденко).

II. Складіть усно розповідь (3–4 речення) на основі однієї з поданих світлин на тему «Музика дощу» або «Казковий дощ». Використайте слова, ужиті в переносному значенні.

15. I. Спишіть словосполучення, замінюючи в кожному з них прикметник *важкий* синонімом із запропонованих у рамці. Кожен синонім ви можете використати лише один раз.

болісний / нелегкий / скрутний / суворий /
нестерпний / гнітючий / сильний

Важкий спогад, важкий удар, важкий рік, важкий погляд, важкі часи, важкий біль, важкий настрій.

II. Поясніть, що означають фразеологізми *важкий на підйом*, *важка рука*. За потреби скористайтеся словником.

16. **ПОПРАЦЮЙТЕ В ПАРАХ.** I. Розподіліть між собою групи слів. Доберіть до слів обраної групи синоніми й запишіть. Перевірте одне в одного правильність виконання.

Група 1. Ласкавий, охайний, **завірюха**.

Група 2. Дорóга, пестливий, **говорити**.

II. **Гра «Синоніми».** Доберіть разом з однокласником / однокласницею якнайбільше синонімів до одного з виділених слів. Перемагає та пара, яка добере якнайбільше синонімів.

17. I. Прочитайте текст. Яка інформація була вам відома? Чи згодні ви з тим, що українцям є ким і чим пишатися? Поясніть свою відповідь.

СПОРТИВНА КАР'ЄРА ХАРЛАН

Українська фехтувальниця Ольга Харлан є однією з найяскравіших зірок у своєму виді спорту.

У дитинстві майбутня титулована спортсменка займалася танцями, але з десяти років обрала фехтування. Олімпійські ігри в Пекіні у 2008 році принесли їй золото в командних змаганнях. Тоді українська команда в складі Ольги Харлан, Олени Хомрової та Ольги Жовнір (у фіналі) була наймолодшою на турнірі й перемогла суперників із Китаю. На чемпіонаті світу 2013 року, який проходив у Будапешті, Харлан уперше здобула золото в індивідуальних змаганнях.

Ольга Харлан

Харлан – шестиразова чемпіонка світу, восьмиразова чемпіонка Європи, чотириразова олімпійська чемпіонка. Також п'ять разів вона очолювала світовий рейтинг Міжнародної федерації фехтування.

Харлан – шестиразова чемпіонка світу, восьмиразова чемпіонка Європи, чотириразова олімпійська чемпіонка. Також п'ять разів вона очолювала світовий рейтинг Міжнародної федерації фехтування.

У своєму акаунті в соцмережі Ольга ділиться відео з тренувань, емоціями від подорожей і записує прямі ефіри з українськими спортсменами (За матеріалами інтернету).

II. Виконайте завдання до тексту.

1. Поясніть лексичні значення виділених слів іншомовного походження. За потреби скористайтеся словником.

2. Доведіть, що іменники *зірка* та *золото* є багатозначними. У якому значенні ці слова вжито в прочитаному тексті?

3. Випишіть із тексту професійні слова, характерні для мовлення спортсменів / спортсменок. Чи всі із цих слів загальноживані?

18. I. Розподіліть слова на три групи й заповніть у зошиті таблицю. Яке слово залишилося невиписаним? Обґрунтуйте свій розподіл.

Застарілі слова		Діалектизми
Історизми	Архаїзми	

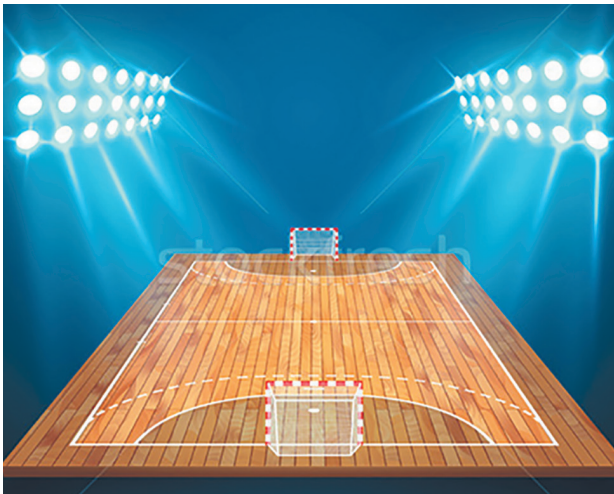
Гетьман, ґаздиня, булава, бараболя, бранець, корогва́, джу́ра, лицедій, історія, ректі́, файний, плахта, когут.

II. Складіть і запишіть складне речення з одним словом (на вибір).

19. Виконайте тестові завдання.

1. Омоніми є в усіх рядках, ОКРІМ

- А святковий бал, прохідний бал
- Б гандбольне поле, пшеничне поле
- В вулканічна лава, дерев'яна лава
- Г весільна пара, водяна пара

2. Стилістично забарвленими є обидва слова в рядку

- А шкандибати, вересень
- Б сторінка, дітлахи
- В стовбичити, інструкція
- Г опівночі, жаднюга

3. Продовжте кожне речення найбільш доречним фразеологізмом.

Речення

Фразеологізм

1 Справжні друзі повинні ...

А п'ятами наживати

2 Вадим злякався та й хотів уже ...

Б глека розбити

3 Ти помовч, а інші можуть ...

В лясати точити

Г пуд солі з'їсти

20. I. Доберіть до кожного з поданих слів по два синонімічні фразеологізми й запишіть. За потреби скористайтеся довідкою.

Ледарювати, прославляти, сміятися, засинати, досвідчений.

II. Доберіть до кожного з поданих фразеологізмів по одному антонімічному фразеологізму й запишіть. За потреби скористайтеся довідкою.

Тримати в кулаці, як кішка із собакою, не покладаючи рук.

III. Складіть і запишіть речення з фразеологізмом (на вибір).

ДОВІДКА. Ві́трішки продавати, бував у бувальцях, клювати носом, співати дифіра́мби, аби день до вечора, підносити до небес, попускати віжки, продавати зуби, не братися за холодну воду, аж за живіт братися, ловити окунів, водою не розлити, стріляний горобець.

3. ПРАВИЛЬНЕ ВЖИВАННЯ СЛІВ І ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

ПРИГАДАЙМО. 1. Що таке лексична помилка? 2. Що таке пароніми?

21. I. Прочитайте речення. Поясніть лексичні значення виділених слів. За потреби скористайтеся тлумачним словником або словником паронімів.

1. В усіх областях стартувала посівна **кампанія**. 2. Гостей міста запросили на **музичний** фестиваль. 3. **Туристичний** маршрут Карпатами почали з Ужгорода. 4. Цього року **книжковий** ярмарок провели в онлайн-форматі. 5. **Поверхневі** води в Україні представлено всіма видами, крім льодовиків.

II. Поясніть відмінність у лексичному значенні поданих нижче паронімів. За потреби скористайтеся сторінкою «Культура мовлення» (с. 58).

кОмпанія – кАмпанія; музичний – музикальний;
книжковий – книжний; туристичний – туристський;
поверховий – поверхневий

22. I. Спишіть сполучення слів, обираючи з дужок потрібне слово. Обґрунтуйте свій вибір. За потреби скористайтеся поданою таблицею «Пароніми».

(Глибокі, глибинні) поклади нафти; (глибока, глибинна) сільська криниця; мелодія (духовного, духового) оркестру; навчався в (духовній, духовій) академії; (ефектний, ефективний) цирковий номер; (ефектний, ефективний) засіб для очищення; мандрувати до (сусідньої, сусідської) країни; нагодував (сусіднього, сусідського) собаку.

II. Складіть і запишіть речення з однорідними членами з одним із поданих сполучень слів.

ПАРОНІМИ	
<p>ГЛИБИННИЙ діє чи перебуває на глибині</p> <p>ДУХОВІЙ пов'язаний із духовими інструментами; нагрітим повітрям</p> <p>ЕКОНОМІЧНИЙ стосується економіки; вигідний</p> <p>ЕФЕКТНИЙ справляє сильне враження, ефект</p>	<p>ГЛИБОКИЙ має велику глибину</p> <p>ДУХÓВНИЙ пов'язаний із внутрішнім життям людини; стосується релігії</p> <p>ЕКОНОМНИЙ ощадливий, бережливий</p> <p>ЕФЕКТИВНИЙ має потрібні наслідки, дає ефект</p>

ЗНАМЕНИТИЙ славетний, популярний ЛЮДНИЙ де багато людей ОЖЕЛЕДИЦЯ шар льоду на землі, дорогах СУСІДНІЙ розташований поруч	ЗНАМІННИЙ дуже важливий, видатний ЛЮДЯНИЙ доброзичливий, чуйний ОЖЕЛЕДЬ кристалики льоду на деревах СУСІДСЬКИЙ стосується сусіда, сусідки
--	--

23. I. Знайдіть у кожній парі одне словосполучення, у якому допущено лексичну помилку. Поясніть свою відповідь.

1. Власник автомобіля – **володар** магазину. 2. Заказати каву – замовити доставку товару. 3. Увімкнути освітлення – включити телевізор. 4. Заважати гратися – **мішати** слухати на уроці. 5. Привесті докази – навесті приклади речень. 6. **Вірна** відповідь – правильний діагноз. 7. Трапляються помилки – зустрічаються невдачі.

II. Складіть і запишіть речення з кожним виділеним словом.

24. I. Прочитайте фрагменти оголошень. Які помилки ви помітили?

Обережно!
На дорогах
ожеледь!

Шановні пацієнти!
Наші лікарі
допоможуть
нормалізувати ваш
сердечний ритм.

Шановні батьки!
У музикальній школі
оголошено набір
дітей на навчання.

Шановні
мешканці!
На сусідській
вулиці торгівлю
заборонено.

Любителі музики!
Запрошуємо вас на
зустріч зі знаменним
бандуристом.

Любителі рідного
слова!
Завтра розпочинає
роботу книжна
виставка сучасних
письменників.

II. Складіть і запишіть оголошення про спортивні змагання.

25. Складіть і запишіть із кожним прикметником словосполучення, використавши іменник із таблиці. Кожен іменник ви можете використати один раз.

маневр	препарат	півень	хлопчик
виступ	поліцейський	парк	кабінет

Освітлений, освічений, ефектний, ефективний, тактичний, тактовний, сусідній, сусідський.

26. Прочитайте діалог. Знайдіть у ньому лексичні помилки. Відредагуйте усно прочитане.

Вітаю, Богдане! Ми сьогодні з батьками були в парку. Там зустрічалися різні дерева. 😊

Привіт, Марино! Це любиме місце відпочинку нашої родини.

Учора я приймала участь в олімпіаді з біології. Думаю, що вірно відповіла на більшу половину запитань.

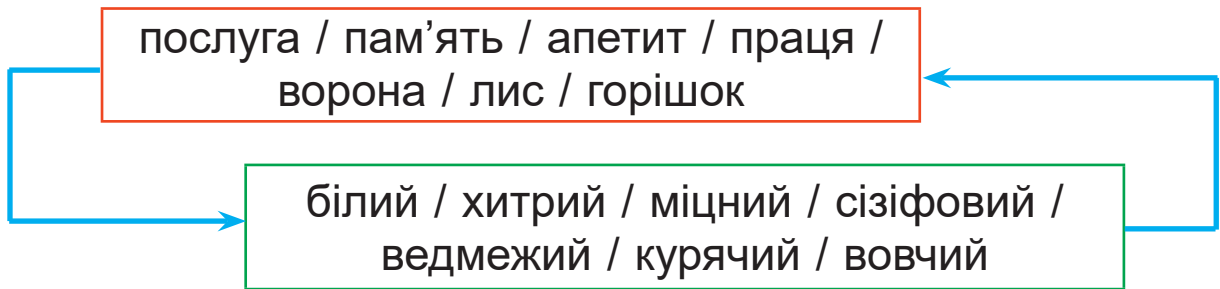
Я в слідуючому році теж спробую. А ти виконала вже домашнє завдання?

Ще залишилося перевести текст з англійської. До завтра!

До зустрічі! 😊

27. I. **Гра «Фразеологізми».** Відновіть фразеологізми, правильно поєднуючи іменники та прикметники. Форму слів можна змінювати. За кожен правильно відновлений фразеологізм – 1 бал.

II. Оберіть два фразеологізми та поясніть їхнє значення. За потреби скористайтеся словником. Складіть і запишіть речення із цими фразеологізмами.

28. Розгляньте таблицю. Про що вона нас інформує? Поясніть, чому словосполучення правої колонки є неправильними.

Правильно	НЕправильно
у вересні	у вересні місяці
на мою думку	на мою власну думку
на сьогодні	на сьогоднішній день
сувенір	пам'ятний сувенір
підніматися східцями	підніматися східцями вгору
імунітет	захисний імунітет

29. I. **Гра «Упіймай помилку».** Знайдіть у поданому тексті лексичні помилки. За кожен знайдену й виправлену помилку – 1 бал.

Назар являється учнем сьомого класу. Він старанно відноситься до навчання, приймає участь у художній самодіяльності. На уроках уважний, не мішає іншим, на любі запитання може дати вірну відповідь. Дві неділі тому на занятті літературного гуртка він виступив із самим цікавим повідомленням. Назар мріє стати дитячим лікарем-педіатром.

II. Спійшіть текст, виправляючи допущені помилки. Доповніть його реченням із фразеологізмом.

30. СИТУАЦІЯ. Уявіть, що ви відвідувач / відвідувачка кав'ярні чи ресторану. Вам принесли меню, але в ньому багато лексичних помилок. Спробуйте виправити ці помилки. За потреби скористайтеся довідкою.

овощний суп
гречнева каша
жарена картопля
картофельне пюре
тушені овочі

вареники з творогом
блінчики з грибами
клубнічний джем
напій із земляніки
жаркоє з овочами

ДОВІДКА. Тушкований, смажений, полуниця, суниці, печеня, сир, млинець.

31. I. Спишіть речення, виправляючи допущені лексичні помилки. За потреби скористайтеся довідниками, словниками.

1. Улітку допоможуть сонцезащитні очки. 2. На дорогах багато небезпечних поворотів. 3. Салат краще засмажити оливковим маслом. 4. У кімнаті на підлозі килимове покриття. 5. Для оформлення букетів використовують декоративну папір. 6. На фінальний матч прийшли футбольні болітники. 7. Городський транспорт після дощу дуже брудний. 8. Туристам довелося ночувати під відкритим небом.

II. Підготуйте повідомлення (5–6 речень) для розміщення в соціальній мережі про уявну подію, яка має відбутись у вашому місті чи селі просто неба*. Спробуйте зацікавити читачів, надати їм потрібну інформацію та спонукати відвідати захід.

* *Просто неба* – не в приміщенні, надворі: музей просто неба; фестиваль просто неба.

4. МОРФОЛОГІЯ (ІМЕННИК, ПРИКМЕТНИК)

ПРИГАДАЙМО. 1. Які є самостійні та службові частини мови? 2. Чим іменник відрізняється від прикметника?

32. І. Прочитайте текст. Зіставте його з поданою нижче інфографією. Що спільне ви помітили? Спираючись на інформацію з тексту та інфографіки, доведіть або спростуйте твердження, висловлене в останньому реченні.

НАМ – БІЛЬШЕ ТИСЯЧІ РОКІВ

День Української **Державності** – свято, яке відзначають 15 липня, у День хрещення Русі-України.

Саме із **часів** Київської **Русі** бере свій початок Україна як держава. Багата історія України напряду пов'язана з князем Володимиром Великим, який і охрестив Русь 988 року, тим самим долучивши її до європейської **цивілізації**. Україні **християнство** передалось у спадок разом із **культурою** та **традиціями** Русі.

СПАДОК УКРАЇНИ ВІД РУСИ

Цивілізаційний вибір визначився із прийняттям християнства в 988 році.

Тризуб, родовий знак Рюриковичів, став державним гербом сучасної України.

Київ є столицею, політичним і культурним центром українських земель понад тисячу років.

Отже, історія нашого народу почалася не 30 і не 130 років тому. Українській державності більше тисячі років! (За матеріалами видання «Українська правда. Життя»).

II. Виконайте завдання.

1. Знайдіть у тексті або на інфографіці по кілька прикладів таких іменників: 1) власних назв; 2) назв істот; 3) абстрактних назв; 4) конкретних назв.

2. Визначте число виділених іменників. Які з них мають форму тільки однини?

3. Знайдіть у другому абзаці два іменники в називному відмінку. Яким членом речення вони є?

4. Випишіть із тексту три словосполучення «прикметник + іменник». Провідмініайте одне з них.

Рід іменників

ЧОЛОВІЧИЙ РІД

нежить	біль (страждання)
шампунь	тюль
степ	полин
ступінь	рояль
ступінь	дріль (інструмент)

ЖІНОЧИЙ РІД

путь
вісь
розкіш
емаль (фарба)
гуаш (фарба)

Як визначити рід незмінюваних іменників →

<https://cutt.ly/4wjetxed>

33. Запишіть словосполучення, добираючи правильне закінчення.

Головн(ий,а) біль, нов(ий,а) шампунь, нелегк(ий,а) путь, вищ(ий,а) ступінь, сильн(ий,а) нежить, біл(ий,а) тюль, весел(ий,а) поні, гаряч(ий,е) лате, соковит(е,ий) манго, смачн(а,е) салямі, жахлив(е,ий) торнадо, багатолюдн(ий,е) Токіо, українськ(ий/а,е) АЕС.

Кличний відмінок іменників

Чоловічий рід		Жіночий рід			
Тарасе	СергіЮ	Ю	МаріЄ	Є	сестро
Києве	АндріЮ		мріЄ		Ольго
Миколо	ІгорЮ	Ю	матусяЮ	Ю	ученице
батьку	краЮ		(пестливі слова)		ноче

Як уживати іменники в **кличному** відмінку →

<https://cutt.ly/owjetVMY>

34. I. Запишіть іменники в кличному відмінку.

Назар, **Назарій**, Миколай, **Ілля**, Юлія, Юля, Таїсія, Тая, Таїса, мама, матуся, Олег, батько, президент, дівчинка, друг Сергій, Ганна Василівна, Ігор Тарасович, ластівка, Херсон.

II. Складіть і запишіть речення з іменем свого друга / своєї подруги в кличному відмінку.

III. Утворіть від виділених імен чоловічі й жіночі імена по батькові та запишіть.

35. **КОЛО ДУМОК.** 1. Чи можна визначити рід іменників *ворота, жнива*? Чому? 2. Яке сполучення є граматично правильним: *читати по складах, читати по складам*?

Групи прикметників за значенням

Якісні	Відносні	Присвійні
<i>мудрий</i>	<i>скляний</i>	<i>сестрин</i>

36. Визначте групу за значенням кожного прикметника в поданих словосполученнях (усно).

Автобусна зупинка, теплий вечір, Юлине повідомлення, банківський рахунок, вечірній Тернопіль, солодкий пиріг, со-

лодкі слова, черстве серце, черствий хліб, заячий хвіст, заяча душа.

37. Доберіть до поданих словосполучень синонімічні з присвійним прикметником. Дібрані словосполучення запишіть.

ЗРАЗОК. Книжка Галі – Галина книжка; номер Софії – Софіїн номер; пароль Павла – Павлів пароль.

Номер Оксани, шарф Юлі, адреса Марії, зошит дочки, ноутбук Тараса, сестра Андрія, халат лікаря, дзьоб орла, голос солов'я.

Ступені порівняння прикметників

Вищий ступінь		Найвищий ступінь	
проста форма	складена форма	проста форма	складена форма
<i>широкий</i>	<i>більш широкий</i>	<i>найширший</i>	<i>найбільш широкий</i>

38. I. Знайдіть два прикметники, від яких можна утворити ступені порівняння. Утворіть від обраних слів просту й складену форми вищого й найвищого ступенів порівняння.

Німий, холодний, синенький, дорогий, електричний.

II. Складіть усно речення з прикметником у формі вищого ступеня порівняння.

39. Відредагуйте словосполучення та запишіть правильно. Поясніть суть допущених помилок.

Сильна нежить, вища ступінь, далекий путь, маленьке фламінго, лазити по деревам, налити води курчам, шановний Олексіє Вікторовиче, зустрілися з Олексієм Склярєнко,

подякувати Світлані Вікторівній, Дмитрин зошит, сама швидка тварина, більш солодший пиріг, дуб вищий берези.

40. СИТУАЦІЯ. Висловіть свою думку щодо наведеного нижче твердження (3–4 речення), використовуючи прикметники вищого або найвищого ступеня порівняння. Ви можете скористатися поданими словосполученнями.

Улітку треба якомога більше часу бути на сонці.

Повністю погоджуюся

Не погоджуюся

Погоджуюся частково

- ✓ корисно для здоров'я
- ✓ ультрафіолетове випромінювання
- ✓ ураження шкіри
- ✓ забезпечити організм вітаміном D
- ✓ без шкоди для здоров'я
- ✓ уникати полуденної спеки
- ✓ вплив на імунну систему

41. Прочитайте речення, уставляючи на місці пропуску одну із запропонованих форм слова.

Ігор / Ігоре / Ігорю

зручний / зручніший

1. Дякую тобі, ... , що підказав більш ... маршрут.

пану / панові

цікавішу / цікаву

2. Подякували ... Богдану за найбільш ... розповідь.

42. I. Спишіть речення, ставлячи подані в дужках іменники у відповідній формі.

1. На ринку розпочався **сезон** сонячних (черешня). 2. «Динамо» створює небезпечні **моменти** та б'є по (ворота). 3. Відео про веселих (кошеня) набрало чимало (вподобайка). 4. **Віталієві** (Сачко) вдалося пробитися до фіналу змагань. 5. Показ нового **фільму** продовжили до кінця (листопад).

II. Підкресліть прикметники як члени речення (означення).

III. Визначте відмінок виділених іменників (надпишіть скорочено).

5. MORFOLOGIJA (CHISLIVNIK, ZAJMENNIK)

ПРИГАДАЙМО. 1. Чим кількісні числівники відрізняються від порядкових? 2. Чому займенник має таку назву?

43. Розгляньте зображення та визначте комунікативне призначення кожного з них. Використовуючи числівники, озвучте інформацію, передану кожним зображенням, або придумайте невеликий текст рекламного повідомлення за одним із них.

Відмінювання числівників

Н.	п'ять	сім	сорок
Р.	п'яти, п'ятьох	семи, сімох	сорока́
Д.	п'яти, п'ятьом	семи, сімом	сорока
Зн.	п'ять, п'ятьох	сім, сімох	сорок
Ор.	п'ять МА , п'ять ОМА	сьомá, сімома	сорока
М.	на/у п'яти, п'ятьох	на/у семи, сімох	на/у сорока

Н.	шістДЕСЯТ	шістСОТ
Р.	шістдесяти, шістдесятьОХ	шестисот
Д.	шістдесяти, шістдесятьОМ	шестистам
Зн.	шістдесят, шістдесятьОХ	шістсот
Ор.	шістдесятьМА, шістдесятьОМА	шістьмастами, шістьомастами
М.	на/у шістдесяти, шістдесятьОХ	на/у шестистах

44. Знайдіть у реченнях числівники. Провідмініяйте письмово один із них (на вибір).

- До населеного пункту залишилося сто дев'ять кілометрів.
- Зі складу вивезли п'ятсот шістдесят мішків борошна.
- Альпіністи подолали дві третіх шляху до вершини.

45. Прочитайте вголос математичні вирази.

- До $86 + 84$.
- Від $375 - 185$.
- До $4532 + 777$.
- Від $642 - 14$.
- До $785 + 48$.
- Від $64 - 11$.

46. Спишіть, замінюючи числа словами.

Слони живуть до 85 років. Кінь може жити до 60, тривалість життя бегемота й тигра – до 50, зубра й лева – до 36. Страуси живуть від 30 до 80 років. Коршуни та грифи живуть більше 100 років. Найдовша тривалість життя в соколів. Вони доживають до 160–170 літ. Папуга в неволі може жити до 135 років (З довідника).

47. **ПОПРАЦЬОЙТЕ В ПАРАХ.** Розподіліть між собою групи сполучень слів. Спишіть, замінюючи числа словами. Перевірте одне в одного правильність виконання.

- На 20 автобусах, після 40 років, замість 6 учнів, із 60 туристами, нагодував 3 поросят.

2. На 10 будинках, після 90 днів, замість 5 учениць, з 50 гривнями, напоїв 4 лощат.

Узгодження числівників з іменниками

Правильно	НЕправильно	
чотири апельсини и	чотири апельсина	2 → 3 → 4 → Н. В. МН.
три місяці	три місяця	
два кілограми и	два кілограма	

48. **КОЛО ДУМОК.** Поясніть, чому в поданих реченнях іменник *лимон* ужито в різних формах.

1. Купили три лимон**И**.
2. Зважили п'ять лимон**ИВ**.
3. Залишилося два з половиною лимон**И**.
4. Достатньо двох третіх лимон**А**.

49. I. Спишіть словосполучення, ставлячи іменник у відповідній формі.

Чотири (бургер), два (ноутбук), три (місяць), чотири (ведмідь), дві п'ятих (метр), обидва (кролик), два (трамвай), три (мегабайт), два з половиною (кілограм), півтора (зошит), три (сантиметр), півтора (місяць), два (коктейль), чотири (олівець), три четвертих (кілометр), троє (глядач).

II. Складіть і запишіть речення з одним словосполученням.

50. I. Використовуючи подані малюнки, дайте усно відповідь на запитання «Котра година?». Наведіть по кілька варіантів відповіді.

II. Складіть і запишіть одне речення, використавши числівник на позначення часу.

51. Відредагуйте усно речення, виправляючи помилки у вживанні числівників на позначення часу.

1. Автобус від'їжджає в десять сорок. 2. Дідусь прокидається після восьми годин. 3. Електропоїзд прибуває рівно в одинадцять. 4. Басейн працює із семи ранку до дев'яти вечора. 5. Потяг прибуває без десяти вісім. 6. Повернувся зі школи близько чотирнадцяти.

Розряди займенників

Розряди	Приклади	Розряди	Приклади
Особові	я, ти, він, ви	Заперечні	ніхто, ніякий
Зворотний	себе	Присвійні	мій, твій, ваш, її
Питальні	хто? що? який?	Вказівні	цей, той, такий, стільки
Відносні	хто, що, який	Означальні	весь, всякий, кожний, інший, сам
Неозначені	абихто, будь-що		

52. I. Прочитайте уривки пісень. Випишіть займенники, визначте розряд.

1. Ніч, а ноги ще нас водять лабіринтами доріг. Проводжав її додому, коли гасли ліхтарі (УАКТАК). 2. Хто, як не ти, спалить мости? Хто ж побудує знов? Навчи мене жити, як ти, щоб не кипіла кров (Х. Соловій). 3. В блакитній вишині тебе знайшов, тебе мені послало синє небо. Я все життя до тебе довго йшов, і нам удвох нікого більш не треба (Д. Волканов).

II. Утворіть по кілька неозначених і заперечних займенників від займенника *хто*.

53. Знайдіть і прослухайте пісню «Стефанія» у виконанні гурту «Kalush Orchestra». Випишіть із пісні (під час її звучання) займенники. Визначте, хто знайшов найбільше слів.

54. Прочитайте речення. Знайдіть помилки у вживанні займенників. Відредагуйте усно речення.

1. На полиці лежала книжка Олесі, яку всі шукали. 2. Марк поклав документ на стіл і сфотографував його. 3. Діти рвали яблука й складали їх у ящики; їх було дуже багато. 4. Тренер зібрав м'ячі в дітей, а потім поклав їх у кошик.

55. СИТУАЦІЯ. Уявіть, що до вас телефонує незнайомец і пропонує вам прийти за подарунком. Складіть і запишіть діалог (6–8 реплік), можливий у цій ситуації. Намагайтеся уникнути небезпечного спілкування та протистояти маніпулятивним впливам. Використайте займенники, а також числівники на позначення часу.

6. ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ (МЕДІА). ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ. НЕПРАВДИВА ІНФОРМАЦІЯ

56. А. Розгляньте малюнки, об'єднані темою «Інформація». Про що, на вашу думку, розповідає кожен із них?

Б. Придумайте усно до одного із цих малюнків підпис (із 3–5 слів).

В. Поміркуйте, що означає для людини інформація. Чому нам важливо отримувати інформацію? Звідки ми її отримуємо?

Масова інформація

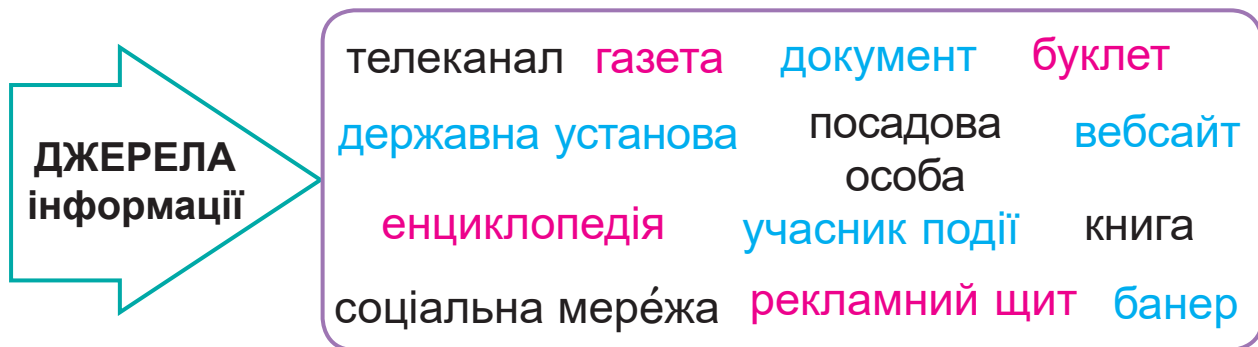
Наше життя пов'язане з інформацією, яку ми можемо створювати, отримувати, передавати, зберігати, переробляти, використовувати тощо.

Щоб донести інформацію до необмеженого кола людей, використовують **засоби масової інформації (ЗМІ)**. Ще їх називають **медіа** (від *лат. medium* – посередник), оскільки вони передають інформацію від однієї сторони до іншої. **ЗМІ (медіа)** – це телеканали, радіостанції, інформаційні агентства, журнали, газети, онлайн-видання тощо.

Якщо ви хочете отримувати достовірну інформацію, тобто таку, яка відповідає дійсності, то потрібно користуватися **надійними, перевіреними** джерелами інформації.

Джерела інформації – усе те, звідки ми черпаємо інформацію.

Зверніть увагу! Завжди враховуйте, чи надійним є джерело, з якого ви берете інформацію. Будь-хто може записати відео, але це зовсім не робить людину експертом з того чи того питання, про яке вона говорить. **НАПРИКЛАД**, коли йдеться про військові повідомлення, надійним буде офіційне джерело – Генштаб Збройних Сил України.

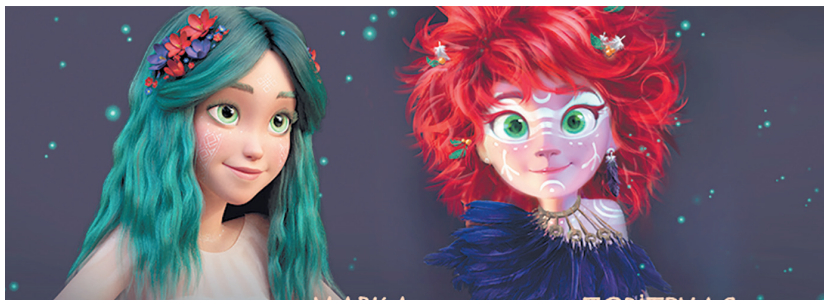
57. ПОСПІЛКУЙТЕСЯ. Якби ви були журналістом / журналісткою, то яку теле- чи радіопередачу хотіли б створити? Про що інформували б своїх глядачів (слухачів)?

58. І. Прочитайте два повідомлення про мультфільм «Мавка. Лісова пісня» та виконайте завдання.

Мультфільм «Мавка. Лісова пісня» за перші три тижні прокату став найкасовішим фільмом за часи незалежності України. На сеанс у кінотеатри люди йдуть цілими родинами й нерідко – по кілька разів.

«Мавку» дивляться також у кінотеатрах понад 80 країн. Мультфільм несе послання про самобутню культуру України, перемогу любові та найбільшу цінність – мир (*Із телешоу «Сніданок з 1+1»*).

У міжнародному кінопрокаті, що охопив понад 80 країн, мультфільм «Мавка. Лісова пісня» має високі касові збори. Тож творці анімаційної стрічки вирішили розширити успіх всесвіту Мавки. Історія отримає продовження у форматі серіалу. Усього заплановано випустити 12 епізодів. Будуть і нові анімаційні персонажі (*Із вебсайту проєкту «Мавка. Лісова пісня»*; <https://mavka.ua>).

Ілюстрація із сайту <https://mavka.ua>

II. Виконайте завдання.

1. Визначте джерело кожного повідомлення. Чим, на вашу думку, різняться ці джерела?

2. Визначте, якою темою об'єднано повідомлення та яка інформація є спільною для них.

3. Знайдіть у першому повідомленні інформацію, якою можна було б доповнити друге повідомлення.

4. Складіть усно повідомлення, об'єднавши подану інформацію з обох джерел.

Зверніть увагу! Завжди зазначайте джерело інформації, звідки берете фото, відео чи текст, якщо, наприклад, хочете розмістити їх на вебсайті закладу освіти чи використати у своїй презентації. Це одне з правил академічної доброчесності.

Неправдива інформація

Джерело інформації може містити не лише факти, а й неправдиву інформацію – фейки.

ПРАВДА, ФАКТ

реальне явище,
невигадана подія; те, що
реально існує

✓ *Збірна України перемогла на Європейській дівочій олімпіаді з інформатики 2023 року.*

ФЕЙК

повідомлення, яке
спеціально створили для
того, щоб увести в оману

✗ *Міністерство охорони здоров'я заборонило їсти апельсини, бо вони дають побічні ефекти.*

Основна мета фейкових повідомлень – посіяти сумніви, паніку, страх, обманути, нав'язати неправду. Щоб досягти цієї мети, у тексти додають неправдиву інформацію, пере-кручують факти, змішують факти з фейками. Фейковими можуть бути тексти, фото, відео, аудіо.

Як визначити та «зловити» фейк

- Перевіряйте інформацію в інших джерелах та самé джерело інформації (можливо, його вигадали).
- Ставтеся критично до повідомлень, які мають сенсаційний, провокативний заголовок («Правда, яка шокує», «Ви не повірите!»); не вказують на дату чи місце події; містять більше думок, ніж фактів; викликають надмірні емоції.
- Аналізуйте фото (відео): чи мають вони зв'язок з описаною подією. Можна завантажити картинку в гуглі й переглянути пов'язані публікації.

59. I. Прочитайте й проаналізуйте повідомлення. Поміркуйте, які з них правдиві, а які – фейкові.

1. У червні на Закарпатті – сезон ягід. Зануритись у справжній рай полуниці запрошує фестиваль «Ягідне поле» в селі Дюла на Виноградівщині.
2. Плакати чи ридати? У Карпатах вирубали весь ліс!
3. Популярний дієтолог рекомендує: щоб їжа краще засвоювалась, потрібно читати, коли їсте.
4. Кір – небезпечна хвороба, яка передається повітряно-крапельним шляхом.

II. Що, на вашу думку, означає бути медіаграмотними? Для чого бути медіаграмотними?

60. ПОСПІЛКУЙТЕСЯ. 1. Які небезпеки чатують в інформаційному просторі? 2. Чи траплялися вам фейки? Чи вдалося вам розпізнати їх?

61. I. Прочитайте повідомлення із сайту Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. У чому актуальність цієї інформації? Чи допоможе, на вашу думку, застосунок «ЕкоЗагроза» боротися з фейками?

ЗАСТОСУНОК «ЕКОЗАГРОЗА»

«ЕкоЗагроза» – це офіційний вебресурс і мобільний додаток Міндовкілля. Завдяки новому застосунку кожен зможе дізнатися достовірну інформацію про стан повітря, води, ґрунту тощо. Наприклад, якщо телеграм-канали лякають радіаційним забрудненням, то можна перевірити, чи радіація зараз у нормі. Горять ліси неподалік – подивитись актуальні дані про якість повітря.

«Більшості з нас знайома ситуація, коли після новин про авіаудари по нафтобазах починаєш швидко шукати інформацію про екологічну небезпеку. В умовах активних бойових дій на території України та інформаційної війни ми розуміємо, що українцям важливо мати єдине офіційне джерело перевіреної інформації. Тому ми створили мобільний додаток “ЕкоЗагроза”», – прокоментував міністр захисту довкілля та природних ресурсів України Руслан Стрілець.

Українці також можуть повідомляти про всі факти екологічних злочинів проти довкілля, свідками яких вони стали. Наприклад, про пожежі в лісі, розлив нафтопродуктів, викид отруйних речовин у повітря тощо (*Із сайту Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України*).

II. Знайдіть у тексті й зачитайте два речення, які були б відповіддю на таке запитання: «Які можливості створює для кожного з нас застосунок “ЕкоЗагроза”?».

62. ПОПРАЦЮЙТЕ В ПАРАХ. Розподіліть між собою повідомлення. Перевірте правдивість інформації, використовуючи будь-які надійні джерела. Обміняйтеся результатами роботи.

1. Киянин Ігор Сікорський – всесвітньо відомий авіаконструктор. У 2019 році Асоціація історії Білого дому США обрала гелікоптер Сікорського Н-34 як офіційну різдвяну ялинкову прикрасу. Прикраса вшановує президента Дуайта

Ейзенхауера, який уперше прийняв рішення використовувати гелікоптери з метою перевезень керівників держави.

2. Державна служба статистики у 2020 році оприлюднила портрет середньостатистичного українця та українки. За результатами опитування, середній зріст громадян у віці від 18 років становив 164 сантиметри в жінок та 175 – у чоловіків.

63. Виконайте завдання одного з варіантів.

Варіант А. Підготуйте невелике усне повідомлення про один з українських засобів масової інформації (на вибір). Розкажіть про особливості цього медіа, тематику повідомлень, цікаві передачі (рубрики) тощо.

Варіант Б. Підготуйте невелике усне повідомлення про засоби масової інформації. Яка їхня роль у суспільстві? Наведіть приклади відомих українських ЗМІ.

7. МЕДІАТЕКСТ. НОВИНИ

ПРИГАДАЙМО. Що таке текст?

64. А. Прочитайте тексти.

ОГОЛОШЕННЯ

24 жовтня розпочинає роботу підготовча школа для майбутніх першокласників. Організаційні батьківські збори відбудуться 19 жовтня о 17.00 у спортивному залі школи (вхід у зал через спортивний майданчик). Заяви прийматимуть після зборів.
Адміністрація школи

САЙТ ТЕЛЕКАНАЛУ ЗЛАМАЛИ ХАКЕРИ!

Новини і пуші, які ви зараз бачите, – це НЕ робота редакції. Ми намагаємося протистояти атакам та розв'язати проблему.

Б. Розкажіть, про що саме хотіли поінформувати автори поданих текстів.

В. Поміркуйте, чи є корисною ця інформація та чи для великої кількості людей її призначено.

Медіатекст

Медіатекст – це повідомлення, призначене для масового передавання інформації необмеженій кількості людей. Він може бути усним чи писемним.

стаття оголошення новина інтерв'ю
реклама телепередача відео кліп
афіша презентація етикетка виступ
інфографіка фільм буклет

Сутність медіатексту – конкретна інформація з метою впливу та переконання. **НАПРИКЛАД**, медіатекстом є реклама, яку створюють для того, щоб привернути увагу споживачів / споживачок.

Новина

Поширеним жанром у засобах масової інформації (медіа) є новини.

Новина – це стисле повідомлення, що містить суспільно важливу та актуальну інформацію. За допомогою новин журналісти / журналістки інформують нас про поточні події.

65. І. Прочитайте медіатекст – новину. Визначте джерело інформації.

На Європейських іграх – 2023 в Кракові збірна України зі стрибків у воду виграла золоту медаль у міксті*. Дисципліна мікст зобов'язує спортсменів зробити по три стрибки в змі-

Стрибки у воду, фото:
AP Photos

шаних парах із 3-метрового трампліна та 10-метрової вишки. Нашу державу представили Ксенія Байло, Данило Коновалов, Анна Письменська й Олексій Середа.

Стрибун у воду Олексій Середа висловився щодо здобуття золота: «Цю перемогу ми присвячуємо ЗСУ, завдяки яким у нас є можливість здобувати нагороди для країни» (За матеріалами сайту XSPORT.ua).

* *Мікст* – змагання між командами, до складу кожної з яких входять чоловіки й жінки.

II. Поміркуйте над запитаннями та виконайте завдання до тексту.

1. З якою метою створено це повідомлення?
2. Про яку подію йдеться? Про які факти повідомлено?
3. У чому полягає новизна інформації?
4. Доведіть, що наведена інформація є суспільно важливою (пов'язана із життям суспільства загалом) та актуальною.
5. Передайте стисло прочитаний текст одним реченням (письмово) для інформування друзів / подруг у соцмережі.

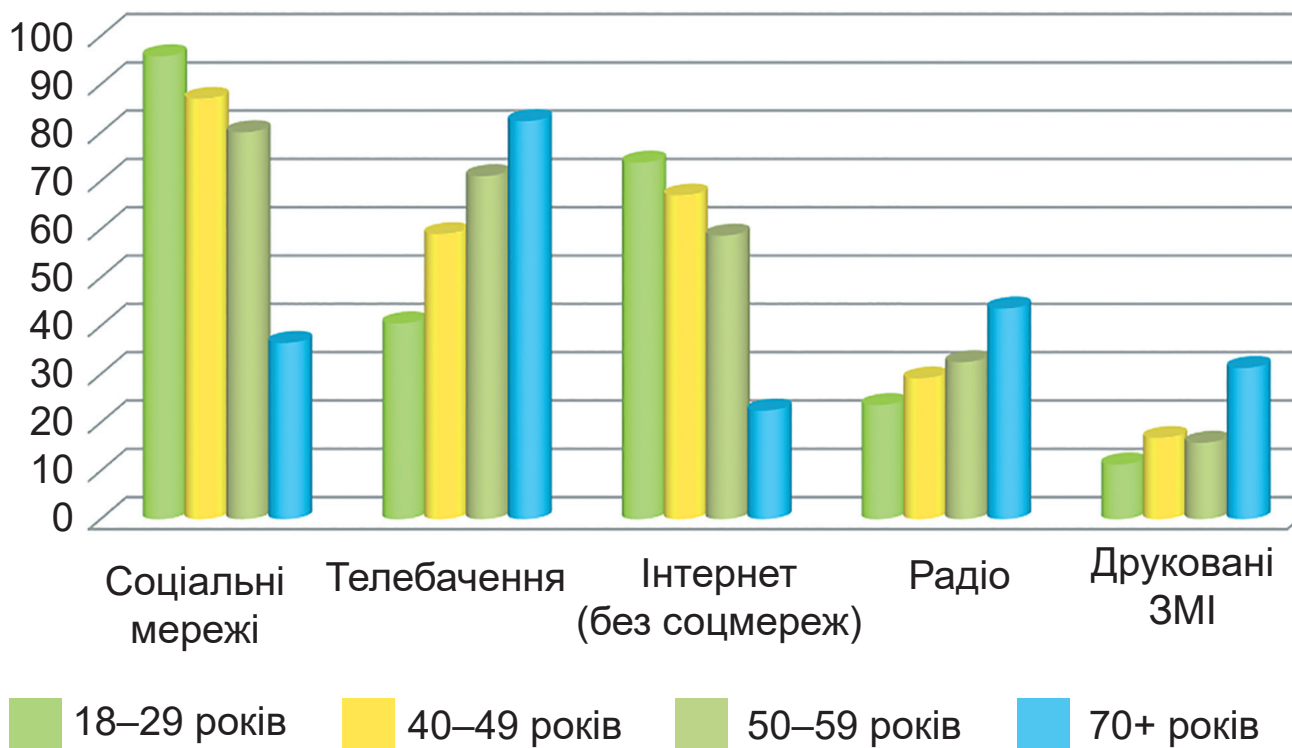
66. Виконайте завдання одного з варіантів (за бажанням можна працювати в групах).

Варіант А. Створіть невеликий медіатекст (повідомлення, постер, коментар до фото, оголошення тощо; 3–6 речень) на тему, пов'язану з вашим закладом освіти, історією чи довкіллям України.

Варіант Б. Оберіть новину з будь-якого медіа й перекажіть її однокласникам (8–10 речень). Висловіть міркування щодо правдивості / неправдивості інформації.

67. І. Розгляньте діаграму, на якій представлено результати дослідження, проведеного на замовлення Громадянської мережі «ОПОРА». Яке джерело інформації є найпопулярнішим для українців / українок? Поясніть чому.

Звідки українці / українки отримують інформацію (дослідження 2023 р.)

II. Опишіть діаграму (усно). Скористайтеся за потреби поданими конструкціями.

1. На цій діаграмі можна побачити 2. Зверніть увагу на 3. Для отримання інформації соцмережами найчастіше користуються ... , а телебаченням 4. Найбільш показовим є те, що 5. Якщо порівняти ... , то можна помітити, що

III. Проведіть дослідження серед своїх однолітків і визначте, звідки найчастіше отримують інформацію підлітки 12–14 років.

Проект

Об'єднайтеся в групи та підготуйте випуск новин.

Етапи роботи над проектом:

- 1) самостійно перегляньте випуск теленовин (прочитайте в інтернеті чи прослухайте по радіо);
- 2) підготуйте кожен / кожна для своєї групи текст однієї новини, яка могла б зацікавити ваших однолітків;
- 3) підготуйте групою план уявного випуску теленовин;
- 4) розподіліть групою ролі (ведучий / ведуча; журналісти / журналістки).

Телеканал «Київ»

Орфографічний практикум

8. БУКВИ *Е, И* НА ПОЗНАЧЕННЯ НЕНАГОЛОШЕНИХ ГОЛОСНИХ У КОРЕНІ СЛОВА. БУКВИ *И, І* В СЛОВАХ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ. ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ

68. І. Знайдіть корені в поданих словах. Визначте наголос.

серпанок

стеблина

сливовий

ІІ. Доведіть, що подані слова написано правильно.

Букви *е, и* в корені слова

ВІТЕР – вітру

звук [е] випав

ЛЕТІТИ – літати

звук [е] чергуємо з [і]

ТРИВОГА ОЧЕРЕТ

ри-, -ли- -ере-, -еле-

СТІРАТИ (хоч *стёрти*) → у дієслові *є* наголошений суфікс *-а-*

Правопис ненаголошених [е], [и] не завжди можна пояснити правилом. **НАПРИКЛАД:** *апельсин, ведмідь, колектив, календар, плекати, пшениця, чепурний*. У такому разі написання слова перевіряємо за словником і запам'ятовуємо.

69. I. Спишіть, уставляючи на місці пропуску букву **е** або **и**. Обґрунтуйте написання.

Т..рнóвий, кл..котіти, справ..длиний, л..пневий, л..генький, ш..потіти, т..плиця, запл..сти, пром..нистий, зап..кти, ч..р..шня, ож..л..дь, абр..коса, леб..диний, пів..нь, зач..кати, гор..зонт, заст..лати, завм..рати, д..ректор.

II. Складіть і запишіть з одним словом (на вибір) складне речення. Підкресліть пунктограму «Кома між частинами складного речення».

Букви **и**, **і** в словах іншомовного походження

Пишемо букву **И**

у ЗАГАЛЬНИХ назвах
іншомовного
походження
після
Д, Т, З, С, Ц, Ч, Ш, Ж, Р
перед буквою на
позначення приголосного
(крім [й])

А ТАКОЖ: *лимон, спирт,
випел, кипарис, імбир,
химера, графин, єпископ,
митрополит* тощо

слова церковного вжитку
або які давно засвоєні
українською мовою

70. Виконайте завдання одного з варіантів.

Варіант А. Складіть і запишіть гумористичну розповідь (3–4 речення), використавши якнайбільше поданих слів іншомовного походження.

Джип, лімузин, таксист, тир, мішень, паркінг.

Варіант Б. Складіть і запишіть текст (3–4 речення) реклами закладу громадського харчування, використавши якнайбільше поданих слів іншомовного походження.

Капучино, чипси, чизбургер, чабата, мигдаль.

71. I. Спишіть, уставляючи на місці пропуску букву **u** або **i**. Підкресліть та обґрунтуйте орфограму «Букви **u**, **i** в словах іншомовного походження».

Мон..тор, ц..стерна, ст..мул, **грац..я**, г..рлянда, **тр..умф**, ген..альний, д..плом, с..луєт, д..зель, **аж..отаж**, аз..мут, артер..я, р..нгтон, спін..нг, д..станція, пейзаж..ст, **пр..ор..тет**, г..тара.

II. Поясніть лексичні значення виділених слів. За потреби скористайтеся словником.

72. I. Запишіть географічні назви за алфавітом, уставляючи на місці пропуску букву **u** або **i**. Зверніть увагу, що букву **i** потрібно поставити лише в трьох словах.

Антаркт..да, Балт..ка, Л..сабон, Мекс..ка, Флор..да, С..dney, Ваш..нгтон, Ч..каго, Гольфстр..м, Мадр..д, Аргент..на, Ват..-кан, Грец..я, С..цилія.

II. Оберіть одну з поданих географічних назв. Дізнайтеся з довідкових джерел інформацію, пов'язану із цією назвою. Підготуйте усне повідомлення (до 1 хвилини) у публіцистичному стилі.

73. Прочитайте оголошення та знайдіть у них орфографічні помилки. Обґрунтуйте свою думку.

1

У центральній частині міста відкрито новий підземний паркінг «Бастион»

2

В інтернет-магазині «Лабірінт» можна дешево купити книги та іграшки на будь-який смак

3

Спортивний клуб «АТЛЕТІКА» запрошує дітей і дорослих на заняття.
Ми допоможемо вам стати здоровими!

74. **КОЛО ДУМОК.** Поясніть, чому в першій групі слів у префіксі пишемо букву **е**, а в другій – букву **и**.

прекрасний

престарий

прегіркий

прикрашений

пристарілий

пригірклий

Правопис префіксів

ПЕРЕД

К П Т Ф Х

префікс **С**

сховати, **с**косити, **з**шити

розповісти, **р**озквітнути,
безпечний, **б**езкрилий

75. Спишіть, розкриваючи дужки. Обґрунтуйте написання префіксів.

(З,с)фотографувати, (з,с)палахнути, (з,с)чепити, (з,с)хибити, по(з,с)шивати, (з,с)фальшивити, ро(з,с)тягнути, ро(з,с)хитати, бе(з,с)корисливий, бе(з,с)хитрісний, пр(е,и)чудово, пр(е,и)будувати, **пр(е,и)бережний**, пр(е,и)старкуватий, пр(е,и)спокійно, **пр(е,и)святий**, пр(і,и)звище, пр(е,и)подібний, пі(д,т)писати.

76. Виконайте тестові завдання.

1. Букву **е** треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

А ч..брець, ч..рговий, в..шневий

Б зуп..няти, д..сяток, м..лодія

В ч..рв'як, кр..голам, м..дівник

Г хлоп..ць, с..режки, в..селка

2. Букву **и** треба писати на місці пропуску в обох словах рядка

А дж..нсовий, глад..олус

В аз..мут, ч..збургер

Б г..рлянда, аргент..нський

Г пр..нтер, аж..отаж

77. I. Спишіть прислів'я, розкриваючи дужки.

1. Гостре слов(е,и)чко коле с(е,и)рдечко. 2. Усе м(е,и)-
неться, одна правда зостанеться. 3. Вос(е,и)ни – багач,
а нав(е,и)сні – прохач. 4. З полови хліба не (з,с)п(е,и)чеш.
5. За словом в к(е,и)шеню не полізе. 6. З в(е,и)ликої хмари
малий дощ. 7. Б(е,и)р(е,и)женого Бог б(е,и)р(е,и)же, а козака –
шабля. 8. Було б здоров'я, а все інше наж(е,и)вемо. 9. Від
дощу втік, а під ринву (з,с)ховався (*Нар. творчість*).

II. Яке з прислів'їв вам сподобалося найбільше? За якої життєвої си-
туації його можна було б використати?

9. ВЕЛИКА БУКВА ТА ЛАПКИ У ВЛАСНИХ НАЗВАХ

78. I. Установіть відповідність між зображеннями та поданими спо-
лученнями слів. Поясніть відмінність у написанні цих сполучень.

велика
ведмедиця

Велика
Ведмедиця

«Велика
ведмедиця»

II. Складіть і запишіть із кожним сполученням слів речення.

79. I. Спишіть, розкриваючи дужки. Обґрунтуйте написання слів із ве-
ликої букви.

Вулиця (В,в)ерхній (В,в)ал, (Л,л)ьвівська площа, озеро
(С,с)вітязь, (К,к)анівське водосховище, (М,м)айдан (Н,н)е-
залежності, (С,с)умський (Н,н)аціональний (А,а)грарний

День Соборності України
День Української Державності
Чумацький Шлях (галактика)
Державний Гімн України
Києво-Печерська лавра
Верховна Рада України

(У,у)ніверситет, місто (Н,н)ова
(К,к)аховка, архітектурна па-
м'ятка (З,з)олоті (В,в)орота,
(А,а)ндріївська (Ц,ц)ерква,
(В,в)ерховна (Р,р)ада Украї-
ни, (Є,є)вропейський (С,с)о-
юз, галактика (Ч,ч)умацький

(Ш,ш)лях, сузір'я (В,в)еликого (П,п)са, комета (Г,г)аллея,
(Д,д)ень (Н,н)езалежності України, (Д,д)ержавний (П,п)рапор
України, (Б,б)іблія, (С,с)ин (Б,б)ожий.

II. Складіть і запишіть діалог (5–6 реплік), використавши деякі з поданих сполучень слів.

80. Випишіть лише ті сполучення слів, у яких власні назви потрібно брати в лапки. Запишіть ці сполучення правильно.

Фільм Захар Беркут, газета Вечірнє Полісся, чай Лісовий аромат, автомобіль Ніссан, літак Боїнг 777, острів Джарилгач, кав'ярня Ранкова зустріч, кінотеатр Київська Русь, Син Божий, магазин Смаколики, аеропорт Бориспіль, станція метро Поштова площа, вистава Зимова фантазія, сузір'я Козоріг, хор Щедрик.

81. I. Спишіть, розкриваючи дужки. Обґрунтуйте написання слів із великої букви.

1. На (С,с)офійській площі міста Києва розташовано (С,с)офійський (С,с)обор. 2. В Україні з 1999 року відзначають (Д,д)ень (С,с)оборності. 3. У християнському календарі одним із найважливіших свят є (Р,р)іздво (Х,х)ристове. 4. Найбільше за площею сузір'я на небі –

Замок Любарта, або
Луцький замок (м. Луцьк)

(С,с)узір'я (Г,г)ідра. 5. Найбільшим островом (Т,т)ихого (О,о)кеану є (Н,н)ова (Г,г)вінея, після (Г,г)ренландії це другий за величиною острів на (З,з)емлі. 6. Середня температура повітря на (П,п)івденному (П,п)олюсі взимку становить -60°C .

II. Прокоментуйте написання власної назви в підписі до ілюстрації. Складіть і запишіть речення з назвою цієї пам'ятки.

10. ПОДВОЄНІ БУКВИ

82. **КОЛО ДУМОК.** Поясніть, чому в словах лівої колонки є подвоєні букви, а правої – немає.

туманний
горобинний
журавлинний

пташиний
горобинний
журавлинний

83. I. Прочитайте текст. У чому його актуальність? Зіставте прочитане з власним життєвим досвідом. Яка інформація була для вас відома?

БЕРЕЖІТЬ СВІЙ ЧАС

Є особливий вид дозвілля, якому користувачі соцмереж приділяють дедалі більше часу, – короткі відео.

Через побоювання суспільства щодо негативного впливу коротких відео на дітей засновники деяких соціальних мереж заявили, що вимикатимуть сповіщення для підлітків 13–15 років після 21:00, а також час від часу надсилатимуть їм повідомлення про те, що потрібно відволіктися.

Короткі відео затягують. Тому важливо визначити для себе певний час, протягом якого їх можна дивитися, ставити нагадування про завершення. Адже розробники соцмереж «торгують» увагою користувачів: що більше часу ви проводите там, то більше грошей отримає компанія від рекламодавців.

Не варто дозволяти красти ваш час (За І. Баран, О. Павлишиною. Інтернет-журнал «Куншт»).

II. Випишіть із тексту слова з подвоєними буквами. Одне з них розберіть за будовою, а одне запишіть фонетичною транскрипцією.

III. Які лексичні значення може мати виділене слово?

84. ПОСПІЛКУЙТЕСЯ. Як ви проводите свій вільний час? Яким видам дозвілля надаєте перевагу?

85. I. Спишіть прислів'я, ставлячи на місцях пропусків подані іменники у відповідному відмінку. Кожен іменник ви можете використати лише один раз.

безділля

каміння

сміття

коріння

Ілля

1. Без ... і полин не росте. 2. На ... до обіду літо, а після обіду – осінь. 3. І півень на своєму ... гордий. 4. Не кидай ... на небо, бо собі голову розіб'єш. 5. І будень, і неділя – лінивому все

II. Поясніть значення прислів'їв.

$\overline{\text{без}}$ + $\widehat{\text{звучний}}$, $\overline{\text{туман}}$ + $\widehat{\text{н}}$ (уй), $\overline{\text{спорт}}$ + $\overline{\text{товари}}$

збіг приголосних на межі частин слова

священний, благословенний, блаженний

86. Спишіть, утворюючи від іменників, поданих у дужках, прикметники. Підкресліть й обґрунтуйте орфограму «Подвоєні букви».

1. Восени надавайте перевагу (сезон) овочам і фруктам.
2. Джерелом глюкози є (журавлина) сік.
3. Вулик захищає (бджола) гніздо від холоду та вологості.
4. Зазвичай сховища будують із (бетон) блоків.

87. Випишіть послідовно, розкриваючи дужки, лише слова з подвоєними буквами.

Спросо(н,нн)я, вічніс(т,тт)ю, розі(л,лл)ються, свяще(н,нн)ий, милосер(д,дд)я, дозві(л,лл)я, тигре(н,нн)я, глиби(н,нн)ий, гі(л,лл)ячка, вихова(н,нн)ість, зра(н,нн)я, скля(н,нн)ий, розрі(с,сс)я, (с,сс)авці, осі(н,нн)ий, сторі(ч,чч)я, бездорі(ж,жж)я.

КЛЮЧ. Підкресліть у кожному вписаному слові другу букву. Якщо ви правильно виконали завдання, то з підкреслених букв прочитаєте другу частину прислів'я «Велике дерево ...».

88. I. Запишіть подані іменники в орудному відмінку однини. Обґрунтуйте написання.

ЗРАЗОК. Ніч – ніччю, радість – радістю, любов – любов'ю.

Подорож, розкіш, мазь, повість, папороть, заметіль, міцність, свіжість, велич, глазур, магістраль, мідь, матір.

II. Складіть усно речення з одним іменником у формі орудного відмінка.

Слова іншомовного походження

ЗАГАЛЬНІ НАЗВИ

ванна, тонна, вілла,
панно́, па́нна, ма́нна,
мадонна, не́тто,
бру́тто, бо́нна, пе́нні

ВЛАСНІ НАЗВИ

Голландія, Марокко,
Брюссель, Міссісіпі,
Магеллан, Гіппократ, Одіссей,
Аллах, Будда, Ахіллес

89. I. Спишіть, розкриваючи дужки. Правильність написання перевірте за орфографічним словником.

Десятито(н,нн)а вантажівка, професійний ма(с,сс)ажист, декоративне па(н,нн)о, сонячні ва(н,нн)и, десять то(н,нн),

велика пі(ц,цц)ерія, го(л,лл)андський сир, брю(с,сс)ельська капуста, колективний і(м,мм)унітет, заміська ві(л,лл)а, святкова і(л,лл)юмінація.

II. Знайдіть фразеологізм та поясніть його значення.

90. I. Запишіть слова, розкриваючи дужки, у дві колонки: 1) з подвоєними буквами; 2) без подвоєних букв.

Ві(д,дд)ілений, бе(з,зз)астережний, о(б,бб)итий, годи(н,нн)ик, скля(н,нн)ий, дерев'я(н,нн)ий, башта(н,нн)ик, олов'я(н,нн)ий, камі(н,нн)ий, кам'я(н,нн)ий, глиби(н,нн)ий, глиня(н,нн)ий, Полі(с,сс)я, ме(д,дд)опомога, фі(з,зз)арядка, благослове(н,нн)ий, скаже(н,нн)ий, числе(н,нн)ий, висо(ч,чч)ий, освяче(н,нн)ий, свяще(н,нн)ий, свяще(н,нн)ик, і(н,нн)овація, і(р,рр)еальний.

жаданий
шалений
скажений
святий

II. Складіть і запишіть з одним словом кожної колонки (на вибір) речення з однорідними членами. Чи поставили ви коми між однорідними членами?

11. ПРАВОПИС СКЛАДНИХ СЛІВ РАЗОМ І З ДЕФІСОМ. ЗМІНИ ПРИГОЛОСНИХ ПІД ЧАС ТВОРЕННЯ СЛІВ ЗА ДОПОМОГОЮ СУФІКСІВ **-СЬК-**, **-СТВ-**

91. Утворіть і запишіть складні іменники, поєднуючи слова з різних рамок. Кожне слово можна використати лише один раз.

міні, супер, блиц, веб, смарт, мікро, фото, прес, гідро

сайт, конференція, годинник, організм, футбол, новини,
журналіст, герой, парк

Правопис складних слів

разом

важк**о**атлет буд**ма**йданчик

сполучний
голосний **о**

складноскорочене
слово

з дефісом

інтернет-**ви**дання

два самостійні іменники
без сполучного голосного

деревообробний

прикметник утворено від залежних
одне від одного слів

МОЛОЧНО-м'ясний

прикметник утворено від
незалежних одне від одного
слів

92. Запишіть послідовно слова у дві колонки: 1) ті, які пишемо разом; 2) ті, які пишемо з дефісом.

Нац/банк, золото/валютний, електро/мобіль, біо/паливо, е/щоденник, мало/помалу, ультра/модний, лікувально/оздоровчий, легко/займистий, економіко/правовий, овоче/сховище, юрист/міжнародник.

аквапарк
аудіозапис
вебсайт
кібератака
екопродукти
мінідиктант
супермаркет

КЛЮЧ. Підкресліть у кожному виписаному слові першу букву. Якщо ви правильно виконали завдання, то з підкреслених букв прочитаєте закінчення вислову М. Сома: «Земля ніколи небом не була, але ж і небо ...».

93. Спишіть словосполучення, утворюючи від поданих у дужках слів складні прикметники.

(Лікувальний, оздоровчий) заклад; (обробляти, дерево) комбінат; (ремонт, вагон) завод; (груші, яблука) напій; (кислий,

солодкий) соус; (десять, кілограм) вантаж; (метал, обробляти) верстат; (північ, південь) регіон; (календар, обряд) пісня.

94. I. Запишіть слова у дві колонки: 1) ті, які пишемо разом; 2) ті, які пишемо з дефісом. Обґрунтуйте написання.

Глибино/мір, гірничо/промисловий, ранньо/стиглий, видимо/невидимо, фітнес/клуб, онлайн/урок, море/продукти, інтернет/послуга, західно/український, військово/спортивний, музично/танцювальний, північно/східний, 10/річний, жовто/гарячий, синьо/жовтий, фізико/математичний.

II. Складіть і запишіть речення із вставним словом (сполученням слів), використавши один із поданих прикметників.

95. ПОПРАЦЮЙТЕ В ПАРАХ. Підготуйте кожен / кожна словниковий диктант із п'яти слів на правила написання складних слів. Продиктуйте дібрані слова однокласнику / однокласниці. Перевірте написання.

Зміни приголосних

Г, Ж, З + **-СЬК-** (ий) → **-ЗЬК-** (ий)

К, Ч, Ц + **-СЬК-** (ий) → **-ЦЬК-** (ий)

Х, Ш, С + **-СЬК-** (ий) → **-СЬК-** (ий)

АЛЕ:

каза**хськ**ий, цюри**хськ**ий,
ню-йорк**ськ**ий, герцог**ськ**ий

ПАРИЖ + **-СЬК-** = ПАРИЗЬКИЙ

звук [ж]

звук [з']

ПРИЛУКИ + **-СЬК-** = ПРИЛУЦЬКИЙ

звук [к]

звук [ц']

96. I. Утворіть від поданих іменників прикметники за допомогою суфікса *-ськ-* і запишіть.

ЗРАЗОК. *Калуш – калуський.*

Запоріжжя, Галич, Гамбург, Дрогобич, Великі Луки, Сиваш, Нью-Йорк, Волноваха, Кривий Ріг, хижак, президент, **студент, ткач, чумака**, латиш, узбек, казах.

II. Утворіть і запишіть від виділених слів іменники за допомогою суфікса *-ств-(о)*.

97. I. Спишіть речення, уставляючи на місцях пропусків прикметники, утворені від поданих власних назв.

Збараж, Цюрих, Прага,
Острог, Кременчук, Гринвіч

Замок у м. Збаражі

1. Історичним скарбом Тернопільщини є ... замок. 2. Лауреат Нобелівської премії Альберт Ейнштейн навчався в ... університеті. 3. У 1348 році Карл IV заснував ... університет. 4. Першим закладом вищої освіти в Східній Європі була ... академія. 5. Найбільше за площею водосховище України – ... водосховище. 6. Основна астрономічна організація Великої Британії – ... королівська обсерваторія.

II. Обґрунтуйте написання слів із великої букви.

12. АПОСТРОФ. М'ЯКИЙ ЗНАК

98. I. Обґрунтуйте написання поданих слів з апострофом або без нього.

Солов'ї, різдвяний, торф'яний, зв'язок, міжгір'я, рюмсати, без'язикий, дит'ясла, супер'яхта.

II. Запишіть виділені слова фонетичною транскрипцією.

М'ЯТА, РУМ'ЯНИЙ, ЧЕРВ'ЯК
↓ ↓ ↓
губний на початку кореня, або після
голосного, або після *р*

СВЯТО
↓
два приголосні поруч
у корені слова

ВІД'ІХАТИ
↓
префікс закінчується приголосним

БУР'ЯН, БУРЯК
↓
після [р] чуємо звук [й]

99. Запишіть послідовно подані слова у дві колонки: 1) з апострофом; 2) без апострофа.

Підв..язати, кучер..явий, св..яткування, інтерв..ю, духм..яний, дерев..яний, гар..ячий, кар..ера, об..єднати, дзв..якнути, від..їхати, різьб..яр, арф..яр, р..юмсати.

КЛЮЧ. Підкресліть у кожному слові першої колонки першу букву. Якщо ви правильно виконали завдання, то з підкреслених букв прочитаєте назву вірша Ірини Жиленко.

М'який знак

у СКРИНЬЦІ у ХАТИНЦІ
↓ ↓
бо скринька бо хатинка

РІЖМО, ПІЧ, РОЗКІШ
↓ ↓ ↓
після шиплячих **Ь** не пишемо

100. Запишіть слова в давальному відмінку однини.

ЗРАЗОК. Ялинка – ялинці.

Ненька, сторінка, внученька, бджілка, стеблинка, снігуронька, дівчинонька, Юленька, яблунька, Маринка.

101. I. Спишіть слова, ставлячи на місці пропуску, де потрібно, м'який знак.

Француз..кий, бояз..кий, карпат..-с..кий, волин..ський, чотир..ма, чотир..ох, близ..кість, різ..блення, погод..ся, тон..ший, промін..чик, нян..чити, цвірін..чати, барабан..щик, Уман..щина, брин..чати, гон..щик, мен..шен..кий, колодяз..ний, вітал..ня.

II. Складіть і запишіть з одним словом речення зі звертанням або вставним словом (сполученням слів). Як ви виділили на письмі звертання та вставні слова (сполучення слів)?

ПРОМІНЧИК

після **Н** перед шиплячим **Ь** не пишемо **АЛЕ:** доньчин, няньчити, бриньчати, женьшень

Слова іншомовного походження

КОМП'ЮТЕР, ПРЕМ'ЄРА, РИВ'ЄРА

чуємо звук [й]

БЮДЖЕТ, МЮЗИКЛ

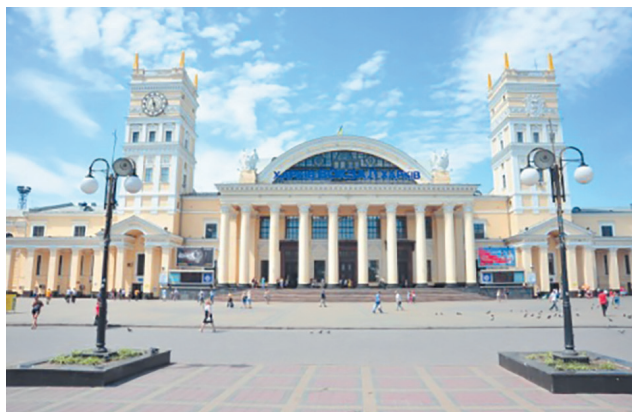
не чуємо звука [й]

102. Запишіть послідовно слова у дві колонки: 1) з апострофом; 2) без апострофа.

Х..юстон, деб..ют, н..юанс, ад..ютант, іл..юмінатор, рум..яний, п..юре, кар..єра, р..юкзак, осв..ячений, інтерв..ю, вар..єте*.

* *Вар'єте* – вид театру, у виставах якого поєднано елементи театального, музичного, естрадного й циркового мистецтва.

КЛЮЧ. Підкресліть у кожному слові першу букву. Якщо ви правильно виконали завдання, то з підкреслених букв прочитаєте назви міст, зображених на фото.

103. I. Випишіть спочатку слова, у яких на місці пропуску потрібно поставити апостроф, а потім – ті, у яких потрібно поставити м'який знак. Підкресліть орфограми.

Об..ективний, ател..є, жул..єн, кур..єр, **біл..ярд**, рел..єф, інтерв..ю, порт..єра, інтер..єр, модел..єр, барел..єф, ад..ютант, він..єтка, п..єдестал, Н..ютон, прем..єра, міл..ярд, ін..єкція.

II. Оберіть одне слово з апострофом та одне з м'яким знаком. Складіть і запишіть із кожним із них речення.

III. Запишіть виділене слово фонетичною транскрипцією.

104. Виконайте тестові завдання.

1. Апостроф треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

А Лук..янівка, різнобарв..я, св..ященний

Б рум..янець, мавп..ячий, між..ярусний

В солов..їний, духм..яний, В..єтнам

Г подвір..я, розм..якнути, об..єднання

2. М'який знак треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

А цвірін..чати, т..мяний, міл..йон

Б мен..шенький, уманс..кий, нян..чити

В вітал..ня, на калинон..ці, брин..чати

Г у кишен..ці, Натал..чин, козац..кий

105. СИТУАЦІЯ. Оксану й Максима батьки попросили купити дещо в супермаркеті. Діти все ретельно записали. Прочитайте їхні записи й зробіть висновок, хто з них краще знає українську мову.

ЗАПИС ОКСАНИ

Шампінйони, спагетті, сир «Голандський», лимони, заготовка для піци, бісквіт, м'юслі з курагою, імбір, сальямі, тірамісу

ЗАПИС МАКСИМА

Зелень для бульйону, шампінйони, мюслі з курагою, спагеті, ситро, горошок для олів'є, інжир, сальямі, чізкейк

106. I. Спишіть речення, розкриваючи дужки.

1. Історії ж бо пишуть на столі. Ми ж пиш(е,и)м кров(')ю на своїй землі (Л. Костенко). 2. Кож(е,и)н вечір молюсь всім св(')ятим, щоб (не)щастя тебе не спіткало (Ю. Бощенко). 3. І ж(е,и)вуть у пам(')яті народу його вірні дочки і сини... (В. Симоненко). 4. Не плач(ь), я буду завжди із тобою, я соняхом проб(')юся навесні (В. Кравченко). 5. Всміхнет(ь)ся (С,с)ян і стихне (Д,д)он, до хмар піднімет(ь)ся калина... (А. Сенчило). 6. Гі(л,лл)я калин похилилося, мамо, кому ж ви молилися? (С. Вакарчук). 7. Батьком-матір(')ю не хвалися, а хвалися чес(т,тт)ю (Нар. творчість).

II. Поясніть, як ви розумієте сказане в першому реченні.

III. Напишіть есе (5–6 речень) про захисників і захисниць нашої країни. За потреби використайте одну з поданих цитат. Підкресліть орфограми.

107. Виконайте узагальнювальні тестові завдання з орфографії, сканувавши QR-код або перейшовши за посиланням <https://cutt.ly/2wLIN3M4>. Перевірте правильність виконання, скориставшись відповідями наприкінці тестів.

Розрізняймо

Не такі страшні пароніми

КАМΠΑНІЯ подія; сукупність заходів	<i>вступна кампанія</i> <i>посівна кампанія</i>
КОМПАНІЯ товариство, група осіб; організація	<i>весела компанія</i> <i>страхова компанія</i>
КНИЖНИЙ характерний для писемного викладу, не властивий живій мові	<i>книжна мова</i> <i>книжна лексика</i>
КНИЖКОВИЙ узятий із книжок; стосується книжки	<i>книжкова фабрика</i> <i>книжкова крамниця</i>
ТУРИСТИЧНИЙ стосується туризму, подорожі	<i>туристичний похід</i> <i>туристичний сезон</i>
ТУРИСТСЬКИЙ стосується туриста, призначений для нього	<i>туристський кемпінг</i> <i>туристський велосипед</i>
ПОВЕРХОВИЙ стосується поверху будинку; (перен.) не по суті справи, неглибокий	<i>5-поверховий будинок</i> <i>поверхова відповідь</i>
ПОВЕРХНЕВИЙ розташований, відбувається на (біля) поверхні	<i>поверхневі джерела</i> <i>поверхневі води</i>

В Україні

Корисно знати

В українській мові значення простору виражають прийменники *в (у), до, над, на*.

Назви **міст, країн** вимагають уживання прийменника *в (у)*.
НАПРИКЛАД: *в Україні, у Франції, у Львові, в Одесі.*

Коли говоримо про **моря, океани, гори**, то потрібно вживати прийменник *на*. **НАПРИКЛАД:** *на Чорному морі, на Говерлі.*

МОЯ СТОРІНКА

Цікаво знати

МЕРЕЖЕВИЙ ЕТИКЕТ

Мережéвий етикéт – формальні правила поведінки, спілкування в інтернет-просторі. У деяких випадках за наявності доказової бази порушень найпопулярніших правил можна домогтися від системних адміністраторів покарання на рівні мережі, а то й на рівні закону. Серед найпоширеніших порушень є марнослів'я (флуд), масове розсилання кореспонденції рекламного або іншого характеру (спам), зневажливе висловлювання (обра́за), тролінг, обман тощо.

ЯК ВВІЧЛИВО ВІДМОВИТИ

І таке буває

Кожен народ виробив свою систему правил мовленнєвої поведінки.

У Японії співрозмовники / співрозмовниці всіляко уникають слів «ні», «не можу», «не знаю», «не хочу», ніби це якась лайка. Свою незгоду вони висловлюють усмішкою. Навіть відмовляючись від другої чашки чаю, гість замість «не хочу, дякую» вживає вислів, який дослівно означає «мені вже й так прекрасно» (За Н. Остряньскою).

Усміхнімося

ВИСТУПАЙЧЕНКО ПАНАС

Виступайченко Панас
Завжди виступає.
А для чого? В котрий раз?
Сам того не знає.

А рука його, рука –
Мов крило у вітряка.
А язик – ой леле! –
Лопотить та меле!

Захлинається, кричить
І веде до того,
Як в порожнє перелить
Воду із путого.

Може, є і серед вас
Виступайченко Панас?
Ви йому, братове,
Не давайте слова!

Г. Бойко

Морфологія. Орфографія

ДІЄСЛОВО

13. ДІЄСЛОВО ЯК ЧАСТИНА МОВИ. ФОРМИ ДІЄСЛОВА

Про загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксичну роль дієслів та про їхнє розмаїття

ПРИГАДАЙМО. 1. Які є члени речення? 2. Що таке присудок?

108. А. Доберіть до кожного зображення по два дієслова вказаної тематичної групи.

інтелектуальна дія

мовленнєва дія

фізична дія

Б. Спробуйте навести приклади дієслів, які означали б стан успіху або ж природні процеси.

В. Зробіть висновок, навіщо потрібні дієслова в мовленні.

Загальне значення

Дієслово – це самостійна частина мови, що означає дію або стан предмета й відповідає на питання що робити? що зробити? та ін. **НАПРИКЛАД:** будувати, мріяти, озирнутися.

Морфологічні ознаки, синтаксична роль

Дієслова бувають доконаного й недоконаного виду, деякі з них можна змінити за числами, особами, часами, родами, способами (дійсний, умовний, наказовий).

У реченні дієслово найчастіше виступає **присудком**, рідше – іншим членом речення. **НАПРИКЛАД:** 1. Дні покоротшали, бабине літо прядиво біле снує на дротах (Ф. Петров). 2. Скрута й старого зайця змусить бігати (Нар. творчість). 3. Прийшла пора садити дерева (М. Сингаївський).

109. I. Прочитайте текст, добираючи з дужок найбільш доречно, на вашу думку, дієслово.

КОМП'ЮТЕРНІ ІГРИ: ЗА І ПРОТИ

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) (оголосила, назвала, оповістила, визнала) залежність від відеоігор хворобою ХХІ століття.

У віртуальному світі динамічні ситуації, яскраві картинки, незвичайні персонажі (приваблюють, заманюють, ваблять, притягують, принаджують) дитину. Через ігроманію учень / учениця мало спілкується з однолітками, (конфліктує, ворогує, воює) з батьками, довго просиджує за монітором у нічний час.

В інтернет-просторі підліток (перемагає, громить, долає) всіх чудовиськ, (скидає, зіштовхує) в прірву автомобілі суперників. Але це не робить його фізично сильнішим у реальному житті.

Не грай дуже довго без перерви та не забувай про радість спілкування з рідними й друзями (З інтернет-джерел).

II. Зіставте подані нижче твердження з текстом. Які з них суперечать прочитаному?

- ✓ ВООЗ заборонила відеоігри для дітей віком до 14 років.
- ✓ Ігроманія може підвищити рівень агресивності підлітків.
- ✓ Наші дії не повинні призвести до втрати контролю над собою.
- ✓ Ігромани в реальному житті фізично сильніші, ніж інші люди.

Суперечить?

110. I. Розгляньте колаж і відновіть усно прислів'я. Визначте, до якої з поданих тематичних груп можна віднести кожне прислів'я.

Сила птаха в крилах, ...
 У лісі вовки виють, ...
 Не хвали сам себе, ...
 Розумний мовчить, ...
 Скоро дерево садять, ...
 Хто рано підводиться, ...

... за тим і діло водиться.
 ... нехай тебе люди похвалять.
 ... коли дурень бурчить.
 ... та не скоро з нього плоди їдять.
 ... а на печі страшно.
 ... а людини – у дружбі.

працьовитість

дружба

мудрість

боягузтво

скромність

II. Запишіть ті прислів'я, у яких є дієслова. Підкресліть дієслова як члени речення.

III. Які з підкреслених дієслів ужито у формі третьої особи множини?

Форми дієслова

Форма	Загальне значення	Питання	Приклади
Неозначена (інфінітив)	Дія (стан) предмета без указівки на час, число, особу	що робити? що зробити?	<i>читати</i> <i>забути</i>
Особова	Дія (стан) предмета	що роблю? що зроблю? що зробив?	<i>читаю</i> <i>забуду</i>
Дієслівна форма на -но, -то	Дія, яку сприймаємо як результат, безвідносно до виконавця	що зроблено?	<i>прочитано</i> <i>забуто</i>
Дієприкметник	Ознака предмета за дією	який? яка? яке? які?	<i>прочитана</i> <i>забутий</i>
Дієприслівник	Додаткова дія предмета	що роблячи? що зробивши?	<i>читаючи</i> <i>забувши</i>

111. I. Запишіть дієслова залежно від їхньої форми в п'ять рядків. У кожному рядку має бути три дієслова.

Їхати, сміюся, зібрано, зрубаний, роздумуючи, зеленіє, розколотий, перекрито, допомогти, заспівавши, міркувати, відчинено, побачивши, заспіваю, пошитий.

II. Доповніть кожен рядок власним прикладом.

112. I. Зіставте два тексти. Чим вони подібні? За допомогою чого передано послідовність і динамізм розповіді? У якому з текстів є несподіване закінчення?

МОЯ ЯБЛУНЬКА

Побачив. Зрадів.
Купив. Приніс.
Викопав. Посадив.
Полив. Доглядаю.
Оберігаю. Чекаю.
Зацвіла.
Милуюся. Достигли.
Пригощаю. Смакуємо.
Радіємо!

ПРИЄМНА ЗУСТРІЧ

Йшли. Угледіли. Спинились.
Підійшли. Порозумілись.
Дещо спільне пригадали.
Головами похитали.
Пожурились, повсміхались.
І шляхетно попрощались.
Гарних навчені манер –
Доберман і фокстер'єр.

Г. Фалькович

II. Напишіть невелику жартівливу розповідь, яка максимально складалася б із дієслів. Орієнтовні теми: «Домашній улюбленець», «Цікава книжка», «Готуємося до маскараду», «Відеоролик», «Пиріг», «Зустріч» тощо.

113. I. Спишіть речення, ставлячи на місці пропуску найбільш доречне дієслово з поданих нижче. Обґрунтуйте свій вибір.

гриб

пірнув

подавсь

вискочив

тинявся

дибав

1. Артем ... у тінь каштанів і поволі рушив попід ними (А. Шевердіна). 2. Хлопець мовчки ... із крамниці й зупинився віддалік (А. Шевердіна). 3. Андрій ... вузенькими вулицями міста в тіні старих каштанів (А. Шевердіна). 4. Я ... з усіх сил, але відчував, що течія потрохи відносить мене вниз (Н. Малетич). 5. Одного зимового ранку знехотя та помалу я ... до школи (Н. Малетич). 6. Подякувавши за вечерю, я ... у свою кімнату (Н. Малетич).

II. Підкресліть граматичні основи. У яких реченнях є однорідні присудки?

14. НЕОЗНАЧЕНА ФОРМА ДІЄСЛОВА. ОСОБОВА ФОРМА ДІЄСЛОВА

*Про дієслова, які не вказують ні на час, ні на особу,
а також про три особи дієслів*

ПРИГАДАЙМО. 1. Які слова називаємо незмінними? 2. Які є особові займенники?

114. А. Яке з виділених у реченнях дієслів називає дію конкретної особи?

Особова форма

Неозначена форма

Дівчинка **переходить** дорогу
на зелене світло.

Дорогу потрібно **переходити**
на зелене світло.

Б. Яке з виділених дієслів називає дію узагальнено, не вказуючи ні на час, коли вона відбувається, ні на особу, яка її виконує, ні на число?

В. Зробіть висновок, чим різняться неозначена форма дієслова й особова.

Неозначена форма

Неозначена форма дієслова (інфінітив) – це початкова незмінна форма дієслова. Такі дієслова називають дію або стан предмета узагальнено, не вказуючи ні на час, ні на число, ні на особу. Відповідають на питання що робити? що зробити?. **НАПРИКЛАД:** *ходити, прийти.*

Дієслово в неозначеній формі завжди має суфікс **-ти (-ть)**, але суфікс **-ть** має розмовний характер. Наприкінці неозначеної форми дієслова може бути суфікс **-ся (-сь)**. **НАПРИКЛАД:** *перемог^{ти}, пізнава^{ти}, борот^{ися}, гра^{ти}сь.*

Синтаксична роль

Дієслово в неозначеній формі може бути будь-яким членом речення. **НАПРИКЛАД:** 1. З *вовками жити* – по-вовчому *в^{ити}* (Нар. *творчість*). 2. У мене не було бажання (якого?) *співа^{ти}*. 3. Діти присіли (для чого?) *відпочи^{ти}*. 4. Бабуся попросила онука (що?) *принести окуляри*.

Зверніть увагу! Неозначена форма – незмінна. А оскільки лише змінні слова мають закінчення, то дієслово в неозначеній формі не має закінчення, навіть нульового. **НАПРИКЛАД:**

прагну^{ти}

люб^{ити}

гра^{ти}ся

розумніша^{ти}

115. І. Відновіть і запишіть фразеологізми, уставляючи пропущені слова. Скористайтеся поданими зображеннями-підказками.

Виводити на чисту ... ; задирати ... ; дивитися ... ; грати першу ... ; народитися під щасливою ... ; проковтнути

II. Знайдіть у кожному фразеологізмі дієслово в неозначеній формі та позначте суфікси *-ти-*, *-ся*.

Зверніть увагу! У дієслові вживаємо суфікс **-сь**, якщо наступне слово починаємо голосним звуком. Якщо ж наступне слово починаємо приголосним, то вживаємо **-ся**. **НАПРИКЛАД:** *милуватись озером – милуватися горами.*

116. I. Спишіть, розкриваючи дужки й дотримуючись правил милозвучності. Обґрунтуйте свій вибір.

Повернути(ся,сь) о шостій годині; зустріти(ся,сь) біля кав'ярні; катати(ся,сь) на скейті; свято закінчило(ся,сь) увечері; пройти(ся,сь) вулицею; **хапати(ся,сь)** обома руками; дивити(ся,сь) у вічі; **подивити(ся,сь)** на годинник.

II. Розберіть за будовою виділені слова.

117. СИТУАЦІЯ. Уявіть, що ви в магазині одягу. Складіть уявний діалог із продавцем / продавчиною (5–6 реплік), використавши кілька дієслів у неозначеній формі. Ви можете скористатися поданими сполученнями.

- ✓ допоможіть знайти
- ✓ буде личити
- ✓ потрібно приміряти
- ✓ хочу обміняти
- ✓ прошу зачекати
- ✓ хочу поглянути в дзеркало
- ✓ можу розрахуватися карткою

118. I. Прочитайте речення. Визначте синтаксичну роль виділених дієслів. Скористайтеся питаннями, поданими в дужках.

1. Учителька почала (що робити?) **диктувати** текст.
 2. Водій попросив пасажирів (що?) **зачекати**.
 3. Друзі побігли на ставок (з якою метою?) **рибалити**.
 4. Метеорологи рекомендують (що?) **готуватися** до суворої зими.
 5. У мене виникло бажання (яке?) **підкорити** Говерлу.
- II. Спишіть два речення (на вибір). Підкресліть члени речення.

Особова форма

Форму дієслова, у якій можна визначити особу, називаємо особовою. НАПРИКЛАД: *малюю* (1-ша особа), *малюєш* (2-га особа), *малюють* (3-тя особа).

Категорія особи дієслова тісно пов'язана з категорією особи займенника (*малюю* – **я** малюю; *малюєш* – **ти** малюєш, *малюють* – **вони** малюють).

Особа	Однина	Множина
1-ша	бач <u>у</u>	бач <u>имо</u>
2-га	бач <u>иш</u>	бач <u>ите</u>
3-тя	бач <u>ить</u>	бач <u>ать</u>

Особові займенники		
1 ос.	<i>я</i>	<i>ми</i>
2 ос.	<i>ти</i>	<i>ви</i>
3 ос.	<i>він, вона, воно</i>	<i>вони</i>

У реченні особові дієслова є присудками. **НАПРИКЛАД:** *Літо збирає, а зима з'їдає* (Нар. творчість).

119. I. Запишіть послідовно дієслова у дві колонки: 1) неозначена форма; 2) особова форма.

Написати, прибігла, екати, ароматизує, дізнатись, **дошкучав**, автоматизувати, **лукавити**, асфальтують, екранізувати, колядувати, єднались, одягатись.

КЛЮЧ. У вписаних словах підкресліть першу букву. Якщо ви правильно виконали завдання, то з підкреслених букв прочитаєте продовження прислів'я «Яблуко від яблуні ...».

II. Поясніть, користуючись тлумачним словником, лексичні значення виділених слів.

120. I. Прочитайте речення. Знайдіть у кожному з них особове дієслово та дієслово в неозначеній формі. У яких із цих дієслів можна визначити особу й число?

1. Гепард може розвинути швидкість до 120 кілометрів за годину. 2. Уночі тигри можуть бачити в шість разів краще за людину. 3. Дитинча жирафи починає ходити вже через годину після свого народження.

II. Спишіть речення, доповнюючи їх дієсловами в неозначеній формі.

1. Обіцяю більше ніколи не 2. Дозвольте мені 3. На жаль, я не зможу 4. Як тобі вдається так гарно ... ? 5. Мені дуже хочеться 6. У цьому році я хочу навчитися

121. Доберіть у порожні клітинки кросворда букви так, щоб по горизонталі вийшли дієслова. Запишіть слова у зошит. Визначте спільне та відмінне в будові цих слів.

В	И		Т	И				
В	И			Т	И			
В	И				Т	И		
В	И					Т	И	
В	И						Т	И

122. I. Прочитайте текст. Як ви розумієте заголовок до тексту?

СМІТТЯ ПІД КИЛИМОМ

Перший штучний супутник Землі розробив наш видатний земляк Сергій Корольов. Супутники забезпечують зв'язок в інтернеті, телевізійний сигнал, навігацію. Отримані з космосу дані допомагають синоптикам прогнозувати погоду, передбачати природні катаклізми.

З кожним роком на орбіті накопичується все більше супутників, які відпрацювали свій термін. Вони стають космічним сміттям. Що з ним робити? Ховати «під килим»? Спалювати?

Переробляти прямо на орбіті? Але чим і як? Залишити, щоб створити музей просто на орбіті?

Пам'ятаймо, що ми відповідальні за довкілля як на своїй планеті, так і поза нею (З інтернет-джерел).

II. Знайдіть у тексті дієслова й запишіть їх у дві колонки: 1) неозначена форма; 2) особова форма. Розберіть за будовою дієслова першої колонки. Доповніть кожну колонку власним прикладом.

123. Виконайте завдання одного з варіантів.

Варіант А. Підготуйте невелике усне висловлення, у якому запропонуйте алгоритм дій під час грози, пожежі чи під час сигналу «Повітряна тривога». Використайте дієслова в неозначеній формі.

Варіант Б. Підготуйте пам'ятку чи інструкцію щодо безпечної поведінки на водоймах або під час роботи за комп'ютером. Використайте дієслова в неозначеній формі.

15. ВИД ДІЄСЛОВА

*Про дієслова доконаного й недоконаного виду
та про засоби творення видових пар*

ПРИГАДАЙМО. Які є способи словотворення?

124. А. Яке з поданих дієслів означає завершену, результативну дію (**доконаний** вид), а яке – незавершену, нерезультативну (**недоконаний** вид)?

малювала

намалювала

Народна художниця України Марія Приймаченко

- Б.** Визначте, чи на однакове питання відповідають подані дієслова.
В. Зробіть висновок, чим різняться дієслова доконаного й недоконаного виду.

Дієслово в будь-якій формі буває доконаного або недоконаного виду.

Доконаний вид	Недоконаний вид
Дієслова означають дію, завершену в минулому або яка завершиться в майбутньому, результативну. ЩО ЗРОБИТИ? (що з робив? що з робить?)	Дієслова означають дію, не завершену в теперішньому, минулому чи майбутньому, нерезультативну. ЩО РОБИТИ? (що робить? що робив? що робитиме?)
<i>допомогти, допоміг, допоможе</i>	<i>допомагати, допомагав, допомагає, допомагатиме</i>

125. I. Запишіть послідовно дієслова у дві колонки: 1) доконаного виду; 2) недоконаного виду.

Списати, ойкати, погомоніти, усміхатися, відчиняти, вгадати, заперечити, гнобіти, знайти, перенесті, розкопувати.

КЛЮЧ. Підкресліть у кожному слові другу букву. Якщо ви правильно виконали завдання, то з підкреслених букв прочитаєте продовження прислів'я «З поганої трави...».

II. Складіть усно речення з одним словом кожної колонки.

126. І. ПОПРАЦЮЙТЕ В ПАРАХ. Хтось із вас має виписати з тексту дієслова доконаного виду, а хтось – недоконаного. Перевірте одне в одного правильність виконання.

ЧОМУ ПЛАЧУТЬ КРОКОДИЛИ

Пам'ятник крокодиліві
Годзі, який утік від
дресирувальників
(м. Маріуполь)

Крокодили – знані ледарі серед тварин. Полюють вони раз у місяць, а за потреби здатні прожити без їжі близько року. Якщо вже виходять на лови, то їхньою здобиччю стають не лише черепахи, риби, птахи, а й жи-рафи, буйволи й навіть леви.

Жувати ці рептилії не вміють. Для того, щоб подрібнити великі шматки їжі в шлунку, вони ковтають дрібні камінці. Крім того, каміння є баластом під час занурення на глибину.

Цікавий факт про крокодилячі сльози. Ці хижаки «плачуть», бо їм необхідно вивести з організму надлишок солей (З довідника).

II. Поясніть, що означає фразеологізм «крокодилячі сльози». Опишіть ситуацію, за якої його можна використати. За потреби скористайтеся словником.

Видові пари

Дієслова доконаного й недоконаного виду зазвичай утворюють **видові пари**. **НАПРИКЛАД:**

Недоконаний вид

прибирати
варити

Доконаний вид

– *прибрати*
– *зварити*

Форми доконаного виду **можна утворити** від форм недоконаного виду за допомогою суфіксів, префіксів чи зміни наголосу. **НАПРИКЛАД:**

суфікс	<i>виписувати</i> → <i>виписати</i> , <i>обробляти</i> → <i>обробити</i>
префікс	<i>зеленіти</i> → <i>позеленіти</i> , <i>малювати</i> → <i>намалювати</i>
наголос	<i>розкидати</i> → <i>розкидати</i> , <i>розрізати</i> → <i>розрізати</i>

При цьому можуть відбуватися **чергування** голосних і приголосних звуків. **НАПРИКЛАД:** *перевозити* – *перевезти*, *зачіпати* – *зачепити*, *наголошувати* – *наголосити*.

Деякі видові пари дієслів мають різні основи. **НАПРИКЛАД:** *ловити* – *піймати*, *брати* – *узяти*.

Зверніть увагу! Окремі дієслова не утворюють видових пар і є лише доконаного або недоконаного виду. **НАПРИКЛАД:** *сподіватися*, *розмовляти* (недоконаного виду); *натерпітися*, *насідітися* (доконаного виду).

127. I. Зіставте подані видові пари дієслів. Визначте, як утворено форму доконаного виду в кожній парі (за допомогою суфікса, префікса чи зміни наголосу).

Залишати – залишити; переписувати – переписати; охолджувати – охолодити; жовтіти – пожовтіти; жати – зжати; насипати – насіпати; видихати – відихати; **прилітати – прилетіти; скорочувати – скоротити.**

II. Розберіть за будовою виділені дієслова. Підкресліть букви на позначення звуків, що прочергувались.

128. Утворіть від поданих дієслів форми доконаного виду й запишіть.

ЗРАЗОК. *Виписувати – виписати.*

Запрошувати, передавати, засихати, розкручувати, перемагати, захищати, усміхатися, писати, червоніти, вибігати, склика́ти.

II. Оберіть одну утворену видову пару. Складіть і запишіть із кожним дієсловом цієї пари речення, зберігаючи вид дієслова.

129. I. Спишіть фразеологізми, змінюючи вид дієслів.

ЗРАЗОК. *Розправляти крила – розправити крила.*

Виводити на чисту воду, опускати крила, змотувати вудки, розквітати душею, вибиватися з ко́лії, давати гарбуза, доводити до гріха, залишати в дурнях, розв'язувати язик.

II. Поясніть значення фразеологізмів. За потреби скористайтеся словником.

III. Складіть усно речення з одним записаним фразеологізмом.

130. I. Спишіть речення. Після кожного дієслова запишіть у дужках його вид, особу й число.

ЗРАЗОК. *Лапаті сніжинки вальсували (недок. в., 3 ос., мн.) у світлі вуличних ліхтарів (Н. Малетич).*

1. Я до фінішу чесно дійду без брехні, лицемірства, облуди* (Л. Воловець). 2. Виходжу вранці в поле, роздолля навкруги! (Л. Дмитерко). 3. Край води лелека по намулі бродить (М. Самійленко). 4. Знов без драбини, через димар, виліз на небо дим аж до хмар (А. Качан). 5. Осінь брами** свої замикала вночі, погубила у небі журавлині ключі (Л. Костенко). 6. Повернулися гуси додому, принесли з моря краплю солону (Г. Чубач). 7. І сяють радістю обличчя, і сонце весниться в очах (Д. Луценко).

* *Облуда* – неправда, фальш.

** *Брама* – великі ворота.

II. Доберіть до використаних у реченнях дієслів спільнокореневі дієслова в неозначеній формі й запишіть. У дієсловах в неозначеній формі позначте суфікси.

III. Знайдіть і випишіть по одному слову за такими ознаками: а) іменник, I відміна, Р. в.; б) іменник, II відміна, абстрактний; в) займенник, присвійний.

16. ЧАСИ ДІЄСЛОВА. ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС ДІЄСЛІВ

*Про три часи дієслова та про змінювання дієслів
теперішнього часу за особами й числами*

131. А. З'ясуйте, у якому реченні йдеться про подію, яка відбувається нині.

Площа льодовиків в Альпах за 40 років **зменшилася** на 25 %.

За прогнозами експертів, частина льодовиків **зникне**.

Учені **шукають** способи вповільнення танення льодовиків.

Б. У якому з речень йдеться про подію, що вже відбулася, а в якому – про ту, що відбудеться в майбутньому? Поясніть, як ви це з'ясували.

В. Зробіть висновок про роль дієслова в передаванні часової послідовності подій.

Часи дієслова

Час	Коли відбувається дія	Приклади
Теперішній	У момент повідомлення про дію (що робить? що роблять?)	<i>читає</i> <i>читають</i>
Минулий	До моменту повідомлення про дію (що робив? що зробив? що робили? що зробили?)	<i>читав</i> <i>прочитав</i> <i>читали</i> <i>прочитали</i>
Майбутній	Після моменту повідомлення про дію (що робитиме? що зробить? що робитимуть? що зроблять?)	<i>читатиме</i> <i>прочитає</i> <i>читатимуть</i> <i>прочитають</i>

Форми минулого й майбутнього часу мають значення доконаного й недоконаного виду, а теперішнього – лише недоконаного.

132. Виконайте тестові завдання.

1. У формі теперішнього часу вжито обидва дієслова в рядку

А співаю, спізнишся	В шепочу, усміхаєшся
Б міркую, подорожували	Г прочитаємо, мріємо

2. Дієслово у формі майбутнього часу вжито в словосполученні

А вивчатимемо напам'ять	В розцвітає навесні
Б просили прочитати	Г віримо в перемогу

3. Дієслово у формі минулого часу вжито в кожному реченні, ОКРІМ
- А** З брудної води ще ніхто чистим не вийшов (*Нар. творчість*).
 - Б** Топчуть ноги радісно і струнко сонні трави на вузькій межі (*О. Теліга*).
 - В** Гнучка гілка клена тулилася зранку до чистої шибки вікна (*І. Ільків*).
 - Г** Вузлуваті натруджені дуби важко розкинули нерухомі шатра (*М. Стельмах*).

133. Відновіть речення, уживаючи на місцях пропусків особові дієслова у відповідній часовій формі, й запишіть. Скористайтеся довідкою.

1. За вікнами готелю ... (мин. ч.) і ... (мин. ч.) вечірнім сяйвом старовинний Львів (*М. Стельмах*). 2. Крізь загальний гамір юрби, що ... (теп. ч.) і ... (теп. ч.) навколо мене, чую якийсь знайомий голос (*П. Колесник*).

ДОВІДКА. Переливатися, шуміти.

Теперішній час

Дієслова теперішнього часу означають дії, які відбуваються в момент повідомлення про них. НАПРИКЛАД: *шукаю, фарбуємо, спілкується, відпочивають.*

Дієслова теперішнього часу змінюємо за **особами** та **числами**.

Особа	Однина	Множина
1-ша	<i>мерзну, чую, кричу, гою</i>	<i>мерзнемо, чуємо, кричимо, гоїмо</i>
2-га	<i>мерзнеш, чуєш, кричиш, гоїш</i>	<i>мерзнете, чуєте, кричите, гоїте</i>

3-тя

*мерзне, чує, кричить,
гóїть*

*мерзнуть,
чують,
кричать, гóять*

Форми теперішнього часу від дієслова **їсти** мають іншу систему закінчень: *їм, їси, їсть, їмо, їсте, їдять*.

Від дієслова **бути** в теперішньому часі вживаємо тільки форму **є**.

Зверніть увагу! У **1-й особі множини** в закінченнях дієслів виступає **о**: *ходимо, говоримо, пишемо*. Форми без кінцевого **о** (*ходим, говорим, пишем*) допустимі лише в художньому та в розмовному стилях.

134. I. Утворіть від поданих дієслів і запишіть форми 1-ї особи однини та множини теперішнього часу. Виділіть закінчення в утворених дієсловах.

ЗРАЗОК. *Виходити – виходжу, виходимо*.

Берегти, морозити, просити, ходити, пекти, їздити, мастити.

II. Назвіть звуки, що прочергувалися.

135. I. Прочитайте речення, ставлячи на місці пропуску дієслова у відповідній формі теперішнього часу. Скористайтеся словами-підказками.

впливати

любити

протирати

очищати

прискорювати

1. Холод і спека негативно ... на наші девайси. 2. Активація режиму польоту технічно ... процес заряджання смартфона. 3. Акумулятори смартфонів не ... стовідсоткової зарядки й повної розрядки. 4. Дбайливі користувачі періо-

дично ... свої **девайси** від бруду. 5. Екран смартфона ... тканиною з мікрофібри.

II. Поясніть лексичні значення виділених слів. Яке з них є одно-значним, а яке – багатозначним? За потреби скористайтеся словником.

Зверніть увагу! Дієслова на **-ться** пишемо з м'яким знаком, а дієслова на **-шся** – без нього. **ПОРІВНЯЙМО:**

Пишемо	Вимовляємо
сміється	[с'м'ійéц':а]
борешся	[бóре ^н с':а]

борешся

проситься

136. I. Запишіть послідовно слова у дві колонки: 1) з м'яким знаком на місці пропуску; 2) без м'якого знака на місці пропуску. Обґрунтуйте орфограми.

Доварюєт..ся, знаходиш..ся, **селиш..ся**, огризаят..ся, обдивляєш..ся, чіпляють..ся, будуєш..ся, зриваєт..ся, скочуют..ся, одвертаєш..ся, відштовхуєт..ся, переписуєш..ся, **хвалит..ся**.

КЛЮЧ. Підкресліть у кожному слові другу букву. Якщо ви правильно виконали завдання, то з підкреслених букв прочитаєте закінчення прислів'я «*Пусти осот у горód – ...*».

II. Запишіть виділені слова фонетичною транскрипцією.

137. I. Прочитайте текст. Визначте його основну думку. Чому вчинок Жаклін Кіплімо гідний поваги?

ВАЖЛИВІШЕ ЗА МЕДАЛЬ

Спортсменка з Кенії на ім'я Жаклін Кіплімо брала участь у марафонському забігу в Малайзії.

Жаклін бігла в групі лідерів. Раптом вона помітила, що неподалік біг хлопець, у якого не було обох рук. Було дуже спекотно. Дівчина схопила зі спеціального столика пляшку з водою і допомогла спортсмену втамувати спрагу.

Жаклін Кіплімо
під час марафону

Вони пробігли пліч-о-пліч 28 кілометрів. І лише за чотирьох кілометрах до фінішу Жаклін кинулась уперед.

До фінішу вона прийшла другою серед жінок. Після закінчення марафону кенійська спортсменка заявила, що у світі існують значно важливіші речі, ніж золота медаль (*За матеріалами інтернет-видань*).

II. Перебудуйте усно текст, замінюючи в ньому дієслова минулого часу дієсловами у формі теперішнього часу. Чи допомогла така заміна наблизити події до слухачів / слухачок?

III. Уявіть, що після закінчення марафону до Жаклін підійшов спортивний репортер. Доповніть усно поданий діалог розгорнутими відповідями спортсменки.

Репортер: *Чи вважаєте ви свій учинок героїчним?*

Жаклін: ...

Репортер: *Чи шкодуєте, що не здобули золотої медалі?*

Жаклін: *Я ... , адже*

138. I. Спишіть, уставляючи на місці пропуску, де потрібно, м'який знак. Після кожного дієслова запишіть у дужках його час, особу та число.

ЗРАЗОК. Яблуко, освячене росою, простягає (тепер. ч., 3 ос., одн.) яблуна мені (С. Бабій).

1. Ще пахне сіно, ще роят..ся оси (Л. Костенко). 2. Серпень скрадаєт..ся тихо ранковим холодом (Ю. Іздрик). 3. У пошуках води і хліба іду я по землі (М. Сингаївський). 4. Золотим

вінцем підіймаєт..ся місяць, переливають..ся різними кольорами зорі (М. Стельмах). 5. Ти залишаєш..ся в моїх спогадах (А. Любка). 6. Легко-легко на столі диха буханець пшеничний (І. Жиленко).

II. Випишіть одне дієслово (на вибір) та змініть його за особами й числами.

17. МИНУЛИЙ ЧАС ДІЄСЛІВ

Про особливості творення дієслів минулого часу та про змінювання їх за числами й родами

139. А. Установіть відповідність між виділеним дієсловом та його лексичним значенням.

Виділене в реченні слово

1. А над лугом **майоріла** веселка.
2. У стрічці новин протягом тижня **майоріло** оголошення.
3. Над кожним куренем **майорів** прапор.

Лексичне значення

- А** коливатися під дією вітру
Б невиразно виднітись удалині
В з'являтися на короткий час і зникати з поля зору

Б. У формі якого часу вжито дієслова? Чи можна в них визначити рід і число?

В. Зробіть висновок про особливості дієслів минулого часу.

Значення і творення

Дієслова минулого часу означають дії, які відбувались або відбулися до моменту повідомлення про них. НАПРИКЛАД: *шукав, фарбувала, спілкувалися, відпочивали.*

Форми дієслів минулого часу **утворюємо** від основи неозначеної форми* за допомогою суфіксів **-в, -л-**.

Форми	Суфікси	Приклади
• чоловічого роду	-в	розказати → розказа ^в
• жіночого роду • середнього роду • множини	-л-	розказати → розказа ^{ла} розказа ^{ло} розказа ^{ли}

* Основою неозначеної форми дієслова є її частина без суфікса **-ти**: писа^{ти}.

Якщо основа неозначеної форми дієслова закінчується на приголосний, то форму минулого часу чоловічого роду утворюємо без суфікса **-в**. **НАПРИКЛАД**: бігти – біг, нести – ніс.

Під час творення форм минулого часу може зникати суфікс **-ну-**. **НАПРИКЛАД**: мерз^{нути} – мерз; заслаб^{нути} – заслаб; сох^{нути} – сох і сох^{нув}; щез^{нути} – щез і щез^{нув}.

Змінювання

Дієслова минулого часу змінюємо за **числами**, а в однині – ще й за **родами**.

Однина			Множина
Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід	
писа ^в прині ^с	писал ^а принесл ^а	писал ^о принесл ^о	писал ^и принесл ^и

люб^{ив}

пол^{юбил}а

пр^{итиснул}ася

А МУЗИКА ВІЧНА!

Зображення з інтернет-платформи «Alpha Coders»

Відганяючи сумні спогади, Сергій розглядав актовий зал. У куті біля сцени помітив фортепіано. Хлопчик підтягнув крісло, сів і боязко торкнувся пальцями клавіш. **Потім заплющив очі і... почав грати! Мелодія відлунювала в порожньому залі, заповнюючи собою весь простір.** Сергій виконував вальс Шопена, який готував до конкурсу в

Польщі. Він боявся розплющити очі й продовжував грати наосліп. Не чув музики, але відчував, що пальці все пам'ятають і не схиблять...

Раптом Яринка розпростерла руки й притиснулася до фортепіано всім тілом. Її очі засяяли якимось дивним блиском, а на губах з'явилася ледь помітна усмішка...

Для маленької дівчинки це було найдивовижніше й найпрекрасніше переживання за останні роки...

II. Випишіть із тексту спочатку дієслова минулого часу у формі чоловічого роду, далі – у формі жіночого, а потім – у формі множини.

III. Прочитайте виразно вголос перший абзац тексту, уживаючи у виділених реченнях особові дієслова у формі теперішнього часу. Чи надало це оповіді більшої виразності?

144. ПОСПІЛКУЙТЕСЯ. I. Висловіть свої міркування щодо такого твердження: «Музика – як місячне світло в похмуру ніч життя» (Жан-Поль Ріхтер).

II. Поясніть, як ви розумієте подані нижче висловлення. Яке з них вам сподобалося найбільше?

1. Як гімнастика випрямляє тіло, так музика випрямляє душу людини (В. Сухомлинський). 2. Музика може змінити

світ, оскільки вона здатна змінити людей (Боно). 3. Там, де закінчуються слова, починається музика (Г. Гейне).

145. Спишіть речення, виправляючи допущені помилки.

1. Екскурсовод приводив цікаві факти. 2. Дівчата являлися гідними суперницями. 3. Подарунок завернули в папір. 4. Тато не заставляв багато їсти. 5. Боксери приймали участь у змаганнях. 6. Художник положив карандаш і виключив освітлення.

146. Виконайте завдання одного з варіантів.

Варіант А. Напишіть твір (5–6 речень) на тему «А за вікнами плакав дощ». Використайте кілька дієслів у формі минулого часу, що означають випадання дощу. За потреби скористайтеся довідкою.

Довідка

Шуміти, дзвеніти, іти, капати, періщити, сіятися, мрячити, мжичити, накрапати, крапотіти, лити, стукати, ринути, шурхотіти.

Варіант Б. Напишіть жартівливу розповідь (6–7 речень) про те, як ви з другом / подругою або з кимось із рідних готувалися до спортивних змагань (конкурсу ерудитів). Використайте кілька фразеологізмів із довідки, уживаючи дієслова у формі минулого часу.

Довідка

Багатіти думкою, задирати носа, бити байдики, битися об заклад, ламати голову, зціпити зуби, узяти на себе багато, відчутти крила за плечима.

18. МАЙБУТНІЙ ЧАС ДІЄСЛІВ

Про особливості творення дієслів майбутнього часу та про змінювання їх за особами й числами

147. А. Прочитайте повідомлення та визначте, з якою метою їх було створено.

Свій 156-й театральний сезон
Національна опера України
розпочне оперою М. Лисенка
«Наталка Полтавка».

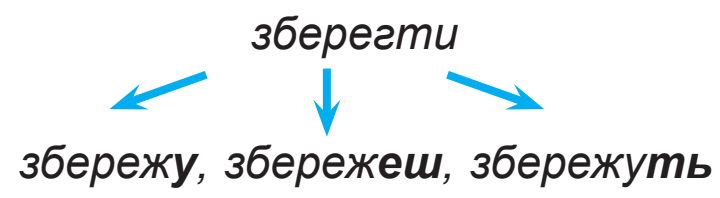
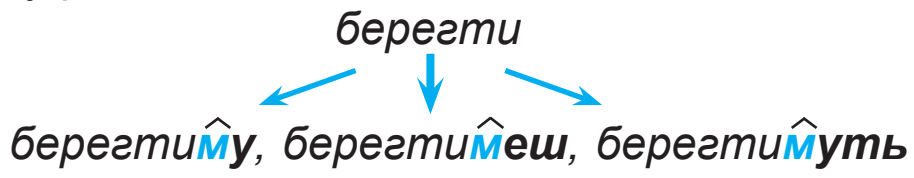
У столичному Національному
театрі імені Івана Франка
відбудеться 350-та ювілейна
вистава «Кайдашева сім'я»
за твором І. Нечуя-Левицького.

Б. Знайдіть у кожному повідомленні дієслово у формі майбутнього часу.

В. Поміркуйте, для чого в мовленні потрібні дієслова майбутнього часу.

**Дієслова майбутнього часу означають дії, які відбу-
дуться чи відбуватимуться після повідомлення про
них. НАПРИКЛАД:** напишу, казатимеш, сумуватимемо.

Форми дієслів майбутнього часу

Вид	Форма	Як утворюємо
Доконаний	Проста	До основи неозначеної форми дієслова додаємо особове закінчення: <i>зберегти</i> <p style="text-align: center;"><i>збережу, збережеш, збережуть</i></p>
	Складна	До неозначеної форми дієслова додаємо суфікс -м- та особове закінчення: <i>берегти</i> <p style="text-align: center;"><i>берегти^му, берегти^меш, берегти^муть</i></p>
Недоконаний	Складена	До неозначеної форми додаємо дієслово-зв'язку бути в особових формах майбутнього часу: <i>буду берегти, будеш берегти, будуть берегти</i>

148. I. Прочитайте речення. Знайдіть дієслова майбутнього часу, визначте їхню форму (проста, складна, складена) та вид. На яке питання відповідає кожне дієслово?

1. Я принесу із саду пізні квіти, і дощ до ранку буде шепотіти (М. Луків).
2. Над Дніпром журавлі знову будуть вітати Україну (В. Сосюра).
3. Місто само **перетворюватиме** себе, **шукатиме** іншу, нову якусь досконалість (О. Гончар).

II. Розберіть за будовою виділені слова.

149. I. Запишіть сполучення слів, уставляючи на місці пропуску дієслова майбутнього часу, які відповідають на подані питання.

ЗРАЗОК. (Що робитиму?) ... *красою світу – милуватимусь красою світу.*

(Що зроблю?) ... цікавий маршрут; (що зробиш?) ... квиток на потяг; (що зробимо?) ... історичний музей; (що будемо робити?) ... через місток на велосипеді; (що зроблять?) ... на пам'ять; (що робитимемо?) ... старовинні будівлі; (що зробимо?) ... на найвищу будівлю; (що робитиму?) ... враженнями від подорожі.

II. Які міста зображено на світлинах? До якої з них може підійти найбільше утворених словосполучень?

150. ПОСПІЛКУЙТЕСЯ. Чому про людину, яка подорожує, можна сказати, що вона по-справжньому багата?

Змінювання

Дієслова у формі майбутнього часу **змінюємо** за особами та числами.

Особа	Проста форма			
	Однина	Множина	Однина	Множина
1-ша	скаж ^у	скажемо	вівчу	вівчимо
2-га	скажеш	скажете	вивчиш	вивчите
3-тя	скаже	скажуть	вивчить	вивчатъ

Особа	Складна форма		Складена форма	
	Однина	Множина	Однина	Множина
1-ша	казатиму	казатимемо	буду казати	будемо казати
2-га	казатимеш	казатимете	будеш казати	будете казати
3-тя	казатиме	казатимуть	буде казати	будуть казати

Прості форми майбутнього часу від дієслів на **-вісти** (*відповісти, розповісти* тощо), а також від дієслів **дати** (*роздати*), **поїсти** (*виїсти, зїсти*) утворюємо та змінюємо за окремим зразком.

Особа	Однина			Множина		
	1-ша	дам	поїм	відповім	дамó	поїмо
2-га	даси	поїси	відповісі	дасте	поїсте	відповістé
3-тя	дасть	поїсть	відповість	дадуть	поїдять	а л е: дадуть відповідь

Зверніть увагу! У 2-й особі однини дієслова *дам, поїм, відповім* тощо мають форму *даси, поїси, відповіси* (без кінцевого [ш]).

151. I. Прочитайте вірш від першої особи, утворюючи від поданих у дужках слів дієслова майбутнього часу. Визначте вид та форму дієслів.

(**Схилі́тись**) над квіткою у лузі,
Води (напитися) з джерела,
Із пастушками в лісосмузі
Край незнайомого села
Біля багаття (почаклувати),

(Зварити) куліш у казані, –
І (посміятись), і (посумувати),
І (**відпочити**) при вогні.

посміємо́сь
схилю́сь
зварю́
попрошу́

М. Луків

II. Змініть за особами в однині й множині дієслова, утворені від виділених слів.

152. Спишіть словосполучення, утворюючи від дієслів форми першої особи однини майбутнього часу.

Просити вибачення, попросити вибачення, помандрувати селами, мандрувати селами, відповідати на запитання, відповісти на запитання, їсти морозиво, з'їсти морозиво.

153. I. Доберіть до поданих складених форм дієслів відповідні складні форми майбутнього часу й запишіть. Виділіть у дібраних дієсловах особові закінчення.

ЗРАЗОК. Будеш читати – читатим[еш].

Буду відповідати, будеш фотографуватися, буде розповідати, будемо сумувати, будемо мандрувати, будете обвинувачувати, будете відповідати, будуть мовчати, будуть сміятися.

II. Складіть і запишіть одне речення, використавши два дібраних дієслова.

154. I. Прочитайте й зіставте подані уривки текстів. Що в них спільного, а що – відмінного? Які з них є медіатекстами?

1 Нас не знищити, нас береже сила трьох форм майбутнього часу: ми підемо, ітимемо, будемо йти до перемоги попри все (З відеоролика «Українська дає свободу!»).

2 Павлик високо підняв козацьку сурму й сказав: «Діду Якиме, як москалі ще коли ітимуть, то ви в дзвони битимете, а я в сурму заграю на сполох! Ніколи вони сюди не доберуться!» (З оповідання Леоніда Полтави «Маленький дзвонар із Конотопу»).

3 Наш прапор – це наша сила. Джерело волі, незламності духу для всіх воїнів, які із цим прапором на броні та під серцем ідуть у бій, борються за кожен метр нашої землі, ідуть уперед і дійдуть до нашої перемоги (З привітання Президента України з нагоди Дня Державного Прапора України, 2023 р.).

II. Оберіть основну думку, яка є спільною для всіх уривків. Поясніть свою відповідь.

- Кожен українець / кожна українка має відстоювати незалежність України.

- Український народ ніхто не здолає, бо він має незламний дух.
- Потрібно знати минуле рідного народу.
- Необхідно поважати державні символи України.

III. Поміркуйте, у якому з уривків дієслова майбутнього часу допомагають більш виразно, образно передати основну думку прочитаного.

155. Виконайте завдання одного з варіантів.

Варіант А. Складіть усно фантастичну розповідь (6–8 речень) на тему «Світ через 100 років». Використайте дієслова у формі майбутнього часу.

Варіант Б. Складіть усно розповідь (6–8 речень) на тему «Мое місто (село) через 20 років». Використайте дієслова у формі майбутнього часу.

156. I. Спишіть прислів'я, утворюючи від поданих у дужках дієслів форми майбутнього часу.

1. Усе (минутися), одна правда (остатися). -ться
2. Холодним словом ти серця не (запалити). -шся
3. Раз (опектися), другий – (остерегтися). 4. На чужому коні не (наїздитися), на чужому добрі не (розбагатити). 5. З добрим (пожити) – добре й (перейняти), з лихим (зійтися) – і свого (позбутися). 6. Не ходи до води, то не (втопитися). 7. З розумним розуму (набратися), а з дурним останній (загубити).

II. Пригадайте й запишіть 2–3 прислів'я, у яких є дієслова у формі майбутнього часу.

19. ДІЄСЛОВА І ТА II ДІЄВІДМІН

Про написання е (є), и (і) в особових закінченнях дієслів

ПРИГАДАЙМО. Що таке закінчення?

157. А. Прочитайте дієслова, правильно їх наголошуючи.

Неозначена форма	Особові форми
нести́	несемо́, несете́, нести́меш
везти́	веземо́, везете́, везти́меш
мести́	метемо́, метете́, мети́меш
плести́	плетемо́, плетете́, плести́меш

Б. Визначте закінчення одного з поданих дієслів в особових формах.

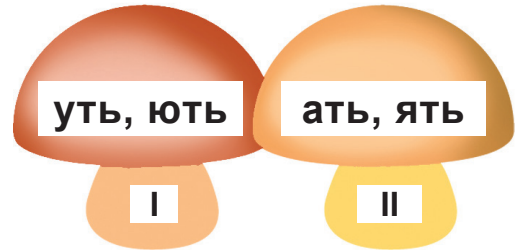
В. Поміркуйте, яку помилку можна допустити в написанні особових закінчень дієслів.

Поділ на дієвідміни

Дієслова **теперішнього** часу та простої і складної форм **майбутнього** часу поділено на дві дієвідміни – першу й другу.

До **I дієвідміни** належать дієслова, які в 3-й особі множини мають закінчення **-уть (-ють)**.

НАПРИКЛАД: *читають, пишуть, вийдуть*.

До **II дієвідміни** належать дієслова, які в 3-й особі множини мають закінчення **-ать (-ять)**. **НАПРИКЛАД:** *стоять, кричать, заносять*.

158. Запишіть послідовно дієслова у дві колонки: 1) I дієвідміна; 2) II дієвідміна.

Освітлює, сплю, зливаю, колядує, місить, вдарять, зволікаєш, дарують, злітає, ушпарять, кидає, дивиться, стою, остерегається, колишуть, відходить, умієш.

КЛЮЧ. Підкресліть у кожному слові другу букву. Якщо ви правильно виконали завдання, то з підкреслених букв прочитаєте початок прислів'я, другою частиною якого є «... , а думки вовком підбиті».

Букви **е (є)**, **и (ї)**

Дієслова **I дієвідміни** в усіх особових закінченнях (крім 1-ї особи однини та 3-ї особи множини) мають букву **е (є)**.

Дієслова **II дієвідміни** в усіх особових закінченнях (крім 1-ї особи однини та 3-ї особи множини) мають букву **и (ї)**.

ПОРІВНЯЙМО:

Особа	I дієвідміна		II дієвідміна	
	Однина	Множина	Однина	Множина
1-ша	ід <u>у</u>	ід <u>емо</u>	бач <u>у</u>	бач <u>имо</u>
2-га	ід <u>еш</u>	ід <u>ете</u>	бач <u>иш</u>	бач <u>ите</u>
3-тя	ід <u>е</u>	ід <u>уть</u>	бач <u>ить</u>	бач <u>ать</u>

ОРФОГРАМА

Букви **е (є), у (ї)** в особових закінченнях дієслів

159. I. Визначте усно, орієнтуючись на виділені особові закінчення, дієвідміну дієслів.

Полощетесь, збережемо́, гуркотите, полемо, говорить, кличеш, стрижете, склеїте, усміхаєтесь, побачимо, їздиш, рушите.

II. Провідмініайте за особами в множині дієслова *пишу, спішу*. Позначте закінчення в усіх дієсловах.

I дієвідміна		II дієвідміна	
е (є)	<i>напи<u>шеш</u> працю<u>ємо</u></i>	и (ї)	<i>люб<u>иш</u> пост<u>оїш</u></i>
	<i>напи<u>шемо</u> працю<u>єш</u></i>		<i>люб<u>имо</u> пост<u>оїмо</u></i>
	<i>напи<u>шете</u> працю<u>єте</u></i>		<i>люб<u>ите</u> пост<u>оїте</u></i>

160. I. Спишіть, уставляючи на місцях пропусків букву **е (є)** або **и (ї)**. Підкресліть й обґрунтуйте орфограму «Букви **е (є), у (ї)** в особових закінченнях дієслів».

Вантаж..мо, тягн..мо, колиш..мо, переборю..мо, **закрич..мо**, кле..мо, регоч..мо, полет..мо, **читатим..мо**, полагод..мо, сумуватим..мо, зникн..мо, звар..мо, скаж..мо, спеч..мо.

II. Складіть і запишіть речення з одним поданим дієсловом (на вибір), не змінюючи його форми.

161. КОЛО ДУМОК. Чому в закінченнях особових дієслів лівої колонки пишемо букву **е**, а правої – букву **и**?

буркóч**еш** (від буркотати)
хрoп**еш** (від хрoптити)
стел**еш** (від слати)

буркот**иш** (від буркотіти)
хрoп**иш** (від хрoпіти)
стел**иш** (від стелити)

162. I. Запишіть подані слова у формі 2-ї особи однини та множини. Позначте закінчення.

ЗРАЗОК. Кручú – крутиш, крутите.

Кажú, перемóжу, виросту, говорю́, пишú, усміхаюся.

II. Змініть за особами в однині й множині одне з поданих дієслів (на вибір).

163. Виконайте тестові завдання.

1. До I дієвідміни належать обидва слова в рядку

A робимо, пишемо

B виступаємо, стрибаємо

B зачиняємо, переходимо

Г кричимо, дивимося

2. Букву **е** треба писати на місці пропуску в обох словах рядка

A кос..те, мож..те

B сид..те, люб..мо

B пиш..те, скач..те

Г крич..те, гуркоч..те

3. Букву **и** треба писати на місці пропуску в обох словах рядка

A точ..мо, люб..мо

B крут..мо, склад..мо

B вар..мо, соп..мо

Г тисн..мо, рознос..мо

4. Орфографічну помилку допущено в реченні

A Скажеш – не вернеш, напишеш – не зітреш.

B І за холодну воду не візьметься.

B З ледарем поведешся – горя наберешся.

Г Від своєї тіні не сховаїшся.

164. ПОПРАЦЮЙТЕ В ПАРАХ. I. Хтось із вас має виписати дієслова, у яких на місцях пропусків пишемо букву **е** (**є**), а хтось – у яких на

місцях пропусків пишемо букву **и** (*і*). Перевірте спільно, чи не використали ви однакові дієслова.

Переверн..мо, перероб..мо, відчин..ш, приїд..те, кричатим..те, засмаж..мо, усміха..ться, звар..мо, висто..мо, проїдатим..ш.

II. Складіть і запишіть з одним дієсловом (на вибір) речення.

165. I. Спишіть речення, замінюючи подані в дужках слова дієсловами у формі теперішнього часу. Підкресліть граматичні основи.

1. Ти синім небом (дивитися) на мене... (Г. Чубай). 2. Життєва нива (колóтися) стернею (О. Довгоп'ят). 3. Майбутнім ми (мáрити), а сучасним (гордувати) (Г. Сковорода). 4. Кожний цвіт на своєму стеблі (розпускатися). 5. П'ять днів ти (робити), а два (відпочивати). 6. Кожен звір своєї стежини (триматися). 7. І каші ми не (хотіти), і по воду не підемо (Нар. творчість).

II. Надпишіть над кожним дієсловом його дієвідміну.

20. СПÓСОБИ ДІЄСЛІВ

Про значення та творення дієслів дійсного, умовного й наказового способів

ПРИГАДАЙМО. Чим спонукальні речення відрізняються від розповідних?

166. А. Якими за метою висловлювання є подані речення?

Подорожуйте
з усмішкою!

Подаруй мені
квіти!

Пристебніть
ремені безпеки!

Б. Що, на вашу думку, виражає дієслово в кожному реченні: прохання, вимóгу, пораду?

В. Зробіть висновок, з якою метою вживають дієслова наказового способу.

Способи дієслів

Спосіб	Що означає	Приклади
Дійсний що роблю? що зроблю? що робив? що зробив? що робитиму?	Реальну дію (стан), яка відбувається, відбулася чи відбуватиметься	<i>малюю</i> <i>малював</i> <i>намалював</i> <i>малюватиму</i>
Умовний що робив би? що зробив би?	Дію (стан), можливу за певних умов або бажану	<i>малював би</i> <i>намалював би</i>
Наказовий що роби? що зроби? що робімо? що зробімо?	Прохання, вимóгу, наказ, заклик, пораду	<i>малюй</i> <i>намалюй</i> <i>намалюймо</i>

Лише дієслова **дійсного способу** вказують на **час дії**: теперішній, минулий, майбутній.

Умовний спосіб

Дієслова **умовного способу** творимо додаванням до форм минулого часу або до неозначеної форми **частки би (б)**. При цьому після голосного звука вживаємо **би**, а після приголосного – **би**. **ПОРІВНЯЙМО**: *співав би*, *співала б*, *співали б*, *заспівати б*.

Частку **би (б)** з дієсловом пишемо **окремо**. Вона може бути біля дієслова або віддалена від нього іншими словами. **ПОРІВНЯЙМО**: 1. *Сьогодні кожний крок хотів би бути вальсом (О. Теліга).* 2. *Я б тобі пісню приніс, якщо можна (А. Малишко).*

Дієслова умовного способу **змінюємо** за числами й родами.

Однина			Множина
Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід	
приїхав би	приїхала б	приїхало б	приїхали б

167. Прочитайте речення. Визначте спосіб кожного дієслова та питання, на яке воно відповідає.

1. Колише радо яблуна у кроні тепло земне в долонях-пелюстках (*М. Боровко*). 2. Приснисть мені квіткою в лузі, хмаринкою в небі приснисть... (*М. Луків*). 3. Не затуляй мені, хмарино, долин і гір (*В. Березовський*). 4. Я б навіть сонцю надягнула вінок із житніх колосків! (*Л. Рубан*). 5. Намалюю вітер тихий, ніжний, намалюю грозовий і сніжний (*С. Жупанин*). 6. Мені б сопілку десь знайти чи скрипку (*Л. Солончук*).

168. I. Відновіть прислів'я, поєднуючи їхні частини з обох колонок. Запишіть, розкриваючи дужки. Визначте спосіб використаних дієслів.

Якби на кропиву не мороз,
Коли (б, би) знав, де впадеш,
Була (б, би) охота,
Якби хліб та одежа,
Коли (б, би) кізка не скакала,

підє на лад усяка робота.
то (б, би) і ніжки не зламала.
вона (б, би) усіх людей пожаліла.
соломки підстелив (б, би).
їв (б, би) козак лежа.

II. Доберіть дієслово у формі умовного способу. Складіть і запишіть із ним складне речення.

Наказовий спосіб

Дієслова наказового способу змінюємо за особами й числами.

Особа	Однина	Множина	Однина	Множина
1-ша	–	пробачмо	–	допоможімо (-ім)
2-га	пробач	пробачте	допоможи	допоможіть
3-тя	хай пробачить	хай пробачать	нехай допоможе	нехай допоможуть

Форми **3-ї особи** дієслів наказового способу утворюємо за допомогою часток **хай, нехай**. **НАПРИКЛАД:** *хай пише, хай пишуть, нехай прибіжить, нехай прибіжать.*

Від дієслів *доповістí, розповістí* вживаємо форми: *доповідáй* (від *доповідáти*), *розповідáй* (від *розповідáти*).

Зверніть увагу! У дієсловах наказового способу після букв на позначення м'яких приголосних [д'], [т'], [з'], [с'], [ц'], [л'], [н'] пишемо **м'який знак**. **НАПРИКЛАД:** *виходьте, погодься, посунься, підносься, погляньмо.*

169. I. Утворіть від поданих дієслів і запишіть усі можливі форми дієслів наказового способу.

ЗРАЗОК. *Пам'ятаю – пам'ятай, пам'ятаймо, пам'ятайте, хай пам'ятає, хай пам'ятають.*

Відрізаю, виходжу, кричу.

II. Складіть і запишіть з одним утвореним дієсловом речення із звертанням.

170. Напишіть у формі спонукальних речень п'ять правил поведінки на дорозі. Виділіть (підкресліть) дієслова в наказовому

способі. За потреби скористайтеся довідковими джерелами або поданим текстом.

СВІДОМИЙ ПІШОХІД

- Переходить дорогу лише в дозволених місцях і ніколи не вибігає на неї.
- Не ходить і не стоїть упритул до проїжджої частини.
- У темну пору доби користується світлоповертальними елементами.
- Рухаючись по тротуарах, тримається правого боку.
- Розуміє, що гратися на дорозі й на тротуарі поблизу дороги дуже небезпечно.
- Обирає безпечні місця для прогулянки.

ПРАВИЛА

ПОВЕДІНКИ НА ДОРОЗІ

1. **Зніміть** навушники й **сховайте** телефон, переходячи дорогу.
2. ...
3. ...
4. ...
5. ...
6. ...

Зверніть увагу! У творенні форм наказового способу не використовуємо частки *давай, давайте*. **ПОРІВНЯЙМО:**

Правильно	НЕправильно
заспіваймо розкажімо	давай заспіваємо давайте розкажемо

~~ДАВАЙ~~
~~ДАВАЙТЕ~~

171. І. Прочитайте речення, поясніть суть допущених помилок. Відредагуйте речення (усно).

1. Друзі! Давайте говорити про наші досягнення. 2. Дівчата, давайте послухаємо пісню! 3. Оксано, давай напишемо твір разом. 4. Мамо, давай підемо на прогулянку! 5. Хлопці, давайте поїдемо в Карпати наступного року. 6. Максиме, давай не

будемо про це сперечатися. 7. Діти, давайте всі разом приберемо в кімнаті.

II. Складіть і запишіть спонукальне речення із звертанням.

172. СИТУАЦІЯ. Уявіть, що ви учасник / учасниця телевізійного шоу. Вам потрібно оригінально висловити свою позицію щодо однієї з поданих фраз (2–3 речення), використавши кілька дієслів умовного способу.

ЯКБИ Я очолив / очолила країну...
став / стала кінозіркою...
мав / мала чарівну паличку...
знав / знала мову тварин...
умів / уміла літати...

173. I. Спишіть речення, замінюючи неозначену форму дієслова, що в дужках, особовим дієсловом умовного способу.

1. (Бути) більше часу, Сергійко (прочитати) книжку. 2. Якби не дощ, Марина (піти) у перукарню. 3. Рибалка (попливти), якби не вітер. 4. Гарно як навколо! (Бути) так завжди. 5. Маринка (малювати) до вечора, та здійнявся вітер. 6. Коли тепло (прийти), гарні в садку (зацвісти) матіоли.

II. Складіть і запишіть одне речення з дієсловом умовного способу.

174. I. Прочитайте речення. Знайдіть дієслова дійсного або умовного способу, які вжито в значенні наказового способу.

1. Сину! Залишив би ти вже свій велосипед і сідав за уроки. 2. Пасажири, виходимо по черзі, не поспішаємо! 3. Після уроків, Марино, зайдеш до бібліотеки. 4. Дівчата! А заспіваємо веселу пісню! 5. Мамо, лягли б ви спочити.

II. Спишіть речення, замінюючи вжиті дієслова формою наказового способу.

175. Напишіть текст привітання в соціальній мережі з днем народження для когось з однолітків, використовуючи якнайбільше поданих дієслів в особовій формі. Використайте хоча б одне дієслово в наказовому способі.

Бажати, радіти, сподіватися, здійснюватися, усміхатися, прагнути, веселитися, зігрівати, відчувати.

176. I. Спишіть речення. Біля кожного виділеного дієслова зазначте в дужках його спосіб.

ЗРАЗОК. Вітер **гнав** (дійсн.) білопінні хвилі (М. Марченко).

1. На всі матчі я ходила разом із братом і **займала** своє почесне місце в перших рядах залу (О. Луцевська). 2. Стати королевою балу-карнавалу **хотіла б** кожна дівчинка з нашого класу (Н. Малетич). 3. «А **ходімо** пити чай!..» – Іван гостинним жестом запросив Софійку (О. Дорожовець). 4. Домовилися, що о восьмій Євген **чекатиме** на Катрусю біля під'їзду (А. Шевердіна). 5. «А чого **б** ти не **подумав**, що я скрипалька?» – запитала Наталка (А. Шевердіна). 6. Та не **сваріться** ви, краще **придумаймо**, як привернути увагу батьків... (Н. Малетич).

II. Підкресліть граматичну основу в першому реченні.

21. БЕЗОСОБОВІ ДІЄСЛОВА

Про загальне значення, морфологічні ознаки та синтаксичну роль безособових дієслів

ПРИГАДАЙМО. Що таке граматична основа речення?

177. А. Поміркуйте, що означають виділені в реченнях дієслова (фізичний стан істоти, природний процес, міру наявності чогось).

Хочеться додому,
бо вже **вечоріє**.

У горах **дощить**,
стелиться туман.

Б. Чи можна визначити (уявити), хто виконує дії, названі виділеними дієсловами?

В. Зробіть висновок, чому виділені дієслова називаємо безособовими.

Загальне значення

Дієслова, які означають дію, що відбувається сама по собі, незалежно від діяча (особи чи предмета), називаємо безособовими. НАПРИКЛАД: *сутеніє, дощить, смеркає, смеркатиме, смеркало б.*

Безособові дієслова **означають:**

<ul style="list-style-type: none"> природні процеси (стани) 	<i>дощить, світає, похолодало, розвидняється</i>
<ul style="list-style-type: none"> фізичний стан істоти 	<i>лихоманить, хочеться, не спиться</i>
<ul style="list-style-type: none"> успіх 	<i>фортунить, таланить, щастить, минулося</i>
<ul style="list-style-type: none"> міру наявності або відсутності чогось 	<i>вистачає, бракує</i>

Морфологічні ознаки, синтаксична роль

Безособові дієслова **не змінюємо** за особами, числами, родами.

У реченні безособове дієслово є головним членом у формі **присудка**. Підмета в такому реченні не може бути, бо немає виконавця дії. **НАПРИКЛАД:** 1. Восени смеркає рано. 2. Води ледве для себе вистачає. 3. Тарасу не забракне сміливості.

178. I. Прочитайте речення. Знайдіть безособові дієслова та визначте, що означає кожне з них.

1. Надворі тим часом уже майже смеркло (Д. Чуб). 2. У хаті нас нудило. Нас тягло до лісу (О. Досвітній). 3. Грицькові справді не таланіло (Б. Грінченко). 4. Дихається легко й привітно (В. Крищенко). 5. Навкруги посутеніло, потемніло після сліпучої спеки (Олесь Гончар). 6. Під цим високим зоряним небом думається про все одразу (О. Сизоненко). 7. Водички із джерела лиш на потреби вжитку вистачає (Іван Ле). 8. Зразу ж страшенно захотілося спати. (Ю. Смолич).

II. Спишіть третє і четверте речення та підкресліть граматичні основи. Чому в цих реченнях не може бути підметів?

179. Замініть у поданих реченнях виділені фрагменти безособовими дієсловами. Зачитайте утворені речення.

1. Прокидаймося, бо вже **настає світанок**.
2. Нікуди поки що не піду, бо **падає сніг**.
3. Вертаймося додому, бо **стає холодніше**.
4. Уже **настає світанок**, час іти на риболовлю.

Зверніть увагу! Залежно від контексту деякі особові дієслова можуть набувати безособового значення. **ПОРІВНЯЙМО:**

Сполучення з особовим дієсловом	Сполучення з особовим дієсловом у безособовому значенні
<i>пахне чебрець</i> <i>гримить музика</i>	<i>пахне чебрецем</i> <i>гримить за лісом</i>

180. КОЛО ДУМОК. Поміркуйте, у яких двох реченнях виділене дієслово вжито в безособовому значенні.

1. Грім **гримить** – хліб буде родить (*Нар. творчість*).
2. Небо чисте, на заході якісь дві-три хмари, а **гримить** на грозу (*М. Вінграновський*).
3. Пісня **гриміла** на березі, й далеко навколо всі припинили роботу (*С. Скляренко*).
4. **Гримить!** Тайна дрозж пронимає народи... (*І. Франко*).

181. I. Перебудуйте кожне речення так, щоб дієслово в ньому було вжито в безособовому значенні. Запишіть подані й перебудовані речення. Підкресліть і порівняйте граматичні основи.

ЗРАЗОК. У саду пахли яблука. – У саду пахло яблуками.

1. Вулиці засипало листя. 2. З моря повіяв холодок. 3. Грім струсонув землю. 4. Назар ніяк не всідить на місці. 5. Вертаймося додому, бо стає холодніше.

II. Складіть і запишіть два речення з дієсловом *морозить* так, щоб у першому випадку воно було особовим, а в другому – було вжито в безособовому значенні.

182. Спишіть речення. Визначте час, вид та дієвідміну дієслів.

1. Вишивала мама татові сорочку, вибирала нитки ясні, мов живі (*Л. Завіщана*). 2. Ходить літо берегами в шумі яворів, і замовкнув над полями журавлиний спів (*В. Сосюра*). 3. Заглядає ніч у вічі, в чорнім небі світять зорі (*М. Рильський*). 4. Хай вічно твої очі горять сильніше, ніж сто тисяч

багать (О. Чемеров). 5. Щастя людського усім напорочу (М. Сингаївський).

183. Виконайте завдання одного з варіантів, скориставшись довідкою.

Варіант А. Складіть і запишіть 4–5 речень за картиною, використавши безособові дієслова чи дієслова в безособовому значенні. Підкресліть ці дієслова як члени речення.

Варіант Б. Напишіть твір (5–6 речень) за картиною, використавши безособові дієслова чи дієслова в безособовому значенні. Підкресліть ці дієслова як члени речення.

І. Роп'яник. Колядники

ДОВІДКА. Вечоріє, темніє, похолодало, завітрило, замело, захмарило, сніжить, морозить, дихається, хочеться, не сидиться, не спиться.

22. НЕ З ДІЄСЛОВАМИ

Про те, коли не з дієсловами пишемо разом, а коли – окремо

ПРИГАДАЙМО. Як пишемо **не** з іменниками?

184. А. Прочитайте два тексти, розміщені на вебсайтах різних театрів.

1

Правила нашого театру

- Не запізнюватися на виставу.
- Не штовхатися в гардеробі.
- Не говорити по телефону.
- Не кидати квітів на сцену.

Глядачі нашого театру

Комфортного перегляду!

- приходять на виставу завчасно;
- поводять себе ввічливо в черзі за одягом;
- переводять мобільні телефони в беззвучний режим;
- вручають квіти акторам / актрисам після вистави.

Б. Поміркуйте, завдяки чому досягнуто більшої категоричності в першому тексті. Яка інформація вам більш імпонує? До якого з двох театрів ви хотіли б завітати?

В. Поясніть написання частки **не** з дієсловами, використаними в першому тексті.

Правопис не з дієсловом

Частку **не** з дієсловами, крім дієприкметника, переважно пишемо ОКРЕМО. **НАПРИКЛАД:** *не хотіти, не доїхати, не бачив, не посипано, не розуміючи.*

З дієсловами **не** пишемо РАЗОМ:

1) якщо слово без **не** не вживане. **НАПРИКЛАД:** *нехтувати, нестямитися, неволити;*

2) у складі префікса *недо-*, що вказує на неповний вияв дії, стану. **НАПРИКЛАД:** *недовантажити, недосолити, недолюблювати.*

ПОРІВНЯЙМО:

- 1) *недочувати* (погано чути) –
не дочути (не почути чогось у кінці розмови);
- 2) *недоїдати* (жити впроголодь) –
не доїдати (залишати частину їжі на тарілці).

Зверніть увагу! Написання **не** з деякими дієсловами залежить від лексичного значення слова.

нездужати (хворіти)
неславити (ганьбити)
непокоїтися (хвилюватися)

не здужати (не змогти)
не славити (не прославляти)
не покоїтися (не бути похованим, схованим де-небудь)

ОРФОГРАМА

Не з дієсловами

ПРИМІТКА. Про написання **не** з дієприкметниками йтиметься в наступних параграфах.

185. I. Прочитайте прислів'я. Обґрунтуйте написання **не** з дієсловами.

1. На чужій стерні кінь не напасеться. 2. І сокіл вище сонця не літає. 3. Не примушуй голодного варити їжу, бо недоварить і недосолить. 4. Є в глечичку молоко, та голова не влазить. 5. Не спіши ненáвидіти за першу шкоду. (*Нар. творчість*)

II. Поясніть, як ви розумієте значення одного з поданих прислів'їв (на вибір).

186. I. Запишіть дієслова, знімаючи ризики, у дві колонки залежно від написання з **не**: 1) разом; 2) окремо.

Не/прийти, не/зчутися, не/дістати, не/переживати, не/долюблювати, **не/доїдають** (*голодують*), **не/доїдають** (*залишають їжу на тарілці*), не/волити, не/славити (*ганьбити*), не/славити (*не прославляти*), не/прочитати, не/хтувати, не/купивши, не/доспали (*мало спали*), не/доспали (*не закінчили спати*).

II. Складіть і запишіть речення з виділеними словами.

187. Спишіть речення, знімаючи ризики. Обґрунтуйте орфограму «**Не** з дієсловами».

1. Не/повернуть козаки з походу, не/заграють сурми на зорі (В. Симоненко). 2. Я не/люблю, коли кричать, не/на́виджу, коли лякають (В. Коротич). 3. Відпусти, я благаю, відпусти, бо не/можу далі йти (С. Вакарчук). 4. На стернях, прислухаючись до перелітних птахів, не/покоїлися гуси (М. Стельмах). 5. Не/чіпайте моєї України! Тільки це ж моя втіха одна! (П. Тучина). 6. Не/зчулися дерева, як старість підкотилася до них (О. Довгий). 7. Якщо не/хочеш про мене думати – думай про ці дерева в тумані (С. Жадан).

Зверніть увагу! Розрізняємо прислівник **немає** (який завжди пишемо разом і який можна замінити формою **нема**) та сполучення **не має** (яке пишемо з **не** окремо). **ПОРІВНЯЙМО:**

Сергій **не має** зошита

не приніс, **не** придбав

У Сергія **немає** зошита.

нема зошита

188. I. Спишіть речення, знімаючи ризики. Поясніть написання **не** з дієсловами.

1. У дівчинки не/має велосипеда. 2. У тата не/має вільної хвилини. 3. У хлопця не/має поганих звичок. 4. Пасажир не/має квитка. 5. Думка не/має кордонів. 6. У Тараса не/має вибору. 7. Андрій не/має хисту до малювання. 8. На клумбі не/має гладіолусів. 9. Команда не/має гарного воротаря.

II. Перебудуйте й запишіть три перших речення так, щоб **не** з дієсловами писали окремо.

189. Виконайте тестове завдання.

Орфографічну помилку допущено в реченні

А Заради волі козак нехтує небезпекою.

Б Не має приповідки без правди.

В Без нашого Гриця вода не освятиться.
Г Ледареві завжди нездужається.

190. СИТУАЦІЯ. Уявіть, що вам потрібно висловитися щодо такої тези: «На грубість потрібно відповідати грубістю». Підготуйте усне висловлення (3–4 речення), використавши кілька запропонованих сполучень слів.

- ✓ не ображай у відповідь
- ✓ не реагуй агресивно
- ✓ не опускайся до рівня кривдника
- ✓ не полемізуй з інтернет-тролями
- ✓ немає часу слухати подібне
- ✓ не імпонує тон такої розмови
- ✓ не зможеш залагодити конфлікт
- ✓ не досягнеш компромісу
- ✓ не отримаєш задоволення

Зображення з інтернет-сайту «Екожиття»

191. І. Спишіть прислів'я, ставлячи на місцях пропусків особові дієслова та записуючи їх із **не** разом або окремо. Скористайтеся поданими словами-підказками.

поважати

досолити

виходити

співати

бруднити

мати

доглядати

добачати

1. З поганої трави доброго сіна не 2. Хто людей не ..., сам поваги не має. 3. Лихий кухар або пересолить, або не 4. Не ... криниці, бо схочеш водиці. 5. Хто худобу не ..., мало хліба матиме. 6. І соловей не ..., коли він їсти не 7. У чужому оці порошок бачить, а у своєму й дрючка не ... (Нар. творчість).

II. Складіть усно невеликий роздум, підтримавши або спростувавши думку, висловлену в одному з поданих прислів'їв.

192. Ходом шахового коня прочитайте зашифровані прислів'я. Починати потрібно з виділеної клітинки. Запишіть прислів'я, усно поясніть їхні значення.

лод	лиш	сло
вом	не	Хо
па	ним	сер
це		за

рук	Ко	по
гань	ко	й
то	не	ли
не		валь

23. УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО З ТЕМИ «ДІЄСЛОВО»

193. I. Прочитайте два тексти. Виконайте завдання.

Текст А

ВІРТУАЛЬНІ МАНДРИ

Я не люблю мандрувати. То спека, то холод, то ноги болять, то їсти мені хочеться, то наплічник важений, то взуття натирає... А дехто взагалі й не мріє про подорожі, адже багатьом звичайні екскурсії і не по здоров'ю, і не по кишені. Та й скільки не мотайся по світу, найкраще місце – удома. Навіть найзапекліші мандрівники цього не заперечують. А пізнати світ із його найцікавішими й найбільш захопливими місцями хочеться всім. Погодьтеся, що споглядання чогось дивного, незвичного пробуджує мрію, розвиває фантазію. Та й цікаво ж! Тому для таких, як я, віртуальні мандрівки – саме те, що треба!

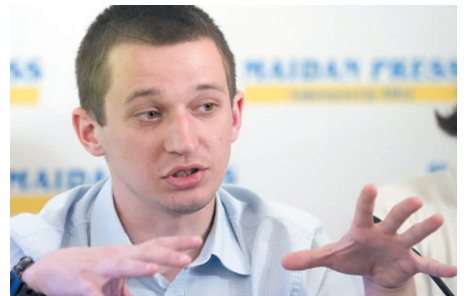
Сиджу собі на зручному кріслі й мандрую Лувром чи загадковим Тибетом. Милуюся єгипетськими пірамідами чи Ніагарським водоспадом...

Я навіть професію собі вже обрав. Буду створювати віртуальні мандрівки! Скажете, що все вже зроблять до того, як я закінчу навчання. Що вже є віртуальні мандрівки в 3D... Удосконаленню немає меж. Я створюватиму віртуальні мандри в 5D. Чи, може, і в усі десять!..

На мою думку, такі мандрівки корисно запроваджувати в школах на уроках історії, географії чи мистецтва, адже віртуально мандрувати будь-якою країною, у будь-якій епосі й навіть у космічному просторі значно краще, ніж читати підручник (За Н. Бонь).

Текст Б

У мене була і є мрія – полетіти в космос. Це те, чим я жив із дитинства... Живу цим досі. У школі я брав участь у конкурсах з астрономії та космонавтики. Закінчив Київський політехнічний інститут за спеціалізацією «системи керування літальними апаратами». Коли з'явилася можливість полетіти в космос за програмою «Mars One», я зрозумів, що це мій шанс.

Я один із сотні тих, хто претендує на майбутнє заселення іншої планети. Нас відібрали з 200 000 чоловік з усього світу, тому я налаштований іти далі.

Наступним етапом у своїй кар'єрі я бачу роботу в НАСА в Космічному центрі в Х'юстоні (Техас), який, зокрема, займається підготовкою астронавтів.

*Сергій Якимів
(За матеріалами УНІАН)*

II. Завдання до текстів.

1. Поясніть, що таке вибір. Зіставте вибір оповідачів тексту **A** та тексту **Б**.

2. Визначте аргументи, які наводить оповідач тексту **A**, надаючи перевагу віртуальним мандрівкам.

3. Доведіть або спростуйте на основі прочитаного твердження, подані в таблиці.

	Текст А	Текст Б
✓ Про більш комфортне життя мріє оповідач тексту		+
✓ Проблема вибору професії звучить у тексті	+	
✓ Про можливість мандрувати людям з інвалідністю йдеться в тексті	+	+
✓ Використовує кожен шанс, щоб досягти своєї мети, оповідач тексту		+

4. Випишіть із тексту **A** три дієслова в неозначеній формі та розберіть їх за будовою.

5. Спишіть речення другого абзацу тексту **A**, замінюючи вжиті дієслова формами умовного способу.

6. Визначте, дієслів якого часу немає в тексті **Б**. Змініть за особами в однині й множині одне з використаних у цьому тексті особових дієслів.

7. Випишіть чотири особових дієслова недоконаного виду. Доберіть до кожного з них видову пару.

8. Утворіть від дієслова *мандрую* всі можливі форми наказового способу. Складіть і запишіть з одним утвореним дієсловом речення із звертанням.

194. Уявіть себе журналістом / журналісткою. В оповідача якого з текстів (вправа 193) ви хотіли б узяти інтерв'ю? Сформулюйте усно кілька запитань і поставте їх своїм однокласникам / однокласницям. **НАПРИКЛАД:** 1. Навіщо люди подорожують? 2. Чому подорож на Марс у багатьох фантастичних книгах називають «дорогою в один кінець»? тощо.

195. Запишіть слова у дві колонки: 1) з буквою **е** на місці пропуску; 2) з буквою **и** на місці пропуску. Обґрунтуйте написання.

Хапат..ме, ітим..ш, горіт..ме, вважатим..мо, купатим..ш, радітим..те, гуркоч..ш, будитим..ш, озелен..мо, вивчатим..те, зачеп..ш, співатим..мо, зворуш..ш, крич..мо, пиш..мо.

196. Гра «Пригадай прислів'я». Пригадайте або доберіть із різних джерел щонайменше 10 прислів'їв, у яких є дієслова наказового або умовного способу. **НАПРИКЛАД:** *Живи своїм розумом, але звіряйся із чужим.*

197. Випишіть із текстів вправи 193 чотири особові дієслова й виконайте письмовий розбір цих дієслів як частини мови. Скористайтеся поданим нижче зразком.

Розбір дієслова як частини мови

(особова форма)

Послідовність розбору

1. Частина мови.
2. Форма дієслова.
3. Початкова форма (неозначена форма).
4. Вид (доконаний, недоконаний).
5. Дієвідміна.
6. Спосіб (дійсний, умовний, наказовий).
7. Час (у дієсловах дійсного способу).
8. Особа.
9. Число.
10. Рід (у минулому часі та в умовному способі однини).
11. Синтаксична роль.

Об кручу хвиля хлюпає Дніпрова (Д. Павличко).

Зразок усного розбору

Хлюпає – дієслово, особова форма, початкова форма – *хлюпати*, недоконаний вид, I дієвідміна, дійсний спосіб, теперішній час, 3-тя особа, однина, у реченні – присудок.

Зразок письмового розбору

Хлюпає – дієсл., особова ф., п. ф. хлюпати, недокон. вид, I дієвідм., дійсн. сп., теп. ч., 3 ос., одн., присудок.

198. Виконайте тестові завдання.

1. Дієслово наказового способу є в кожному реченні, ОКРІМ

- А** Пам'ятай, Господь оберігає тих, хто захищає Батьківщину! (О. Рожко).
- Б** Допоки твоє серце пече, гартуй його вогнем і мечем (О. Чермеров).
- В** Мати Україно, сонце чорноброве, уклоняюсь піснею тобі (П. Перебийніс).
- Г** Єднаймося, браття, в цю лиху годину, нехай ворог знає: ми за Україну! (В. Ейгензеер).

2. Одного виду є обидва дієслова в рядку

- А** описати, переходити
- Б** штовхнути, творити
- В** розмовляти, оберігати
- Г** бачити, відстояти

3. Букву **е** треба писати на місці пропуску в обох словах рядка

- А** переїд..ш, завез..мо
- Б** сипл..ш, люб..мо
- В** боротим..шся, муркот..ш
- Г** відчин..мо, перепиш..ш

4. На третій склад падає наголос у слові

- А** відвезли
- Б** перевезли
- В** довеземо
- Г** перевезла

5. Потрібно відредагувати речення

- А** Ходімо швидше додому.
- Б** Давайте напишемо оголошення.
- В** Завтра будемо колядувати.
- Г** Переходьте дорогу обережно.

6. Частку НЕ з обома дієсловами пишемо ОКРЕМО в рядку
- А** не/прийти, не/зчутися **В** не/хтувати, не/бачити
Б не/питати, не/хотіти **Г** не/писати, не/стямитися
7. Дієслово теперішнього часу в значенні майбутнього вжито в реченні
- А** Завтра купую телефон. **В** Щоранку роблю зарядку.
Б У Харкові йде дощ. **Г** Мама готує сніданок.
8. Помилку допущено під час творення форми першої особи однини в рядку
- А** тремтіти – тремчу **В** чистити – чищу
Б графити – графлю **Г** посидіти – посидю
9. Випишіть із текстів вправи 193 по одному слову за такими ознаками:
- 1) дієслово, наказовий спосіб, 2 ос., одн.;
 - 2) дієслово, мин. час, 1 ос., одн.;
 - 3) дієслово, теп. час, 3 ос., мн.;
 - 4) дієслово, майб. час, 1 ос., складна форма;
 - 5) безособове дієслово;
 - 6) прикметник, найвищий ступінь порівняння.

Проект

Організуйте та проведіть у класі граматичний брейн-ринг на тему «**Дієслово**».

Визначте організаційну групу, ведучих, експертів-мовознавців, дві-три команди гравців.

Обов'язки *організаційної групи*: розробити правила гри, анонсувати подію, облаштувати студію, підготувати музичні паузи, виготовити дипломи тощо.

Обов'язки *експертів-мовознавців*: підготувати пакет завдань для учасників гри (15–30 запитань), визначати правильні відповіді.

МОЯ СТОРІНКА

Цікаво знати

ЧИ ІСНУЮТЬ МОВИ БЕЗ ДІЄСЛІВ?

У китайській, в'єтнамській, бірманській, тайській, лаоській і багатьох інших мовах прикметники неможливо відрізнити від дієслів. Там значно простіше сказати «*листя зеленіє*», ніж «*зелене листя*».

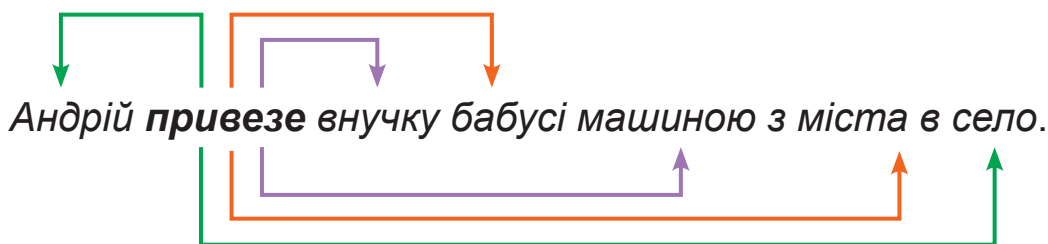
Без іменників і дієслів немає жодної мови. Це описав у своїй книзі французький мовознавець Ж. Вандрієс. Не існує також мов без числівників, займенників, прислівників, сполучників (*З посібника*).

ДИВО ДИВНЕ

І таке буває

Є в мові дієслова, які здатні керувати аж шістьма іменниками водночас! Це абсолютний рекорд. Ось ці дієслова: *везти, вивезти, відвезти, завезти, звести, навести, надвезти, перевезти, підвезти, повезти, возити, відвозити, завозити, звозити, навозити, надвозити, перевозити, підвозити*.

Спробуйте сконструювати висловлення із шістьма іменниками, яких вимагає одне дієслово. **НАПРИКЛАД:**

Коло думок

Поміркуйте, яке з поданих дієслів має цікаву особливість – його вживаємо лише у формі наказового способу.

доганяй

відбігай

стривай

перелазь

почекай

ДІЄПРИКМЕТНИК. ДІЄСЛІВНІ ФОРМИ НА -НО, -ТО

24. ДІЄПРИКМЕТНИК ЯК ФОРМА ДІЄСЛОВА

Про загальне значення, морфологічні ознаки та синтаксичну роль дієприкметника

ПРИГАДАЙМО. Що таке прикметник? Які його морфологічні ознаки?

199. А. Поміркуйте, у якій колонці наведено словосполучення з дієприкметниками, а в якій – із прикметниками.

чисте яблуко
морозний ранок
мокре листя

очищене яблуко
заморожений йогурт
намочена губка

Б. У яких словосполученнях названо ознаку предмета за дією?

В. Зробіть висновок, чим прикметники відрізняються від дієприкметників.

Загальне значення

Дієприкметник – це форма дієслова, що виражає **ознаку** предмета **за дією** та відповідає на питання **який? яка? яке? які?**. **НАПРИКЛАД:** відчинений, засипаний, пофарбований, вимитий, розквітлий, змоклий.

Сполучення слів із дієприкметником можна перебудувати на сполучення з особовим дієсловом. **ПОРІВНЯЙМО:**

З дієприкметником	З особовим дієсловом
<i>відчинене вікно</i> <i>розквітлі волошки</i>	<i>вікно, яке відчинили</i> <i>волошки, що розквітли</i>

Морфологічні ознаки та синтаксична роль

Дієприкметники мають вид, час, їх змінюємо за родами, числами, відмінками.

Дієприкметник зберігає **вид** (доконаний чи недоконаний) того дієслова, від якого його утворено. **НАПРИКЛАД:** *одягнений* – доконаного виду, бо утворено від дієслова доконаного виду *одягнути* (що зробити?).

У реченні дієприкметник, як і прикметник, найчастіше буває **означенням**, рідше – частиною **присудка**. **НАПРИКЛАД:** 1. Дощ упав на стомлену спекою землю. 2. Високі схили були покриті смерековим лісом.

200. I. Прочитайте речення. Доведіть, що виділені слова – дієприкметники. Визначте їхній рід і число.

1. І шепче щось мені на вухо **налита** росами земля (Г. Коваль). 2. І сходить сонце, **скупане** в росі, і спіє день, і веселить світанок (Л. Завіщана). 3. Аж до самого небосхилу розляглося **засипане** снігом поле (М. Коцюбинський).

II. Складіть усно речення з одним із виділених дієприкметників (форму слова можна змінювати).

201. ПОПРАЦЮЙТЕ В ПАРАХ. Розподіліть між собою групи словосполучень. Випишіть зі своєї групи словосполучення з дієприкметниками. Перевірте одне в одного виконання.

Група 1. Морський берег, зібрана кукурудза, збирати кукурудзу, зламаний самокат, холодний чай, охолоджений напій.

Група 2. Сильний буревій, залитий берег, залити водою, загорнутий у папір, світлий колір, освітлена вулиця.

Групи за значенням

За значенням розмежовують дієприкметники активні й пасивні.

Активні дієприкметники	Пасивні дієприкметники
виражають ознаку за дією, яку виконує сам предмет: <i>пожовтілий, висухлий, в'янучий, навислий, розквітлий</i>	виражають ознаку за дією, яку хтось виконує над предметом: <i>залитий, зірваний, написаний, побудований, зрубаний</i>
САМ ВИКОНУЄ ДІЮ	НАД НИМ ВИКОНУЮТЬ ДІЮ
<i>пожовтіле</i> <i>листя</i> ↓ (само пожовтіло) <i>навислі</i> <i>скелі</i> ↓ (самі нависли)	<i>зірване</i> <i>листя</i> ↓ (вітер зірвав) <i>розбитий</i> <i>ящик</i> ↓ (хтось розбив ящик)

202. I. Прочитайте речення. З'ясуйте, які з виділених дієприкметників активні, а які – пасивні.

1. Чути шелест **опалого** вночі листя. 2. Через широко **відчинене** вікно доносився гуркіт. 3. Повсюди гілки, **зламани** під час буревію. 4. У саду пишається ще не **розквітлий** бузок. 5. Після повеней відновлюються **висохлі** в спеку ставки. 6. Тепер одяг гарно **випраний**.

II. Перебудуйте усно перше й друге речення, замінивши дієприкметники особовими дієсловами.

203. I. Прочитайте текст і визначте ключові слова. Який висновок у ньому зроблено?

ЕКОЗЛОЧИН

У червні 2023 року окупанти підірвали греблю Каховської ГЕС. Затопило десятки населених пунктів як на вже звільне-

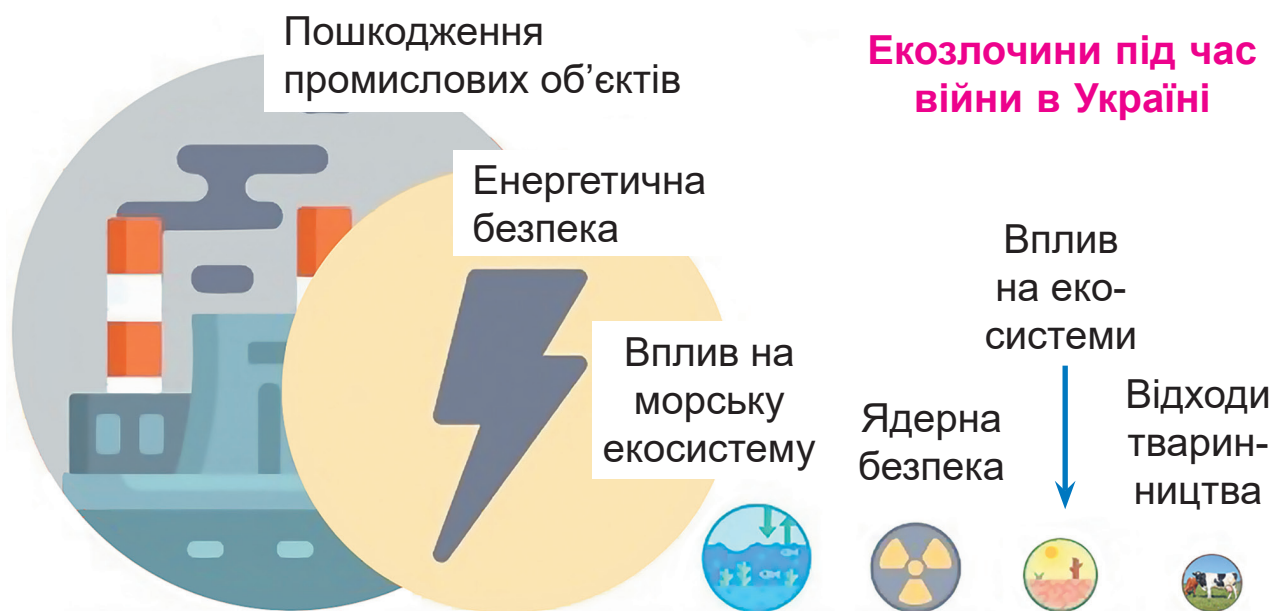
них територіях, так і на окупованому лівому березі Дніпра. Згодом медіа показали, який вигляд має дно Каховського водосховища, пересохлого внаслідок підриву. На поширених у соцмережах фото видно, що поверхня ґрунту взялася великими тріщинами. «Ніби Африка», – писали користувачі в коментарях.

Цей злочин призвів до важких економічних та екологічних наслідків *(За матеріалами інтернет-видань)*.

II. Випишіть словосполучення з дієприкметниками. Яких дієприкметників у тексті більше – активних чи пасивних?

III. Розгляньте діаграму. Доповніть усно прочитаний текст інформацією (1–2 речення), поданою на діаграмі.

За матеріалами Центру екологічних ініціатив «Екодія»

204. ПОСПІЛКУЙТЕСЯ. Які екологічні проблеми, на вашу думку, є спільними для багатьох країн світу? Які кроки ви запропонували б для розв'язання цих проблем?

205. Знайдіть для кожного дієприкметника місце в загадках (форму слова можна змінювати). З'ясуйте, які це дієприкметники – активні чи пасивні. Відгадайте загадки.

розплетений

прив'язаний

закутаний

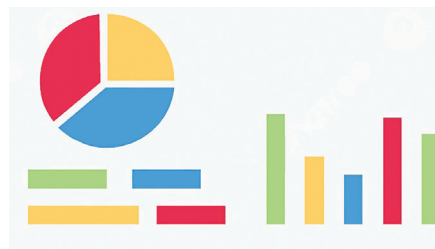
фарбований

1. На городі восени лежать жовті кабани, ... за хвости, щоб не здумали втекти. 2. ... коромисло над річкою повисло. 3. Стоїть над водою з ... косою. 4. Сидить баба на грядках вся ... в хустках.

ВІДГАДКИ: *пєлєдєє, єжлєєє, єдєє, єшєлєє.*

206. СИТУАЦІЯ. Уявіть, що ви з однокласником / однокласницею готуєте презентацію. Складіть усно діалог (4–6 реплік), можливий у цій ситуації, використавши кілька дієприкметників. Ви можете скористатися поданими словосполученнями.

- ✓ перевірена інформація
- ✓ збережені фотографії
- ✓ відредагований текст
- ✓ ілюстрована презентація
- ✓ завантажене відео
- ✓ оновлений макет
- ✓ обраний дизайн

207. І. Спишіть, розкриваючи дужки, спочатку речення з активними дієприкметниками, а потім – з пасивними.

1. Безмежний степ, укритий **снігом**, спав (*М. Старицький*).
2. Самі на себе дивлят(ь)ся ліси, розгублені од власної краси (*Л. Костенко*).
3. З ополонк глибоко промерзлих річок клуботіла пара, неначе дим (*О. Довженко*).
4. Чисте, наповнене пахощами ст(є,и)пових трав повітря вривається через ро(з,с)чинене вікно в (не)величку кімнату (*І. Шаповал*).
5. Отінену листками винограду альтанку освіжає холодок (*В. Кучерук*).
6. Як зимно пахне перший сніг – розбитим глечиком з **водою** (*О. Радушинська*).

II. Підкресліть дієприкметники як члени речення.

III. Доберіть фразеологізми з виділеними словами. За потреби скористайтеся фразеологічним словником.

25. ТВОРЕННЯ ТА ВІДМІНЮВАННЯ АКТИВНИХ ДІЄПРИКМЕТНИКІВ

Про суфіксальний спосіб творення дієприкметників та пов'язані із цим граматичні й лексичні помилки

ПРИГАДАЙМО. У чому особливість суфіксального способу творення слів?

208. А. Розгляньте зразки творення активних дієприкметників.

розквітнути → розквітлий
постаріти → постарілий

Б. Визначте в дієприкметниках корінь і суфікс.

В. Зробіть висновок про те, як можна утворити активний дієприкметник.

Особливості творення

Активні дієприкметники

теперішнього часу

минулого часу

творимо від основи
теперішнього часу дієслів
недоконаного виду
за допомогою суфіксів
-уч- (-юч-), -ач- (-яч-):
в'ян^учий, квіт^учий,
тремт^ячий

творимо від основи
інфінітива дієслів
доконаного виду
за допомогою суфікса **-л-:**
потемні^лий, промок^лий,
навис^лий

Коли творимо активні дієприкметники минулого часу, то суфікс *-ну-* випадає: *змерзнути – замерзлий, засохнути – засохлий*.

209. I. Послухайте з голосу вчителя / вчительки уривки з поезій. Випишіть активні дієприкметники.

1. Прохолодні дощі засівають поля,
Барабанять по вікнах старенької хати.
Почорніла благає спочинку земля,
Їй під саваном білим пора уже спати.

Г. Ліщенко

2. Солодким хлібом пахнуть стерні,
Рипить шляхами ключ підвід,
І чуйно соняшник поверне
Пожовклу голову на схід.

М. Стельмах

3. Моя люба зоря ронить в серце мені,
Наче сльози, проміння тремтяче.
Рвуть серденько моє ті проміння страшні.
Ох, чого моя зіронька плаче!

Леся Українка

II. Поясніть лексичне значення вписаних дієприкметників. Розберіть за будовою та поясніть, як їх утворено.

ВИМОКЛІЙ

210. I. Утворіть від першої групи дієслів активні дієприкметники теперішнього часу, а від другої – минулого часу. Запишіть їх і позначте суфікси.

1. Тремтять, палають, виють, в'януть.
2. Постаріти, спорожніти, застигнути, принишкнути.

II. Складіть усно речення з одним дієприкметником із кожної групи.

Теперішній час

Активні дієприкметники теперішнього часу (слова на **-учий, -ючий, -ачий, -ячий**) використовуємо обмежено. Вони переважно не відповідають нормам сучасної української мови. Замість них вживаємо **описові конструкції**.

НАПРИКЛАД:

Правильно	НЕправильно
що росте на городі бочка, що протікає який перебуває в кімнаті багаття, що догоряє який пливе в човні	ростучий на городі протікаюча бочка перебуваючий у кімнаті догоряюче багаття пливучий у човні

Також замість активних дієприкметників на **-учий, -ючий, -ачий, -ячий** та утворених від них прикметників можемо вживати іменники, прикметники, сполуки слів тощо.

НАПРИКЛАД:

Рекомендовано	НЕ рекомендовано
командувач армії команда-лідер місця для сидіння охочий відповідати прийдешнє свято приваблива ціна знеболювальний засіб мийний засіб засіб для миття	командуючий армії лідируюча команда сидячі місця бажаючий відповідати наступаюче свято приваблююча ціна знеболюючий засіб миючий засіб

Уживаємо окремі дієприкметники на **-учий, -ючий, -ачий, -ячий**, що перейшли в **іменники** чи **прикметники**, тобто втратили свої дієслівні ознаки. Такі іменники вказують на предмет, а прикметники – на постійну ознаку.

НАПРИКЛАД: блискуча зірка, сліпуче світло, родючі ґрунти, колючий дріт, сидяча робота, лежачі хворі, ходяча енциклопедія. **ПОРІВНЯЙМО:**

Лежачого не б'ють. іменник	Під лежачий камінь вода не тече. прикметник
Лежачий на парті рюкзак. дієприкметник	

211. Прочитайте речення та поясніть допущені в них помилки. Відредагуйте усно, використавши описову конструкцію.

ЗРАЗОК. *Переходячі дорогу діти – діти, які переходять дорогу.*

1. Ваня підняв монету, лежачу на підлозі. 2. Зараз на дорогах багато машин, прибираючих сніг. 3. Нам потрібна людина, знаюча проблеми всієї галузі. 4. На зупинці багато людей, чекаючих автобус. 5. Перебуваючі за кордоном діти можуть навчатися онлайн. 6. Біжуча парковою алеєю дівчина раптово зупинилася. 7. Щука – це річковий хижак, полюючий на дрібну рибу.

212. I. Відредагуйте письмово словосполучення, замінюючи невдало вжиті слова на *-ючий* відповідними прикметниками чи іменниками. Скористайтеся таблицями на с. 162.

ЗРАЗОК. *Переконуючі слова – переконливі слова.*

Руйнуючий вітер, переконуючі докази, зволожуючий розчин, знеболуючий еліксир, миючий розчин, бажаючий виступати, верховний головнокомандуючий, насту-

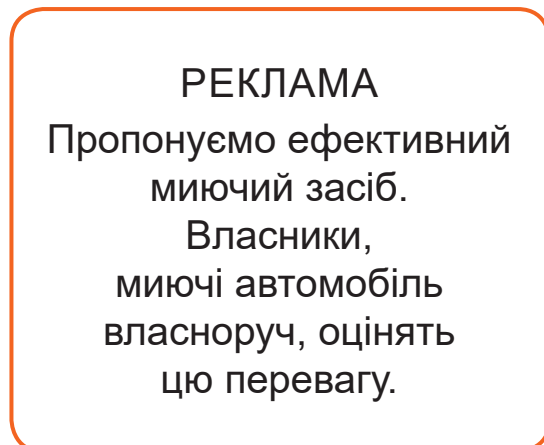
паюче свято, вимірюючий прилад, лідируюча команда, приваблююча пропозиція, діючий наказ, оточуюче середовище.

II. Складіть і запишіть речення з двома відредагованими словосполученнями (на вибір).

213. Відредагуйте речення, скориставшись таблицями на с. 162.

1. Не забувайте користуватися дезінфікуючими засобами.
2. Підрозділ продовжує вести наступаючі бої.
3. Установлено нові вимірюючі прилади.
4. До аварійно-відновлюючих робіт залучено інженерну техніку.
5. Оточуюче середовище потребує постійного захисту.
6. Доступ до джерела відкрито для всіх бажаючих.
7. Вітаємо з наступаючим Новим роком!
8. У тролейбусі 25 сидячих місць.
9. На об'єкті розпочато відновлюючі роботи.

214. I. Розгляньте ілюстрацію. Про які мовні помилки вона інформує? Як їх виправити?

II. Відредагуйте усно рекламний текст (праворуч).

215. Перейдіть за поданим QR-кодом або посиланням <https://cutt.ly/TwTTo7Zv> та потренуйтеся замінювати невластиві українській мові слова правильними відповідниками.

Минулий час

Суфіксів **-ш-**, **-вш-** для творення дієприкметників НЕ використовуємо. **НАПРИКЛАД:**

Правильно	НЕправильно
висох ле озеро	висох ше озеро
опал е листя	опав ше листя
постарі лий	постарі вший
побілі лий	побілі вший
град, що випав	випав ший град
той, хто перебігав	перебігав ший

НЕМАЄ
дієприкметників
із суфіксами
-ш-, **-вш-**

~~**-ш-**~~, ~~**-вш-**~~

216. Складіть і запишіть речення з одним активним дієприкметником минулого часу. Розберіть дієприкметник за будовою та підкресліть як член речення.

217. КОЛО ДУМОК. Поміркуйте, у якому реченні правильно вжито активний дієприкметник. Обґрунтуйте відповідь.

1. Це черевики, не промокаючі навіть у сильний дощ.
2. Промокле від снігу взуття потрібно просушити.
3. Застуду легко підхопити через промокше взуття.

218. I. Перебудуйте сполучення слів на синонімічні словосполучення з активними дієприкметниками **минулого** часу.

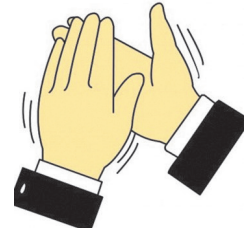
ЗРАЗОК. Яблуко, що почервоніло – почервоніле яблуко.

Степ, що вигорів; калюжі, що замерзли; поля, що позеленіли; бур'ян, що прив'яв; дерева, що змокли; цвях, що заіржавів; туристи, які зголодніли.

II. З одним утвореним словосполученням складіть усно речення.

219. ПОПРАЦЬОУТЕ В ПАРАХ. I. Доберіть разом до кожного зображення словосполучення «активний дієприкметник **минулого** часу + іменник», скориставшись поданими підписами (усно).

ЗРАЗОК. *Промерзла земля.*

промерз

розквітнули

засохло

опало

засмагли

II. Розіграйте за особами невеликий діалог, у якому використайте щонайменше два з утворених словосполучень.

220. I. Відредагуйте й запишіть словосполучення.

ЗРАЗОК. *Висохший одяг – висохлий одяг.*

Позеленівше поле, заросше бур'яном подвір'я, захоловша страва, замерзший водоспад, розкисші після дощу дороги.

II. Відредагуйте усно сполучення слів, використавши описову конструкцію.

ЗРАЗОК. *Здобувша перемогу – яка здобула перемогу.*

Перебувавши за кордоном, попавший під дощ, мешкавший у Вінниці, прогнивши за зиму дошки, зійшовший із колії поїзд.

221. Прочитайте речення, знайдіть і поясніть помилки. Відредагуйте усно речення.

1. Друзі, перебувавши в Польщі, повернулися додому. 2. Родина, мешкавши у Львові, переїхала в Івано-Франківськ. 3. Серед наболівших проблем сучасності – забруднення оточуючого середовища. 4. Уранці пропололи грядки, заросші бур'янами. 5. На заводі вчасно замінили застарівше обладнання. 6. На грядці залишилося багато достигшої полуниці.

наболілий
довкілля

Відмінювання дієприкметників

Дієприкметники змінюємо за родами, числами, відмінками, як **прикметники** твердої групи. **НАПРИКЛАД:**

	Однина			Множина
	Чоловічий рід	Середній рід	Жіночий рід	
Н.	згаслий	згасле	згасла	згаслі
Р.	згаслого	згаслого	згаслої	згаслих
Д.	згаслому	згаслому	згаслій	згаслим
Зн.	= Н. або Р.	згасле	згаслу	= Н. або Р.
О.	згаслим	згаслим	згаслою	згаслими
М.	на/у згаслому, згаслім	на/у згаслому, згаслім	на/у згаслій	на/у згаслих

222. I. Спишіть речення, замінюючи подані в дужках слова активними дієприкметниками минулого часу у відповідній формі. Надпишіть відмінок дієприкметників.

1. Дивився, як вітер жене по плесу рано (*зжовкнути*) вербовий листочок (*Ю. Мушкетик*). 2. Угледіти хоча б якийсь (*нависнути*) камінь, щоб заховатися під нього (*Р. Іваничук*). 3. Насіння, висіяне в не дуже (*осісти*) ґрунт, сходить пізніше (*З довідника*). 4. Превисокі липи зовсім заступають і заслоняють стародавню дерев'яну (*почорніти*) церковцю (*І. Нечуй-Левицький*). 5. І сніг припав обличчям (*посиніти*) до грудочок (*замерзнути*) землі (*В. Сосюра*). 6. На пучках калини вовтузиться табунець (*схуднути*) за зиму горобців (*М. Стельмах*).

II. Провідмінійте письмово дієприкметник з останнього речення (в однині чоловічого роду), позначте закінчення.

223. Виконайте завдання одного з варіантів.

Варіант А. Складіть і запишіть повідомлення в соцмережі для рідних, друзів / подруг (4–6 речень). Використайте щонайменше два активні дієприкметники минулого часу.

Орієнтовні теми: «Шкільна новина», «Історія з домашнім улюбленцем», «Відвідування магазину (театру, басейну)», «Допомога батькам», «Мій відпочинок».

Варіант Б. Напишіть есе в художньому стилі (5–10 речень) на одну з поданих тем. Використайте щонайменше два активні дієприкметники.

Тем: «Світ слова», «Натхнення», «Народна пісня», «На крилах історії», «Куди поспішали хмари».

224. Підготуйте аудіо- або відеопам'ятку (постер, слайди, відеоролик, схему тощо) для соцмереж про поширені помилки у вживанні дієприкметників. Ви можете скористатися зразками у вправах 212 і 214.

26. ТВОРЕННЯ ТА ВІДМІНЮВАННЯ ПАСИВНИХ ДІЄПРИКМЕТНИКІВ

Про суфікси, за допомогою яких творимо дієприкметники, та про написання цих суфіксів

225. А. Розгляньте зразки творення пасивних дієприкметників.

розкопати → розкопаний

відчинити → відчинений

зігнути → зігнутий

Б. Визначте в дієприкметниках корінь і суфікс.

В. Зробіть висновок про те, як творимо пасивні дієприкметники.

Особливості творення

В українській мові є пасивні дієприкметники минулого часу.

Пасивні дієприкметники творимо від основи інфінітива за допомогою суфіксів:

-н-

посіяний
зігнаний

-ен- (-єн-)

створений
озброєний

-т-

взутий
стертий

Від дієслів із суфіксом *-ну-* та від дієслів з основою інфінітива на *-оро-*, *-оло-* можна утворити **варіантні** форми дієприкметників. **НАПРИКЛАД:**

- 1) замкнути – за́мкнутий і за́мкнений;
- 2) одягнути – одягнутий і одягнений;
- 3) колоти – ко́лотий і ко́лений.

одягнутий
одягнений

Чергування звуків і правопис

1. Під час творення дієприкметників можливі чергування приголосних звуків. **НАПРИКЛАД:** скосити – скошений, розбудити – розбуджений, замовити – замовлений.

2. У суфіксах пасивних дієприкметників завжди пишемо:
- букву **е (є)**, а не *и, ї*: скошений, зачинений, присвоєний;
 - одну букву **н**: розказаний, закінчений.

226. І. Прочитайте речення, знайдіть дієприкметники. Пасивними чи активними вони є?

1. Спеціально створені мобільні застосунки дають змогу знаходити екскурсійні тури. 2. Однією з архітектурних перлин Закарпаття є замок Паланок, побудований на горі заввишки 68 метрів. 3. Приїхавши в м. Косів, ви побачите вкриті туманами гори, а також рідкісні рослини в національному природному парку «Гуцульщина».

II. Випишіть дієприкметники й розберіть їх за будовою. Провідмініайте усно один із них.

III. Уявіть себе власником / власницею туристичної фірми. Прорекламуйте усно свою компанію, використавши інформацію з поданих речень.

227. Об'єднайтеся в команди. Учасники / учасниці кожної команди мають по черзі записати подані слова на своїй частині дошки. У якій команді немає помилок?

Засекреч(е,и)ний, обкле(є,ї)ний, струш(е,и)ний, відчин(е,и)-ний, напо(є,ї)ний, заплет(е,и)ний, залиш(е,и)ний, запряж(е,и)-ний.

228. I. Утворіть від поданих дієслів і запишіть пасивні дієприкметники. Позначте суфікси, якими ви скористалися.

Подолати, звільнити, розкрити, зібрати, напоїти, зупинити, відбити, **оголосити**, загородити, **постригти**, **заощадити**.

II. Які звуки прочергувалися під час творення дієприкметників від виділених слів?

229. I. Перебудуйте речення, замінюючи виділені сполучення слів дієприкметниками (за зразком). Перебудовані речення запишіть.

ЗРАЗОК. *Чути запах трави, яку скосили.* – *Чути запах скошеної трави.*

1. Кіт вистрибнув через вікно, **яке відчинили**. 2. Оксана йшла додому з квітами, **які подарували**. 3. Хлопець зупинився біля паркану, **який пофарбували**. 4. Трамвай, **який відремонтували**, уже вийшов на маршрут. 5. Проведено розрахунок за електроенергію, **яку спожили**.

II. Підкресліть дієприкметники як члени речення.

230. СИТУАЦІЯ. Уявіть, що ви хочете розповісти про приготування якоїсь страви. Складіть невелике висловлення (3–5 речень), використавши кілька пасивних дієприкметників. Ви можете скористатися поданими словосполученнями.

- ✓ натертий сир
- ✓ розрізана навпіл булочка
- ✓ нарізаний кубиками
- ✓ нашатковані овочі
- ✓ обсмажене м'ясо
- ✓ посипаний кунжутом
- ✓ розігріта духовна шафа
- ✓ змащене маслом деко
- ✓ застелене пергаментом деко
- ✓ подавати охолодженим

231. ПОПРАЦЮЙТЕ В ПАРАХ. I. Доберіть разом до кожного зображення словосполучення «пасивний дієприкметник + іменник», скориставшись поданими дієсловами (усно).

ЗРАЗОК. *Почищені буряки.*

зважити

розрізати

почистити

прополоти

II. Розіграйте за особами невеликий діалог (4–6 реплік), у якому використайте щонайменше два з утворених словосполучень.

232. Знайдіть п'ять дієслів, від яких можна утворити варіантні форми дієприкметників. Утворіть і запишіть ці форми, позначте суфікси.

ЗРАЗОК. *Кинути – кинутий і кинений.*

Вернути, відімкнути, покинути, побудувати, намалювати, усунути, розвинути.

233. I. Прочитайте текст, замінюючи подані в дужках слова пасивними дієприкметниками. Визначте його тему. Чим приваблюють Заліщики?

МІСТО-ПІВОСТРІВ

Заліщики – унікальне місто-півострів, ніби (*сховати*) в чаші глибокого каньйону на Тернопільщині. (*Оповити*) водами Дністра та (*закутати*) зеленими пагорбами, воно має просто фантастичний вигляд.

Кажуть, що аналогів цій місцевості у світі всього три – Чеський Крумлов, Мармуровий каньйон у США та долина річки Мозель у Франції.

У Заліщиках зберігся старовинний палац Бруницьких, (*збудувати*) у XVIII столітті. А щоб насолодитися видом на місто з висоти пташиного лету, потрібно відправитися на інший берег Дністра – у село Хрещатик.

II. Розгляньте фото й опишіть усно місцевість, використавши кілька дієприкметників.

234. I. Спишіть речення, замінюючи подані в дужках дієслова пасивними дієприкметниками. Надпишіть над дієприкметниками відмінок, у якому їх ужито.

1. А було в мене яблуко в руці (*затиснути*), і покотив я ним, покотив, що мав сили (*І. Малкович*). 2. На невисокій, рівно (*підстригти*) траві висіли кришталеві краплі роси (*М. Коцюбинський*). 3. У щире золото, у світлу мідь (*одягнути*) дерева восени (*В. Сосюра*). 4. Тільки часом шелесне по гіллі вальок снігу, (*струсити*) вітром з **верховіття** (*Григор Тютюнник*). 5. Гірко (*заробити*) сухар солодко **їсться** (*Нар. творчість*). 6. Спасибі вам, мамо, за всю доброту і пісню, (*залишити*) в спадок (*Д. Луценко*).

II. Запишіть виділені слова фонетичною транскрипцією. Чи в кожному з них є звук [й]?

235. Проведіть у класі бліцпрезентацію фотографій на тему «Моя Україна». Для цього оберіть по одному фото про Україну (бажано на актуальну тематику) та придумайте до нього підпис із дієприкметником. Презентуйте по черзі свої фото.

27. ДІЄПРИКМЕТНИКОВИЙ ЗВОРОТ

Про дієприкметник і залежні від нього слова та про особливості виділення їх в усному мовленні й на письмі

ПРИГАДАЙМО. Що таке головне й залежне слово в словосполученні?

236. А. Прочитайте дієприкметникові звороти та знайдіть у них дієприкметник.

виготовлений у Харкові
виготовлений із якісної сировини
виготовлений із любов'ю
виготовлений у травні
лише вчора виготовлений

Б. Визначте в поданих зворотах слова, які залежать від дієприкметника. Поставте питання від дієприкметника до цих слів.

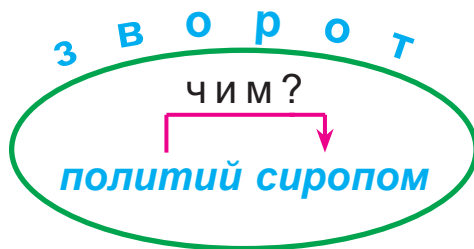
В. Зробіть висновок про те, із чого складається дієприкметниковий зворот.

Особливості звороту

Дієприкметниковий зворот – це дієприкметник разом із залежними від нього словами. **НАПРИКЛАД:**

- ✓ *политий сиропом*
- ✓ *политий малиновим сиропом*
- ✓ *политий де-не-де малиновим сиропом*

↓
дієприкметник залежні слова

У реченні дієприкметниковий зворот є одним членом речення – **означенням**. **НАПРИКЛАД:** *Артем дуже любить морозиво, полите малиновим сиропом.*

Означуване слово

Іменник або займенник, від якого залежить дієприкметник чи дієприкметниковий зворот, називають **означуваним словом**. Дієприкметниковий зворот може стояти перед означуваним словом або після нього. **ПОРІВНЯЙМО:**

яке?
Їли морозиво, полите сиропом.
означ. слово зворот

яке?
Їли полите сиропом морозиво.
зворот означ. слово

237. I. Прочитайте вголос речення. Доведіть, що підкреслені сполучення слів – це дієприкметникові звороти. Визначте дієприкметники та залежні від них слова.

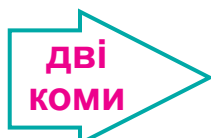
1. Любов – то, може, єдина справжня квітка, подарована людині Богом (В. Стус). 2. Із правдою розлучені слова кудись біжать по сірому перону (Л. Костенко). 3. Строкатий сад, колисаний вітерцем, обізвався легким шелестом гілля (Є. Гуцало).

II. Поставте питання від виділеного слова до дієприкметникового звороту. Визначте місце звороту (перед означуваним словом чи після нього).

Інтонація та розділові знаки

Дієприкметниковий зворот, який стоїть ПІСЛЯ означуваного слова, в усному мовленні виділяємо **інтонацією**, а на письмі відокремлюємо з обох сторін **комами**. Якщо зворот вжито в кінці речення, то ставимо тільки одну кому.

ПОРІВНЯЙМО:

Торт, политий шоколадом, сподобавсь усім.

Усім сподобався торт, политий шоколадом.

Якщо дієприкметниковий зворот стоїть ПЕРЕД означуваним словом, то кому переважно НЕ ставимо. **НАПРИКЛАД:**

Усім сподобався политий шоколадом торт.

Примітка. В окремих випадках комою відокремлюємо й дієприкметниковий зворот, який стоїть ПЕРЕД означуваним словом. Про ці правила ви дізнаєтесь у 8 класі.

ПУНКТОГРАМА

Кома для відокремлення дієприкметникового звороту

238. КОЛО ДУМОК. Поміркуйте, у якому реченні потрібно ставити **одну** кому, у якому – **дві**, а в якому – **не потрібно** ставити коми. Обґрунтуйте відповідь.

означуване
СЛОВО

зворот

1. До гори порослої вільхами підійшли туристи.
2. Туристи підійшли до порослої вільхами гори.
3. Туристи підійшли до гори порослої вільхами.

239. I. Спишіть речення, розставляючи пропущені розділові знаки. Підкресліть дієприкметникові звороти та означувані слова як члени речення.

1. Над нами синіло небо випране теплим осіннім дощем (*В. Пустовіт*). 2. На дрібних гілках рясно синіють огорнені сизим димком ягоди (*Я. Стельмах*). 3. Гілля розчахнута на груші легку навіює печаль (*І. Доценко*). 4. Сплять сивиною закутані гори (*Б. Дегтярьов*). 5. Безмежний степ укритий снігом спав (*М. Старицький*). 6. У таврійських степах випалених суховіями дерев мало (*Л. Тендюк*).

II. Розберіть за будовою дієприкметник з останнього речення.

III. Перебудуйте усно перше речення так, щоб зворот не потрібно було відокремлювати комою.

240. I. Перебудуйте й запишіть речення так, щоб дієприкметникові звороти потрібно було відокремити комою (комами).

1. Зібране з поля зерно завезли на елеватор. 2. Евакуатор забрав припаркований біля магазину автомобіль. 3. Бабусі подарували оздоблену мереживом вишиванку. 4. Освітлена місяцем шхуна стояла непорушно на воді. 5. Заплетені зеленим горошком трави м'яко лоскотали босі ноги.

II. Прочитайте вголос подане й перебудоване останнє речення. У якому варіанті ознака, виражена зворотом, більш яскрава, виразна?

241. I. Доповніть усно речення, уставляючи на місці пропуску один із поданих поруч зворотів (за змістом).

1. Можна використати бонуси,
2. Щойно під'їхали автомобілі,
3. Праворуч від дороги ... поля.
4. Перевір, як працюють ... додатки.

- засіяні житом і ячменем
- накопичені минулого року
- автоматично оновлені
- навантажені вугіллям

II. Чому в перших двох реченнях звороти відокремлюємо комами, а в інших – ні?

III. Складіть і запишіть речення, використавши один із поданих зворотів.

242. **СИТУАЦІЯ.** Ваші однокласники / однокласниці гарно прибрали класну кімнату. Висловіть **похвалу** (2–4 речення), звернувши увагу на позитивні результати. Використайте кілька дієприкметникових зворотів (можна скористатися поданими).

- ✓ добре вимита
- ✓ акуратно складені
- ✓ ретельно протертий
- ✓ рівно розставлені
- ✓ достатньо провітрений

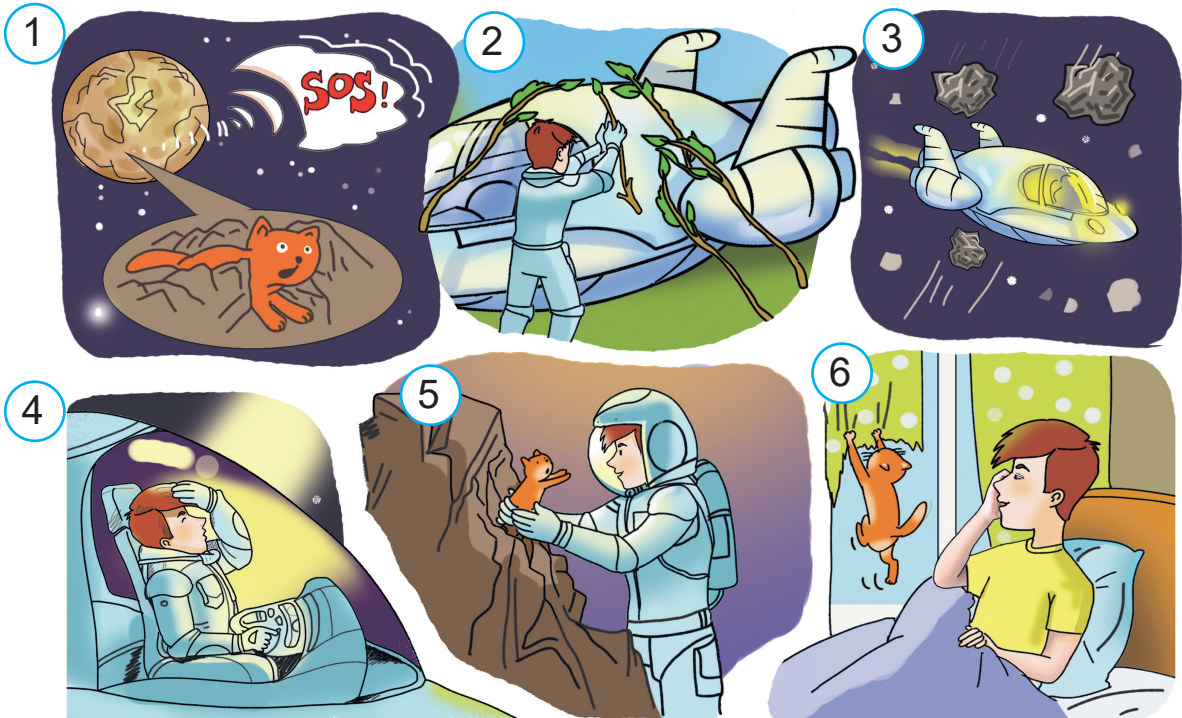

243. Складіть і запишіть речення за схемами. Підкресліть звороти як члени речення.

1. _____, дієприкметниковий зворот, _____.
2. Дієприкметниковий зворот _____.
3. _____, дієприкметниковий зворот.

244. Складіть усно за коміксом невелику фантастичну розповідь, використавши щонайменше два дієприкметникові звороти.

245. І. Спишіть речення, розставляючи пропущені розділові знаки. Підкресліть дієприкметникові звороти та означувані слова як члени речення.

1. Існують прекрасні дороги націлені на перемоги (П. Осадчук).
2. Попередниками **кобзарів** були музиканти зображені на фресках у Софії Київській (І. Шаров).
3. Колос викупаний сонцем вклоняється мені (М. Стельмах).
4. **Чужинці** захоплені сміливими словами **незнайомця** (Р. Іваничук).
5. Веселка овіяна **вітром** в моїх зацвітає очах (А. Малишко).
6. Ще спить **земля** закована снігами мовчать в льоди заковані річки (Д. Луценко).

II. Запишіть виділені іменники в кличному відмінку **однини**. Хто з вас найшвидше та найкраще виконав це завдання?

246. I. Доповніть речення дієприкметниковими зворотами так, щоб ці звороти потрібно було відокремити комами. Запишіть утворені речення.

1. Сумнівну інформацію потрібно перевіряти. 2. На лісовій галявині росте багато ягід і грибів. 3. Горіхи перетерли з маком і медом. 4. Землю напоїли ранкові роси.

II. Підкресліть члени речення в першому й другому реченнях.

247. Виконайте завдання одного з варіантів.

Варіант А. Випишіть із підручника історії або географії три речення з дієприкметниковими зворотами. Підкресліть звороти як члени речення.

Варіант Б. Прочитайте чи прослухайте новини та випишіть із них два речення з дієприкметниковими зворотами. Підкресліть звороти як члени речення.

248. Складіть і запишіть за поданими зображеннями 2–3 речення з дієприкметниковими зворотами на тему «Вироби народного мистецтва». За потреби скористайтеся довідкою.

ДОВІДКА. Вишитий, гаптований, розфарбований, різьблений, випалений, оздоблений мереживом.

249. I. Перебудуйте й запишіть кожне речення двічі, замінюючи виділені частини дієприкметниковими зворотами: 1) щоб дієприкметниковий

зворот відокремлювати комою (комами); 2) щоб дієприкметниковий зворот не відокремлювати комою. Підкресліть звороти як члени речення.

1. У мережу виклали фото будівлі, **що вціліла після тайфуну**. 2. З риболовлі Максим повернувся з відром коропів, **яких виловив у річці**. 3. На місцевості, **яку захищають гори**, висадили молоді деревця. 4. Розпочато ремонт даху, **який пошкоджено внаслідок урагану**.

II. Знайдіть іменники жіночого роду та запишіть їх у формі орудного відмінка однини.

III. Розберіть за будовою один використаний дієприкметник (на вибір).

250. Уявіть, що ви прогулюєтеся засніженою зимовою вулицею вашого міста чи села. Складіть усно текст-опис (6–8 речень) зимової вулиці. Використайте щонайменше два дієприкметникові звороти. За потреби скористайтеся довідкою.

ДОВІДКА. Заметений снігом, прикрашений снігом, вкритий інєм, скутий морозом, прихований під снігом, розпушений вітром, перетворений на казку, оповитий серпанком, зачарований красою.

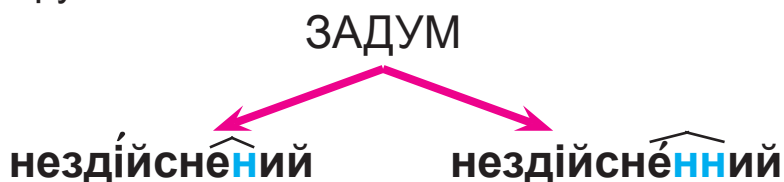
28. Н ТА НН У ДІЄПРИКМЕТНИКАХ І ПРИКМЕТНИКАХ ДІЄПРИКМЕТНИКОВОГО ПОХОДЖЕННЯ

*Про те, як за допомогою наголошених суфіксів **-áнн-** (**-я́нн-**), **-éнн-** вказати на вищу міру якості*

ПРИГАДАЙМО. Коли в прикметниках пишемо **нн**?

251. А. Поміркуйте, яке з виділених слів указує на неможливість дії, вищу міру якості.

Б. Чи однаково виділені слова наголошуємо й пишемо?

В. Зробіть висновок про те, як перевірити написання **н** та **нн** у суфіксах поданих слів.

Суфікси дієприкметників і прикметників

У суфіксах **дієприкметників** завжди пишемо **одну** букву **н**. **НАПРИКЛАД**: ужáлени**й**, перене́сени**й**, напíсани**й**, ско́шен**ий**, зді́йснен**ий**.

У суфіксах прикметників може бути **н** і **нн**.

Пишемо **нн** у **наголошених** суфіксах **-áнн-** (**-я́нн-**), **-éнн-** **прикметників** дієприкметникового походження, що вказують на вищу за звичайну міру якості або можливість чи неможливість дії. **ПОРІВНЯЙМО**:

Наголошені суфікси
-áнн- (**-я́нн-**), **-éнн-**

вища міра якості; можливість
або неможливість дії

➡ **НН**

здійсн**é**нний
нездійсн**é**нний
несказ**á**нний
незрівн**я́**нний

НЕнаголошені суфікси

звичайна міра якості

➡ **Н**

здійсн**е**ний
нездійсн**е**ний
несказ**а**ний
незрівн**я**ний

ОРФОГРАМА

Н і **нн** у суфіксах дієприкметників і прикметників

252. І. Прочитайте вголос словосполучення. Поясніть відмінність у значенні та написанні виділених слів у кожній парі. За потреби скористайтеся поданою нижче таблицею.

1. Нескінчена розмова – нескінченні розмови.

2. **Неоцінена** послуга – **неоцінена** послуга.

3. **Невпізнане** місто – **невпізнане** місто.

II. Складіть усно по одному реченню зі словосполученнями першої пари.

РОЗРІЗНЯЙМО:

здійснений задум (який здійснили)	здійснений задум (який може здійснюватися)
нездійснена мрія (яку не здійснили)	нездійснена мрія (яка не може здійснюватися)
неоцінений скарб (якого не оцінили)	неоцінений внесок (дуже цінний; важливий)
нездолані козаки (яких не перемогли)	нездоланий народ (якого не можна здолати, перемогти)
несказані слова (невисловлені)	несказана радість (яку не можна висловити; незвичайна)
нескінчена робота (незавершена)	нескінчені балачки (які довго тривають; постійні)

253. I. Прочитайте виразно речення, а потім спишіть їх, уставляючи на місці пропуску, де потрібно, букву **н**. Обґрунтуйте написання.

1. Ми довели, що наш народ **нездолан..ий**, наші захисники й захисниці **нездолан..і** (З *медіа*). 2. В очах світилась **несказан..а** радість (П. Колесник). 3. В моєму серці стільки ще пісень, ще стільки слів **несказан..их** у серці (В. Сосюра). 4. Добріє світ, народжен..ий в любові (Т. Коломієць).

II. Підкресліть дієприкметниковий зворот. Чи виділено його комою?

III. Доберіть синоніми до виділених слів.

254. Перебудуйте подані сполучення слів, замінюючи неозначену форму дієслова дієприкметником. Підкресліть орфограму «*Н* і *нн* у суфіксах дієприкметників і прикметників».

ЗРАЗОК. *Зберегти файл – збережений файл.*

Виорати город, оновити програмне забезпечення, оплатити проїзд, припаркувати авто, обмотати скотчем.

255. I. Прочитайте текст. Як ви розумієте використане в ньому прислів'я? Які родинні цінності згадано в тексті?

ДО СВОГО РОДУ – ХОЧ ЧЕРЕЗ ВОДУ

Ми не уявляємо свого життя без рідних людей.

«До свого роду – хоч через воду», – каже народна мудрість.

Значення родини неоціненне. Це любов, теплота й затишок, доброта й щедрість, взаєморозуміння та повага. Це незрівнянний світ краси, шанобливе та поважне ставлення до матері й батька. Саме родина допоможе й підтримає у важкі хвилини, зігріє ласкою, стане тим осередком, де можна набратися сил, щоб розв'язувати життєві проблеми. Утім, треба докладати багато зусиль, щоб кожен тут почував себе щасливим.

Українська родина зберігає національні традиції, сформовані впродовж століть. Вона робить народ нездоланим (*З посібника*).

II. Випишіть дієприкметники й прикметники з *н* або *нн* у суфіксах. Позначте наголоси. Обґрунтуйте написання.

III. Випишіть перше речення останнього абзацу й підкресліть усі члени речення. Назвіть частину мови кожного слова.

К. Білокур.
Портрет племінниць

256. ПОСПІЛКУЙТЕСЯ. Як саме ви любите проводити вільний час зі своїми рідними, близькими?

257. КОЛО ДУМОК. I. Поміркуйте, чому виділені слова пишемо по-різному.

Світали ночі, вечоріли дні.

Не раз хитнула доля терезами.

Слова, як сонце, сходили в мені.

Несказане лишилось **несказаним** (Л. Костенко).

II. Як ви розумієте вжитий в уривку вислів «хитнула доля терезами»?

258. СИТУАЦІЯ. Уявіть, що вам потрібно скласти привітання з нагоди Дня Незалежності України чи Дня Української Державності для розміщення в соцмережах. Складіть висловлення (2–4 речення), використавши кілька поданих прикметників.

- ✓ незнищений
- ✓ неоцінений
- ✓ нездоланий
- ✓ нескінченний
- ✓ нездійснений
- ✓ незрівняний

259. I. Прочитайте вголос слова, правильно їх наголошуючи.

Незрівняний – незрівняний, здійснений – здійснений, неоцінений – неоцінений, неказаний – неказаний, незлічений – незлічений.

II. **ПОПРАЦЮЙТЕ В ПАРАХ.** Оберіть спільно одну пару слів та розподіліть їх між собою. Складіть кожен / кожна усно речення зі своїм словом, зіставте ці речення.

260. Об'єднайтеся в групи. Яка група за визначений час зможе дібрати більше:

1) словосполучень «*нескінченний* + іменник» (наприклад: *нескінченні поля, нескінченна облога*);

2) словосполучень «*нездоланий* + іменник» (наприклад: *нездоланна країна, нездоланна єдність*)?

261. I. Запишіть словосполучення, уставляючи на місці пропуску, де потрібно, букву **н**. Обґрунтуйте написання.

Здійснен..е бажання, здійснén..а казка, місія нездійснén..а, нездолán..а сила, нескáзан..і слова, **незрівнян..а** радість, незніщен..і докази, **невблагán..ий** погляд, неоплачен..ий проїзд, заплетен..е волосся, прив'язан..ий човен, широчен..а дорога, скажен..ий вовк, священ..ий вогонь.

II. Поясніть лексичне значення виділених слів.

262. I. Спишіть речення, розставляючи пропущені розділові знаки та вставляючи на місці пропуску, де потрібно, букву **н**.

1. Ти, головне, повертайся додому, знімай запилюжен..і берці і вчися нáново жити потому (*І. Цілик*). 2. Місяць, другий вже ведеться **нескінчén..а** та облога (*Леся Українка*). 3. Час **загадковий**, невблагán..ий мить дає, щоб щось хороше у житті почати (*Н. Красоткіна*). 4. Холодний дощ перемішан..ий із мокрим снігом заступив ясні обрії (*А. Шиян*). 5. Я знаю: мова мамина – свята, в ній вічний, незнищén..ий дух свободи (*М. Адаменко*). 6. Швидко обробляємо платежі здійснен..і за допомогою інтернет-банкінгу (*3 реклами*).

II. Позначте в словах суфікси **-енн-**, **-анн-**.

III. Доберіть і запишіть 2–3 синоніми до виділених слів.

29. НАПИСАННЯ НЕ З ДІЄПРИКМЕТНИКАМИ

Про те, як залежні слова впливають на написання не з дієприкметниками *разом* й *окремо*

ПРИГАДАЙМО. Коли **не** з прикметниками пишемо окремо?

263. А. Зіставте словосполучення. Як написано **не** з дієприкметниками?

невимиті руки

незашнуровані кросівки

не вимиті з милом руки

не зашнуровані вдома кросівки

Б. У якій колонці дієприкметники мають залежні слова? Як написано **не** з такими дієприкметниками?

В. Зробіть висновок про те, від чого може залежати написання **не** з дієприкметником *разом* чи *окремо*.

НЕ з дієприкметниками пишемо **ОКРЕМО**, якщо:

• дієприкметник є присудком	1. Праця не <u>закінчена</u> . 2. Цей глечик – не <u>розбитий</u> .
• дієприкметник має залежне слово	Чорніє не засаджена квітами клумба.
• є заперечення, протиставлення	1. То не розбурхана річка клекоче, то шумить ліс. 2. Обрали не виорану ділянку, а скопану.

НЕ з дієприкметниками пишемо **РАЗОМ**, якщо:

• дієприкметник є означенням і не має залежного слова	Чорніє <u>незасаджена</u> клумба.
---	-----------------------------------

<ul style="list-style-type: none"> не входить до складу префікса недо-, який указує на неповний вияв чогось 	<u>не</u> дописаний, <u>не</u> допечений
<ul style="list-style-type: none"> слово без не не вживане 	неволений, нехтуваний

ПОРІВНЯЙМО:

РАЗОМ
 Чорніє незасіяне поле.
немає залежного слова

ОКРЕМО
 Поле не засіяне.
присудок

ОКРЕМО
 Чорніє не засіяне **восени** поле.
є залежне слово

ОРФОГРАМА

Не з дієприкметником

264. КОЛО ДУМОК. Поясніть, чому в першому реченні **не** з наступним словом пишемо разом, а в інших – окремо.

- Увечері ми йшли **неосвітленою** вулицею.
- Ми йшли **не освітленою** ліхтарями вулицею.
- Вулиця **не освітлена**.

265. I. Спишіть речення, розкриваючи дужки. Обґрунтуйте написання **не** разом чи окремо.

1. На сайті розміщено інформацію, (не)підтверджену офіційно. 2. Але нині цей факт (не)підтверджений. 3. Маємо багато (не)перевершених спортивних рекордів. 4. Тренер розповів про свій досі (не)перевершений світовий рекорд. 5. Я не люблю (не)дочитаних книг та (не)завершених справ. 6. Мені більше подобаються стіни (не)пофарбовані, а обклеєні шпалерами.

II. Підкресліть дієприкметникові звороти. Який із них не відокремлено комами? Чому?

266. I. Оберіть із рамки для кожного прислів'я пропущений дієприкметник із **не**. Кожне слово можна використати лише один раз, а його форму можна змінювати. Запишіть відновлені прислів'я.

не/обдуманий

не/метений

не/сказаний

не/прив'язаний

не/досолений

1. У лінивого ліжка до спіни ... , а приклеєне. 2. Де хата ... , там дівка не плетена. 3. За ... слово не буває соромно. 4. ... діло взяло й згоріло. 5. ... кашу можна досолити, а пересолену доводиться викидати.

II. Поясніть значення прислів'їв.

267. Перебудуйте усно речення за зразком, визначте граматичні основи. Чи зміниться при цьому написання дієприкметників із **не**? Чому?

ЗРАЗОК. *Нерозгадані таємниці. – Таємниці не розгадані.*

1. Нерозчищений горód. 2. Неосвітлена дорога. 3. Неоплачена праця. 4. Нерозпаковані валізи.

268. Доповніть кожне речення залежним від дієприкметника словом і запишіть (можна обрати слово з довідки). Чи змінилося при цьому написання дієприкметника з **не**? Чому?

ЗРАЗОК. *Скрипіли незмащені петлі.* – *Скрипіли не змащені мастилом петлі.*

1. Мороз дощукає некритим смерекам. 2. Невиконану вправу довелося робити вдома. 3. На столі купа непомитих тарілок. 4. У дворі великий ненаповнений басейн. 5. Нерозквітлі півонії вже готуються дарувати свою красу.

ДОВІДКА. Снігом, на уроці, відучора, досі, ще.

269. I. Розгляньте фото. Які дії (процеси) зображено на кожному з них?

II. Складіть за однією з ілюстрацій два речення так, щоб у першому дієприкметник з **не** писали окремо, а в другому – разом.

270. I. Спишіть, розкриваючи дужки. Підкресліть й обґрунтуйте орфограми.

(Не)скопаний горóд; ще (не)зоране поле; (не)висушене сіно; (не)здійснена мрія; (не)спростовані ніким звинувачення; (не)доспівана пісня; (не)сходжені стежки; розум (не)позичений, а власний; давно (не)бачені простори; (не)дописане привітання; офіційно (не)підтверджені слова.

II. Складіть усно речення з одним із поданих сполучень слів.

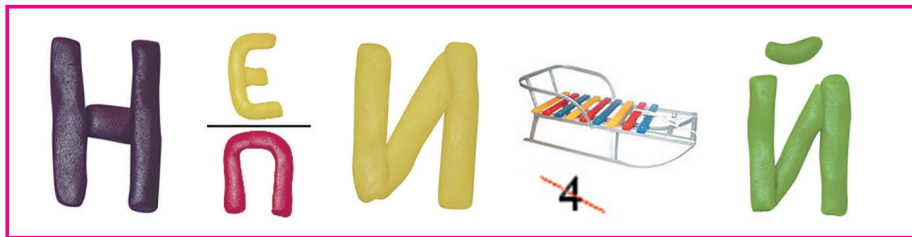
271. I. Побудуйте подані словосполучення так, щоб частку **не** з дієприкметником писали окремо, й запишіть.

Неспростовані факти, незамкнений гараж, непофарбовані двері, невідправлене повідомлення, неопублікований вірш, неосвітлена вулиця, неприкручена рейка, невідремонтований автомобіль, непокошений газон.

II. Складіть і запишіть два речення з дієприкметниковими зворотами, використавши побудовані сполучення слів (на вибір). Підкресліть звороти як члени речення.

272. I. Розгадайте подані нижче ребуси, у яких зашифровано слова з **не**.

II. Придумайте за бажанням свій ребус до дієприкметника, який пишемо разом із **не**.

273. Виконайте тестові завдання.

1. Окремо треба писати **не** з наступним словом у реченні

А У природи багато (не)розгаданих таємниць.

Б (Не)волений народ відродився.

В Цей острівець – (не)затоплений.

Г Не хотілося їсти (не)довареної каші.

2. Разом треба писати **не** з наступним словом у рядку

- А** ще (не)зірвані яблука
- Б** (не)розкладений звечора намет
- В** (не)скошене, а зірване зілля
- Г** (не)заросле лісове озеро

3. Орфографічну помилку допущено в реченні

- А** Залишився лише один нерозвантажений фургон.
- Б** Ненаписані книги ще чекають на своїх авторів.
- В** До горизонту простяглося незоране поле.
- Г** Іванко зайшов, ніким непомічений, і швидко вийшов.

274. I. Спишіть речення, розкриваючи дужки. Підкресліть дієприкметникові звороти.

1. Тільки мав талант до віршів (не)позичений, а власний (*Леся Українка*). 2. Ліпше свій хліб (не)допеч(е,и)ний, ніж чужий перепечен(н)ий (*Нар. творчість*). 3. Від л(е,и)ману до самого обр'ю лежить рівний, ще (не)присмален(н)ий сонцем степ (*Д. Міщенко*). 4. Мені поля задумливо шептали свої ніким (не)співані пісні (*В. Симоненко*). 5. Де багато господинь, там хата (не)метена й каша (не)варена. 6. (Не)закінч(е,и)не діло покривається снігом (*Нар. творчість*). 7. Небо (не)зміряне всипано зорями (*М. Старицький*).

II. Складіть по одному реченню зі словом *нескошений* і сполученням *не скошений*.

30. ДІЄСЛІВНІ ФОРМИ НА **-НО**, **-ТО**

*Про форми дієслова, що вказують на результат дії,
про особливості їхнього творення та вживання*

ПРИГАДАЙМО. Які є форми дієслова?

275. А. Знайдіть у повідомленнях дієслівні форми на **-но**, **-то**. Чи виражають ці слова результат дії?

Текстове повідомлення
Сьогодні 09:21
Ваш рахунок поповнено на 196.00 грн.
Приємного спілкування!

Увага! Перекрито рух
по вулиці Гоголівській
від вул. Князів Острозьких
до вул. Хлібної

- Б. Чи названо в повідомленнях особу, яка виконала дію?
В. Зробіть висновок про особливості дієслівних форм на **-но**, **-то**.

Загальне значення та граматичні ознаки

Дієслівні форми на **-но**, **-то** – це незмінні форми, що виражають результат дії неназваної особи. **НАПРИКЛАД:**
1. *Весь світ даровано* людині (М. Рильський). 2. *Хто сказав, що все уже відкрито?* (В. Симоненко).

Такі форми мають значення **виду** – доконаного й недоконаного. **НАПРИКЛАД:** *писано* – *написано*; *бито* – *розбито*.

У реченні дієслівні форми на **-но**, **-то** виконують роль головного члена у формі **присудка**. Підмета до такого присудка немає. **НАПРИКЛАД:** *У хаті прибрано, мов на Великдень* (М. Стельмах).

Особливості творення

Дієслівні форми на **-но**, **-то** творимо від пасивних дієприкметників за допомогою суфікса **-о**. **НАПРИКЛАД:**

створений → створен^о | политий → полит^о

Особливості вживання

Основне призначення конструкцій із формами на *-но*, *-то* – зосереджувати увагу не на виконавцеві, а на самій дії, на її завершенні, результаті. Такі конструкції допомагають стисло й точно висловити думку. **ПОРІВНЯЙМО:**

*прибрана кімната – кімнату **прибрано**
депутати прийняли закон – закон **прийнято***

Зверніть увагу! Дієслівні форми на *-но*, *-то* незмінні, тому НЕ мають закінчення.

276. I. Прочитайте речення. Знайдіть дієслівні форми на *-но*, *-то*. Що вони виражають? Яким членом речення є ці слова?

1. Скільки тепла **подаровано** цьому камінню, світла – цим вікнам, підземного тління – траві? (*Ю. Андрухович*). 2. Я візьму тебе на крила з цього озера тісного, що деревами закрито і закуто в береги (*Олександр Олесь*). 3. Хай буде все небачене **побачено**, хай буде все пробачене пробачено (*Л. Костенко*). 4. Прозорий струмок перетинав стежку, і через нього було перекинуто кладку із сухої деревини (*О. Донченко*). 5. Ой у полі жито копитами збито (*Нар. творчість*).

II. Визначте види речень за метою висловлювання.

III. Виділені слова розберіть за будовою.

277. I. Перебудуйте письмово словосполучення, замінюючи дієприкметник дієслівною формою на *-но*, *-то*.

ЗРАЗОК. *Відновлений пароль – пароль відновлено.*

Заблокована картка, заряджений смартфон, прийняте рішення, застелене ліжко, вимита підлога, перекритий проїзд,

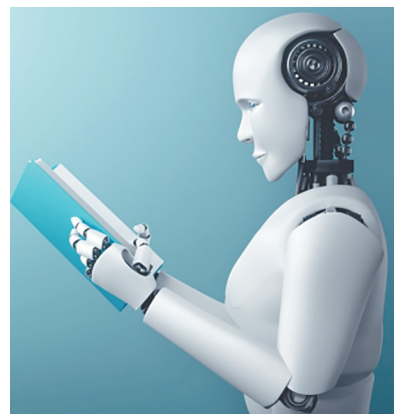
підтверджені факти, розкритий злочин, відремонтований автомобіль.

II. Складіть усно з одним утвореним словосполученням (на вибір) просте речення.

278. I. Прочитайте текст. Визначте фактичну інформацію та суб'єктивні судження. Чи погоджуєтеся ви із цими судженнями?

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ

На основі штучного інтелекту (ШІ) створено багато інструментів. Такими технологіями пронизано різні сфери життя людини. Звичайно, ніде не заборонено використовувати ШІ, щоб отримати готовий твір, реферат чи навчальний проєкт. Проте це не означає, що можна видавати такі роботи за свої.

Тому краще, наприклад, використати ШІ для швидкого збирання інформації та первинного аналізу, а потім на цій основі самостійно підготувати реферат чи виступ.

Інструмент ШІ не є надійним джерелом інформації, не замінить критичного мислення та самостійного аналізу. Якщо надану інформацію не перевірено, то ваші висновки можуть бути неправильними (*З інтернет-джерел*).

II. Знайдіть у тексті дієслівні форми на *-но*, *-то*. З якою метою їх використано?

III. Прочитайте наведений нижче текст. Чи є в ньому **недостовірна** інформація? Обґрунтуйте свою думку.

279. ПОСПІЛКУЙТЕСЯ. Які професії, на вашу думку, можуть зникнути, а які аж ніяк не зникнуть із появою штучного інтелекту?

Штучний інтелект може допомагати людині, економити її час та кошти, розкривати злочини, боротися з хворобами. Утім, через ШІ діти перестали вчитися, адже тепер усе можна списати. Режисери не знімають фільмів, а поети не пишуть віршів, бо за них це робить ШІ.

Достовірна інформація?

Побудова речень

У реченні дієслівну форму на *-но*, *-то* не можна поєднувати з назвою виконавця дії, адже ці форми вживаємо для того, щоб підкреслити результат дії, не називаючи того, хто її виконав. **ПОРІВНЯЙМО:**

Правильно	НЕправильно
Пісню заспіва ЛИ діти.	Пісню заспіва НО дітьми.
Я виконав завдання. Завдання викона НО .	Мною викона НО завдання.
Робітники заверши ЛИ ремонт. Ремонт заверше НО .	Ремонт заверше НО робітниками.

280. З'ясуйте, яку помилку допущено в усіх поданих реченнях. Відредагуйте їх усно.

1. Матвієм вимито дошку.
2. Наказ підписано директором.
3. Співачкою виконано нову пісню.
4. Переможців визначено комісією.
5. Рушник для подарунка вишито Оксаною.
6. На новорічне свято учнями нашого класу підготовлено цікаву виставу.
7. Пиріг до дня народження спечено бабусею.

281. СИТУАЦІЯ. Складіть повідомлення (2–3 речення) за кожною описаною ситуацією для інформування громадськості. Використайте дієслівні форми на *-но*, *-то*.

1. Стався прорив трубопроводу. До багатьох будинків припинили постачати воду. Ремонт планують завершити до ранку наступного дня.

2. Два роки тривала реконструкція аквапарку «Робінзон». Установили нову систему очищення води. Нарешті заклад готовий зустріти своїх відвідувачів.

282. I. Відновіть і запишіть прислів'я та приказки, уставляючи на місці пропуску дієслівні форми на *-но*, *-то* (оберіть із поданих у рамці).

помазано / набуто / написано / писано / бито

1. На роду 2. За наше жито ще нас і 3. Неначе медом 4. Вилами по воді 5. Як ... , так і збуто.

II. Підкресліть члени речення.

283. I. Утворіть від дієприкметників дієслівні форми на *-но*, *-то*. Складіть і запишіть по одному реченню з кожним утвореним дієсловом.

Зачинений, відремонтований, надрукований.

II. Складіть усно діалог (2–3 репліки), використавши в ньому всі утворені дієслова.

III. Поясніть, чому лише друге слово з поданих нижче має закінчення. Розберіть їх за будовою.

Переписати – переписаний – переписано.

284. I. Перебудуйте речення, використавши дієслівні форми на *-но*, *-то*.

ЗРАЗОК. *Допомогу надали вчасно. – Допомогу надано вчасно.*

1. У місті встановили нові дорожні знаки. 2. Книжка надрукована в Харкові. 3. Відремонтували дорогу, яка сполучає Дрогобич і Снятинку. 4. Зустріч президентів України й Польщі підтвердили офіційно. 5. Ця дорога розмита після сильної зливи. 6. Рух поїздів до станції Жмеринка відновили.

II. Підкресліть члени речення в першому й другому реченнях.

III. Утворіть прикметники від ужитих у реченнях назв міст і запишіть.

285. Виконайте завдання одного з варіантів.

Варіант А. Складіть розповідь (5–7 речень) про роботу в саду чи на городі, використавши кілька дієслівних форм на *-но*, *-то*. Ви можете скористатися довідкою.

ДОВІДКА. *Викопано, висаджено, зібрано, обрізано, полито, оброблено, закріплено, укрито, визначено, придбано.*

Варіант Б. Складіть розповідь (5–7 речень) про створення презентації, використавши кілька дієслівних форм на *-но*, *-то*. Ви можете скористатися довідкою.

ДОВІДКА. *Дібрано, складено, знайдено, додано, відформатовано, визначено, відредаговано, налаштовано, оформлено.*

286. Виконайте **узагальнювальні тести** до теми «Дієприкметник. Дієслівні форми на *-но, -то*».

1. Дієприкметниками є всі слова в рядку

- А** записати, зірвати, намалювати
- Б** свіжий, мокрий, швидкий
- В** записаний, зірваний, намальований
- Г** одягнений, проїзний, залитий

2. Пасивними є всі дієприкметники в рядку

- А** пройдений, змоклий, розвантажений
- Б** заплетений, пожовклий, очищений
- В** вишитий, кинутий, змурований
- Г** залитий, зігрітий, погаслий

3. З'ясуйте форму дієслова, ужитого в реченні.

Речення

Форми дієслова

1 Вікно відчинено навстіж.	А неозначена
2 Потрібно відчинити вікно.	Б особова
3 Усі вікна відчинили навстіж.	В дієприкметник
4 Ось наші вікна,
відчинені навстіж.	Г дієприслівник
	Д безособові форми
на <i>-но, -то</i>

4. НЕправильно утворено дієприкметник у рядку

- А** замерзнути – замерзлий
- Б** упіймати – упійманий
- В** засохнути – засохший
- Г** одягнути – одягнутий

5. Дієприкметниковий зворот потрібно відокремити комами в реченні

- А** З усіх садків пахло нагрітою на сонці корою дерев (Є. Гуцало).
- Б** Теплом дихала настояна на травах земля (Ю. Збанацький).
- В** У заволоченому хмарами небі не вгледіти зірок (Н. Рибак).

- Г Сірі султани пилюки звихреної конем осідали на скошеній стерні (*Г. Тютюнник*).
6. Разом треба писати **не** із словом у рядку
- А не/позичені, а власні кошти
 - Б не/огороджений парканом дім
 - В не/закінчений твір-роздум
 - Г ще не/засіяне поле
7. Правильно написано всі слова в рядку
- А скошений, несказаний, заморожений
 - Б виправлений, засекречений, здійснений
 - В видовжиний, несказаний, відчинений
 - Г нездійснений, розписаний, принесений
8. Потрібно відредагувати речення
- А Відвідувачі милувалися розквітлими трояндами.
 - Б Автомобіль виїхав на відремонтовану дорогу.
 - В Загублений телефон швидко знайшли.
 - Г Запросили гурт, виконуючий жартівливі пісні.
9. Дієслівної форми на *-но*, *-то* НЕМАЄ в реченні
- А Рух мостом перекрито через аварію.
 - Б У кімнаті було чисто й пахло квітами.
 - В Мій рахунок поповнено вчасно.
 - Г Траву навколо будинку скошено.
10. Потрібно відредагувати речення
- А Входити з тваринами заборонено.
 - Б Робітниками заасфальтовано дорогу.
 - В Підлогу покрито ламінатом.
 - Г Замовлення доставлено вчасно.

Говорімо правильно

Рекомендовано (іменники)	НЕ рекомендовано
командувач армії завідувач бібліотеки нападник (у футболі) вірянин відпочивальник оточення команда-лідер поет-початківець місця для сидіння	командуючий армії завідуючий бібліотекою нападаючий (у футболі) віруючий відпочиваючий оточуючі люди лідируюча команда початкуючий поет сидячі місця

Рекомендовано (прикметники)	НЕ рекомендовано
мийний засіб (для миття) знеболювальний засіб вимірювальний прилад відновлювальні роботи зволожувальний крем дезінфекційний засіб руйнівний вітер переконливі слова приваблива ціна наступальні дії	миючий засіб знеболюючий засіб вимірюючий прилад відновлюючі роботи зволожуючий крем дезінфікуючий засіб руйнуючий вітер переконуючі слова приваблююча ціна наступаючі дії

Рекомендовано (прикметники-синоніми)	НЕ рекомендовано
прийдешне свято охочий відповідати чинний закон навколишнє середовище, довкілля	наступаюче свято бажаючий відповідати діючий закон оточуюче середовище

ДІЄПРИСЛІВНИК

31. ДІЄПРИСЛІВНИК ЯК ФОРМА ДІЄСЛОВА

Про загальне значення, морфологічні ознаки та синтаксичну роль дієприслівників

ПРИГАДАЙМО. Які є форми дієслова?

287. А. Прочитайте перше речення. Які дві дії виконав лікар?

1

Лікар **оглянув** пацієнта й **виписав** рецепт.

2

Лікар, **оглянувши** пацієнта, **виписав** рецепт.

↓
дієприслівник

Б. Прочитайте друге речення. Які дві дії виконав лікар? Яку із цих дій можна назвати основною, а яку – додатковою?

В. Зробіть висновок про особливість дієприслівника як форми дієслова.

Загальне значення

Дієприслівник – це незмінна форма дієслова, що означає **додаткову дію** предмета й відповідає на питання **що роблячи? що зробивши?**. **НАПРИКЛАД:** *пишучи, співаючи, підійшовши, написавши.*

Дієприслівник доповнює своїм значенням основну дію, позначувану в реченні дієсловом-присудком. **ПОРІВНЯЙМО:**

що зробивши?

*Листки, **улавши**, шлях озолотили (В. Вербич).*

додаткова дія

основна дія

Морфологічні ознаки та синтаксична роль

Дієприслівник буває доконаного й недоконаного виду, має час і залежить від дієслова-присудка.

Дієприслівник – незмінна форма дієслова, тому він не має закінчення. **НАПРИКЛАД:** *добігши, кажучи, бачачи*.

У кінці дієприслівників після **ч, ш** завжди пишемо букву **и**. **НАПРИКЛАД:** *знаючи, написавши*.

У реченні дієприслівник виступає **обставиною**. **НАПРИКЛАД:** 1. *А сонце, захекавшись, потім зійшло* (Б. Олійник). 2. *Зорі мерехтіли, падаючи* (Григорій Тютюнник).

Зверніть увагу! У реченні додаткова дія, позначувана дієприслівником, й основна дія, позначувана дієсловом-присудком, завжди стосуються одного виконавця, позначуваного підметом. **НАПРИКЛАД,** у реченні *Сонце, припікаючи, уже висушило росу* (О. Гончар) обидві дії (*припікаючи* й *висушило*) стосуються того самого підмета – *сонце*.

288. I. Установіть відповідність між фразеологізмами та їхніми лексичними значеннями. Усно опишіть ситуацію, за якої можна було б використати один із фразеологізмів.

Фразеологізм	Лексичне значення
повісивши носа	стримуючи свої почуття
висолопивши язика	утративши надію
зціпивши зуби	не задумуючись
закачавши рукава	відчувши сором
не моргнувши оком	до повного виснаження
опустивши очі	узявшись ревно до роботи

II. Знайдіть у кожному фразеологізмі дієприслівник. На які питання відповідають дієприслівники?

289. I. Прочитайте текст. Як би ви вчинили в подібних ситуаціях? Як ви розумієте заголовок до тексту?

ЛАНЦЮЖОК ДОБРИХ СПРАВ

Якось я їхала в автобусі додому. На зупинці ввійшла літня жінка. Я вирішила поступитися їй місцем, але вона не захотіла сідати. А от юнак років двадцяти, помітивши вільне місце, спокійно сів.

Через дві зупинки літня жінка, узявши в руки здоровенні сумки, почала виходити. Юнак без вагань узяв сумки й допоміг винести з автобуса. Жінка подякувала, а хлопець сів на своє місце.

Ми проїхали ще дві зупинки. Наш герой, надягнувши навушники, вийшов з автобуса. Раптом водій почав голосно кликати його, але марно – через навушники хлопець нічого не чув. Водій пояснив, що юнак забув забрати решту зі ста гривень. Один із пасажирів, узявши гроші, побіг наздоганяти хлопця. Водій терпляче чекав на зупинці...

Ось такий ланцюжок добрих справ вийшов (*З інтернет-джерел*).

II. Знайдіть у тексті чотири речення з дієприслівниками. Визначте в цих реченнях основну й додаткову дії, а також особу, яка ці дії виконує.

290. I. Випишіть із кожного речення одне словосполучення з дієприслівником.

ЗРАЗОК. *Тонкий лист, облітаючи із жовтих дерев, лягає на плечі (О. Гончар) – облітаючи з дерев.*

1. Зоря, вклоняючись небу, падала в комиші (Д. Павличко).
2. Вишні та клени скинули жовтий лист, кутаючи ним ноги на

Ілюстрація Івана Кузишина (12 років)

зиму (*В. Шкурупій*). 3. Закинувши вудочки на плече, Василько почимчикував до річки (*Г. Тютюнник*). 4. За селами стояв старенький млин, до неба звівши перебиті руки (*І. Калянник*). 5. Високо поросло розкішне дерево вгору, укриваючи холодком зелену землю (*Панас Мирний*). 6. Над головою, пролітаючи на медозбір, діловито й стримано гули бджоли... (*А. Дімаров*).

II. Визначте частину мови кожного слова в першому реченні.

291. КОЛО ДУМОК. Поясніть, у якому з двох речень виділене дієслово можна замінити дієприслівником.

1. Соловей сидить на гілці, заливчасто **витьохкує**.

2. Сонце пішло на захід, тіні від кленів **лягли** на дорогу.

292. I. Доповніть усно кожне речення словосполученням, поданим поряд.

1. Будівельники дружно взяли-ся до роботи.

2. Рибалка закинув вудку недалеко від берега.

3. Мисливці розповіли про лісову пригоду.

4. Дівчина попросила зробити зачіску.

5. Водій почав повільно гальмувати.

- розподіливши обов'язки
- закріпивши поплавéць
- трохи повагавшись
- зайшовши в перукарню
- помітивши переїзд

II. Зачитайте утворені речення вголос. Назвіть використані дієприслівники.

293. I. Спишіть речення. Підкресліть дієприслівники як члени речення.

1. Шарудить, бешкетуючи, **вітер** (*Д. Луценко*). 2. Білим **цвітом** сніжинки, кружляючи, падали з хмар (*Д. Луценко*).

3. Зима, скрадаючись, повіяла крилом (*Олена Пчілка*). 4. До-

співавши, ми якийсь **час** стояли непорушно (М. Вінграновський). 5. Під самісінькою стелею, тремтячи, завмирили останні **звуки** музики (Ю. Ярмаш). 6. **Акорди** бабиного літа, зітхнувши, падають в траву (Д. Горішний).

II. Запишіть виділені слова в родовому відмінку однини. Перевірте за словником.

32. ДІЄПРИСЛІВНИКОВИЙ ЗВОРОТ

Про дієприслівник і залежні від нього слова та про виділення їх в усному мовленні й на письмі

ПРИГАДАЙМО. Що таке дієприкметниковий зворот?

294. А. Поміркуйте, із чого складається поданий дієприслівниковий зворот.

наздогнавши суперника

зворот

ЗАХИСНИК вибив м'яч за лінію воріт.

речення

Б. Доповніть подане речення дієприслівниковим зворотом, розташувавши зворот спочатку перед виділеним словом, а потім – після нього.

В. Зробіть висновок, що спільного між дієприкметниковим і дієприслівниковим зворотами.

Будова й синтаксична роль

Дієприслівниковий зворот – це дієприслівник разом із залежними від нього словами. **НАПРИКЛАД:** *виконавши вправу, збираючи яблука в саду, підійшовши до лісового озера.*

Підуть дощі, **оживляючи вологою поля** (О. Донченко).

зворот

У реченні дієприслівниковий зворот є одним членом речення – **обставиною** і може стояти на початку, в кінці або в середині речення. **ПОРІВНЯЙМО:**

- Повільно кружляючи, сніжинки лягали на землю.
- Сніжинки, повільно кружляючи, лягали на землю.
- Сніжинки лягали на землю, повільно кружляючи.

295. I. Прочитайте речення. Знайдіть у них дієприслівникові звороти. Визначте в кожному звороті дієприслівник та залежні слова.

1. Настя підходила до будинку, тримаючи брата за руку (А. Шевердіна). 2. Дівчина притисла палець до вуст, указуючи поглядом у бік дверей (Т. Рубан). 3. Анатолій Борисович вишов з автівки, прихопивши кілька пакетів (А. Шевердіна). 4. Сергій прогулювався після уроків у саду, згрібаючи ногами сухе листя (А. Бачинський).

II. Перебудуйте усно кожне речення так, щоб дієприслівниковий зворот стояв на початку або в середині речення.

Розділові знаки

В усному мовленні дієприслівниковий зворот й одиничний дієприслівник виділяємо паузою.

На письмі дієприслівниковий зворот, а також одиничний дієприслівник зазвичай **відокремлюємо** комою (комами). **НАПРИКЛАД:** 1. Подорожуючи, не пускай коня галопом (Нар. творчість). 2. Усохлий дуб, насупившись рогато, червоний обрій настромив на ріг (Л. Костенко). 3. Хлопчик іде берегом, перескакуючи з каменя на камінь (О. Гончар).

НЕ відокремлюємо комою (комами):

- **одиничний дієприслівник**, який стоїть після дієслова-присудка й означає спосіб виконання дії (як? яким способом?)

Співають *ідучи* дівчата.
Слухали мене *не перебиваючи*.

ЯК?

- **дієприслівниковий зворот**, який є фразеологізмом

Бігти не чуючи ніг.
Слухати затамувавши подих.

Дуби, *замислившись*, стоять.

одиничний дієприслівник стоїть перед присудком

Дуби стоять *замислившись*.

одиничний дієприслівник стоїть після присудка
й означає спосіб виконання дії

Зверніть увагу! Дієприслівниковий зворот й одиничний дієприслівник, що стоять у середині речення, відокремлюємо комами з обох боків. **НАПРИКЛАД:** *Край річки, ставши на плотину, рибалка вудочку закинув* (Л. Боровиковський).

ОРФОГРАМА

Кома для відокремлення дієприслівникового звороту й одиничного дієприслівника

296. І. Спишіть речення, ставлячи на місці пропуску один із поданих дієприслівникових зворотів. Розставте розділові знаки.

спілкуючись із журналістами

затамувавши подих

скориставшись помилкою захисника

випередивши суперника

побивши світовий рекорд

1. Український плавець ... здобув золоту медаль на етапі Кубка світу.

2. Українець ... переплив Атлантичний океан на човні.

3. Шанувальники творчості поета ... майже годину слухали його вірші.

4. Нападник ... вийшов один на один із голкіпером і пробив у кут воріт.

5. Режисер ... висловив надію, що фільм сподобається глядачам.

II. Складіть і запишіть речення про музику чи образотворче мистецтво, використовуючи дієприслівниковий зворот.

297. КОЛО ДУМОК. Поясніть, чому в реченнях лівої колонки одиничні дієприслівники й дієприслівниковий зворот відокремлено комою (комами), а правої – не відокремлено.

1. Діти, **відпочивши**, малювали квіти.

2. Сергій потягнувся, **прокинувшись**.

3. Тримайтеся за поручень, **стоячи на ескалаторі**.

1. Читати **лежачи** шкідливо.

2. Вправу виконують **стоячи**.

3. Назар біг **не чуючи ніг під собою**.

298. Виконайте тестові завдання.

1. Одиничний дієприслівник потрібно відокремити комою в реченні

А Хлопці сиділи замислившись.

Б Слухали вчителя не перебиваючи.

- В Увійшли до класу не привітавшись.
- Г Поснідавши пішли до школи.

2. Пунктуаційну помилку допущено в реченні

- А Налетів вітер, здіймаючи пил на дорозі.
- Б Голосно співали птахи, стрічаючи день.
- В Хлопці мушили терпіти, прикусивши язика.
- Г Дуби застигли, схиливши могутні голови.

299. I. Спишіть речення, розставляючи пропущені розділові знаки. Обґрунтуйте пунктограму «Кома для відокремлення дієприслівникового звороту й одиничного дієприслівника».

1. Усохлий дуб насупившись рогато червоний обрій настромив на ріг (*Л. Костенко*). 2. За вікнами сповзаючи по шибках шурхотів дрібненький веселий дощ (*Н. Бічуя*). 3. Вітер скотившись із гір у долину ховався в темних ярах (*Панас Мирний*). 4. Вітер натомившись укладався спати на верхівках дерев (*М. Яромлюк*). 5. Грім бухикаючи зависав між небом і землею (*М. Стельмах*). 6. Піднімається сизий туман і легесеньким димком чіпляючись за рослину стелиться по землі (*Панас Мирний*).

II. Підкресліть дієприслівникові звороти й одиничні дієприслівники як члени речення. Визначте частини мови слів першого речення.

300. I. Перебудуйте речення, замінюючи одне з особових дієслів дієприслівником, і запишіть. Розставте розділові знаки.

ЗРАЗОК. *Падає останній сніг і вкриває все довкола білою ковдрою. – Падає останній сніг, укриваючи все довкола білою ковдрою.*

1. Малюк сміявся і тягнувся до іграшки. 2. Лампа блимала й тьмяно освітлювала кімнату. 3. Денис схопився за гілляку руками, розгойдався, вигнувсь усім тілом і сплигнув на землю.

4. Микола взяв іншу вудку й став пильно дивитися на поплавок. 5. Маринка почула тихий стукіт і навшпиньки підійшла до дверей.

II. Знайдіть у третьому реченні слова з префіксами. Виділіть ці префікси й обґрунтуйте написання.

301. СИТУАЦІЯ. Чи можете ви себе назвати досвідченим споживачем? Сформулюйте 4–5 порад про те, як правильно робити покупки, аби заощадити гроші. Використайте в кожній пораді дієприслівниковий зворот. Скористайтеся поданими сполученнями слів.

- ✓ прочитавши рекламу
- ✓ порадившись із батьками
- ✓ спланувавши сімейний бюджет
- ✓ склавши список продуктів
- ✓ переконавшись у достовірності
- ✓ уважно прочитавши етикетку
- ✓ перевіривши термін придатності
- ✓ оцінивши зовнішній вигляд товару
- ✓ розпитавши консультанта
- ✓ порівнявши ціни в різних магазинах

Зверніть увагу! Порушенням норми є речення, у яких дія, виражена дієприслівником, і дія, виражена дієсловом-присудком, стосуються різних виконавців. **ПОРІВНЯЙМО:**

Правильно	Неправильно
Коли я повернувся зі школи, раптово пішов сніг. Прочитавши повідомлення, я відчув радість.	Повернувшись зі школи, раптово пішов сніг . Прочитавши повідомлення, мене охопила радість .

302. Прочитайте речення. Поясніть суть допущених помилок. Відредагуйте речення усно (деякі слова можна пропускати або замінювати іншими).

1. Виходячи з тролейбуса, у моєї сумки відірвалася ручка.

2. Прикрашаючи ялинку, до мене підбігло цуценя.

3. Зачепившись за поріг, у мене розсипалися всі фрукти.

4. Почавши рвати черешні, гілка затріщала.

5. Мандруючи Карпатами, мою увагу привертають високі гори.

6. Закінчивши гру, музикантам аплодували глядачі.

7. Натискаючи на кнопку біля входу, двері відчиняються автоматично.

303. І. Прочитайте текст. Що відмінного в поглядах на життя учасників діалогу? Погляди кого з них вам ближчі? Чому?

ТРИ ТОЧКИ ЗОРУ

У дворі під крислатим молодим каштаном пенсіонери грали в доміно. Саме побіля них упав хлопчик. Лівою рукою витирає сльози, а правою тримається за коліно.

– Ото не гасай так! Тихше їдеш – далі будеш! – кидає повчально круглий, як бочка, чоловік.

– Їздити швидко не тільки можна, а й треба, – міркує худорлявий, – лише потрібно уникати падінь.

– Від невдачі ніхто не застрахований. Але не кожне падіння варто замочувати сльозами! – проказав третій (В. Святовець).

II. Доповніть усно текст дієприслівниковими зворотами з довідки та прочитайте його вголос із відповідною інтонацією.

ДОВІДКА. Гучно вдаривши об стіл пластинкою доміно; розвертаючись на самокаті; поблискуючи окулярами; поправляючи кашкет.

304. I. Спишіть речення, розставляючи пропущені розділові знаки. Підкресліть дієприслівникові звороти й одиничні дієприслівники як члени речення.

1. Молоду хвилюючи траву спершу грім ударив над Подолом (А. Малишко). 2. В саду оркестр бджолиний награв обсівши густо соковиту гілку (М. Боровко). 3. Оповідки легенди перекази хлопчик слухав затамувавши подих (М. Іщенко). 4. Земля моя летітиме в світах розгойдуючи простір колосками (В. Шейко). 5. Сплітаючись гіллям стоять дуби зелені, свіжолісті (М. Рильський). 6. Ліс на хвилину примовк ані шелесне завмерши (М. Луків). 7. Із вирію летять курличучи ключі (М. Зеров).

II. Складіть і запишіть три речення з дієприслівниковими зворотами так, щоб зворот стояв на початку речення, у середині речення та в кінці речення.

33. ДІЄПРИСЛІВНИКИ НЕДОКОНАНОГО Й ДОКОНАНОГО ВИДУ. ЧАС ДІЄПРИСЛІВНИКІВ

*Про те, як утворюємо дієприслівники кожного виду
та як визначаємо їхній час*

ПРИГАДАЙТЕ. Що означають дієслова доконаного й недоконаного виду?

305. А. Зіставте речення. У якому з них дієприслівник означає незавершену дію, а в якому – завершену?

Недоконаний вид

Виступаючи на конкурсі,
співак хвилюється.

Доконаний вид

Виступивши на конкурсі,
співачка подякувала глядачам.

Б. З'ясуйте, на яке питання відповідає кожен із дієприслівників.

В. Зробіть висновок, чим різняться дієприслівники доконаного й недоконаного виду.

Дієприслівники бувають доконаного або недоконаного виду.

Недоконаний вид	Доконаний вид
Дієприслівники означають незавершену дію. ЩО РОБЛЯЧИ? <i>допомагаючи, пишучи</i>	Дієприслівники означають завершену дію, яка відбулась або відбудеться раніше за основну дію. ЩО ЗРОБИВШИ? <i>допомігши, написавши</i>

Час дієприслівників

Дієприслівники **теперішнього часу** означають додаткову дію, що відбувається одночасно з головною. Дієприслівники **минулого часу** означають додаткову дію, що передувала головній.

ПОРІВНЯЙМО: 1. *Читаючи* текст, я виписую цитати.
2. Я виписав цитати, *прочитавши* текст.

306. I. Запишіть дієприслівники у дві колонки: 1) доконаного виду;
2) недоконаного виду.

Здобувши, зволікаючи, добігаючи, увійшовши, згрібаючи, домовившись, зневажаючи, підказуючи, схитрувавши, творячи.

КЛЮЧ. Підкресліть у кожному слові другу букву. Якщо ви правильно виконали завдання, то з підкреслених букв прочитаєте закінчення фразеологізму *опинитися між ...*

II. Поясніть, що спільного між утвореним фразеологізмом і поданою ілюстрацією.

III. Складіть і запишіть з одним дієприслівником (на вибір) речення.

Творення дієприслівників

Недоконаний вид	Доконаний вид
До основи дієслова теперішнього часу додаємо суфікс <i>-учи (-ючи), -ачи (-ячи)</i>	До основи дієслова чоловічого роду минулого часу додаємо суфікс <i>-ши</i>
<i>несуть</i> → <i>несучи</i> <i>бачать</i> → <i>бачачи</i>	<i>сказав</i> → <i>сказавши</i> <i>добіг</i> → <i>добігши</i>

307. I. Утворіть від дієслів першої групи дієприслівники недоконаного виду, а від дієслів другої групи – доконаного виду.

ЗРАЗОК. *Одягають* – *одягаючи*.

- Долають, **розповідають**, кричать, мріють, навчаються.
- Переконав, знайшов, приніс, запізнився, **усміхнувся**.

II. Розберіть за будовою дієприслівники, утворені від виділених дієслів.

пишучи

перебігши

сказавши

роздумуючи

308. I. Утворіть усно від поданих ліворуч фрагментів речень дієприслівникові звороти. Визначте вид і час дієприслівників.

Початок речення

Поширюю фейкову інформацію...

Регулярно займаюся спортом...

Споживаю різну корисну їжу...

Продовження речення

- людина гартує силу духу.
- ти можеш зашкодити багатьом людям.
- ти зміцниш свій імунітет і покращиш розумову діяльність.

II. Доберіть до кожного утвореного звороту продовження речення із рамки праворуч. Запишіть утворені речення.

309. I. Спишіть речення, розставляючи пропущені розділові знаки. Підкресліть дієприслівники й дієприслівникові звороти як члени речення.

1. Летять за вітром бджоли у суцвітті забувши про свої прозорі крила (*І. Драч*). 2. Зоря вклоняючись небу падала в комиші* (*Д. Павличко*). 3. Даруючи матерям квіти не шкодуйте й своєї душі... (*І. Цюпа*). 4. Дуби **застигли** схиливши **могутні** голови в білих снігових шапках... (*Ю. Збанацький*). 5. Легкі хвилі набігали на камінь утворюючи навколо нього мереживо піни (*О. Донченко*).

* *Коміш* – висока водяна або болотяна багаторічна рослина.

II. Випишіть п'ять дієприслівників (на вибір), розберіть їх за будовою та зазначте вид (доконаний, недоконаний) і час.

34. НЕ З ДІЄПРИСЛІВНИКАМИ

Про те, коли **не** з дієприслівниками пишемо разом, а коли – окремо, та чи впливає на це лексичне значення слова

ПРИГАДАЙТЕ. Коли **не** з дієсловами пишемо разом?

310. А. Порівняйте написання **не** з виділеними словами.

не дочути останніх слів – **недочувати** на праве вухо

не дочувши останніх слів – **недочуваючи** на праве вухо

Б. У яких сполученнях ідеться про поганий слух, а в яких – про неможливість щось почути через галас, шум тощо?

В. Зробіть висновок, чи може залежати написання **не** від значення слова.

Частку **не** з дієприслівниками зазвичай пишемо **ОКРЕМО**. **НАПРИКЛАД:** **не відпочивши, не підійшовши, не помічаючи.**

НЕ з дієприслівником пишемо **РАЗОМ**, якщо:

• слово без не не вживане	ненáвидячи, нехтуючи, невóлячи
• слово утворено від дієслова з префіксом недо- , що вказує на неповний вияв дії, стану	недописавши, недочуваючи (погано чуючи), недобачаючи (погано бачачи)

Зверніть увагу! Написання **не** з деякими дієприслівниками залежить від лексичного значення слова. **ПОРІВНЯЙМО:**

нездúжаючи (хворіючи)

неслáвлячи (ганьблячи)

не здужавши (не змігши)

не славлячи (не прославляючи)

311. I. Спишіть, розкриваючи дужки. Обґрунтуйте написання **не** з дієприслівниками. Поясніть лексичні значення виділених слів. За потреби скористайтеся довідкою.

(Не)виходячи, **(не)хтуючи**, (не)підстрибнувши, (не)стримуєчись, (не)обіцяючи, (не)спитавши, **(не)волячи**, (не)дійшовши, (не)відповівши, **(не)на́видячи**, (не)здужаючи (*хворіючи*), (не)здужавши (*не змігши*), **(не)зчувшись**, (не)добачаючи (*погано бачачи*), (не)звільнившись.

ДОВІДКА. *Нехтувати* – ставитися презирливо, зневажливо; *неволити* – примушувати робити що-небудь проти волі; *не-на́видіти* – відчувати нена́висть до кого-небудь; *незчутися* – не помітити, не відчутти чого-небудь.

II. Складіть і запишіть речення з одним виділеним словом.

312. I. Відновіть прислів'я, поєднуючи їхні частини з обох колонок. Запишіть, розкриваючи дужки та ставлячи пропущені розділові знаки.

(Не)зазнавши печалі...
(Не)спитавши броду...
(Не)втримавшись за гриву...
(Не)дослухавши до кінця...
(Не)розбивши горішка...
(Не)нагнувшись...
(Не)дооцінивши противника...

(не)дістанеш зернятка.
програєш бій.
(не)зазнаєш і радості.
за хвіст (не)вдержишся.
(не)лізь у воду.
(не)поспішай відповідати.
гриба (не)знайдеш.

II. Підкресліть дієприслівникові звороти як члени речення.

III. Поясніть, як ви розумієте значення одного з прислів'їв. За якої життєвої ситуації його можна використати?

313. Побудуйте речення, замінюючи одне з особових дієслів дієприслівником, і запишіть.

ЗРАЗОК. *Якщо не нагнешся до землі, то печериць не збереш. – Не нагнувшись до землі, печериць не збереш.*

1. Якщо не посієш, то не пожнеш. 2. Як не розтроциш горіха, то не смакуватимеш зернятком. 3. Якщо нехтувати честю, то не вбережеш совісті. 4. Як не пізнаєш жала бджоли, не скуштуєш меду. 5. Як не візьмешся за справу десятьма пальцями, десять років працюватимеш (*Нар. творчість*).

314. СИТУАЦІЯ. Уявіть, що ви стали свідком некоректної, агресивної поведінки групи учнів / учениць молодших класів щодо їхнього однолітка / їхньої однолітки. Ви хочете зробити зауваження. Придумайте й запишіть кілька реплік або діалог (4–5 реплік), використовуючи дієприслівники з **не**.

- ✓ не поговоривши
- ✓ не поцікавившись
- ✓ не вислухавши
- ✓ не дізнавшись правди
- ✓ не поважаючи інших
- ✓ не соромлячись
- ✓ не стримуючи емоцій

**ЗУПИНИМО
БУЛІНГ
РАЗОМ!**

315. І. Спишіть речення, розкриваючи дужки й розставляючи пропущені розділові знаки.

1. Берези вміють сумувати **(не)похиливши** голови (*Л. Дмитерко*). 2. **(Не)добачаючи** в темряві хлопець обережно намацував шлях палицею (*В. Кава*). 3. Хлопці побігли на вогники спотикаючись падаючи хакаючи **(не)зводячи** очей із жаринок (*В. Винниченко*). 4. Життя – як стерня: **(не)пройдеш** ніг **(не)вколовши** (*Нар. творчість*). 5. **(Не)дооцінюючи** силу й винахідливість греків перси потрапили в пастку (*Ю. Федоренко*). 6. Я **(не)навиджу** тих, що **(не)сіявши** жнуть, що садів **(не)садивши** плоди об'їдають (*М. Нагнибіда*).

II. Розберіть за будовою виділені слова.

III. Підкресліть дієприслівникові звороти як члени речення.

316. Ходом шахового коня прочитайте зашифровані прислів'я. Запишіть прислів'я, усно поясніть їхні значення. Починайте з виділеної клітинки.

вши	Не	ду	у
ду	лізь	та	
спи	бро	во	не

зро	ха	со	Не
ки	взя	биш	ти
	не	ри	вши

35. УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО З ТЕМ «ДІЄПРИКМЕТНИК. ДІЄСЛІВНІ ФОРМИ НА *-НО*, *-ТО*» ТА «ДІЄПРИСЛІВНИК»

317. I. Прочитайте текст. Яка інформація була для вас відома? Чому чумаків жартома називають першими українськими далекобійниками?

ПЕРШІ УКРАЇНСЬКІ ДАЛЕКОБІЙНИКИ

На добру чверть милі розтягнулася чумацька валка*. Риплять довжелезні мажі**, мотають головами круторогі воли, повільно переступаючи міцними ногами. Везуть козаки сіль із Криму на Січ...

Отáман іде біля першої мажі й пильно оглядає степ. Не вперше веде він чумацьку валку крізь зелену пустелю, упізнаючи шлях по сонцю...

За пів години дісталася валка води. Випрягли волів, напоїли й пустили пастися на зелену травицю. Чумаки, поставивши варту, купалися в річці.

– Обідати! – гукнув кухар, витрушуючи з торби ложки.

Їли мовчки, не кваплячись. Погомонівши ще трохи, лягли відпочивати під мажами. А на світанку знову зарипіли вози над безмежною пустелею степу (За З. Тулуб).

* *Вáлка* – група підвід із вантажем; група людей, машин, які рухаються одне за одним.

** *Мáжа* – чумацький віз; (діал.) віз.

Я. Чижевський. Чумаки

II. Виконайте завдання до тексту.

1. Знайдіть і прочитайте вголос речення з дієприслівниками та дієприслівниковими зворотами. Поясніть уживання розділових знаків.

2. Випишіть із тексту спочатку дієприслівники доконаного виду, а потім – недоконаного. Чотири з них розберіть за будовою (на вибір).

3. Спишіть друге речення. Підкресліть головні й другорядні члени речення.

4. Перебудуйте перше речення другого абзацу на речення з дієприслівниковим зворотом і запишіть. Розставте розділові знаки.

5. Доберіть за картиною Я. Чижевського два дієприкметники. Складіть із ними й запишіть речення.

318. I. Спишіть, розставляючи пропущені розділові знаки й розкриваючи дужки. Підкресліть дієприслівникові й дієприкметникові звороти як члени речення.

1. Сонце сміялося їм услід виграючи пром(е,и)нями в блискучому листі дерев... (О. Зубченко). 2. А з хмар ро(з,с)критих широко і синьо несуть привіт весняні журавлі (В. Сосюра).

3. Ще спить земля укутана снігами мовчать в льоди зако-
ва(н,нн)і річки (Д. Луценко). 4. У рідний край грозою вмитий
в(е,и)дуть усі шляхи на світі (М. Стельмах).

II. Перебудуйте останнє речення так, щоб дієприкметниковий зворот
не потрібно було відокремлювати комами.

319. I. Розташуйте речення так, щоб відновити первісний текст.

□ На стінах Кирилівської церкви можна побачити справжні скарби – фрески* періоду княжої Русі-України.

○ Кирилівська церква, зведена ще в середині XII століття в Києві, є видатною пам'яткою архітектури.

△ У 1970-х роках, обережно знімаючи багатовікові нашарування, реставратори відкрили понад 800 таких фресок.

◇ Упродовж восьми століть свята обитель пережила періоди розквіту й занепаду, перебудов і реставрацій.

Кирилівська
церква,
м. Київ

* *Фрeска* – картина, написана фарбами по свіжій вогкій штукатурці.

II. Знайдіть одне речення з дієприслівниковим зворотом й одне – з дієприкметниковим. Обґрунтуйте вживання розділових знаків.

III. Знайдіть у тексті власні назви. Поясніть, як ці назви виникли.

320. Гра «Упіймай помилку». Прочитайте речення та знайдіть помилки. За кожен знайдений помилку – 1 бал.

1. На спортивному майданчику тренуються початкуючі спортсмени. 2. Завезли лікувальні препарати, успішно пройшовші випробування. 3. Поливаючи ґрунт, рослини швидко ростуть. 4. Смачний борщ зварено мамою. 5. Повернувшись

зі школи, мене радісно зустрів собака. 6. Громадяни України, перебуваючі за кордоном, зможуть проголосувати на виборах. 7. Під'їжджаючи до зупинки, у мене злетів капелюх. 8. Відпочиваючи в парку, несподівано пішов сильний дощ. 9. Група туристів сіла в потяг, слідує до Ужгорода. 10. На даху замінили прогнивші дошки. 11. Усі потерпівші вчасно отримали допомогу.

321. Виконайте завдання одного з варіантів.

Варіант А. Уявіть, що ви намагаєтесь умовити друга / подругу позичити вам підручник (енциклопедію, велосипед), але при цьому учасник / учасниця діалогу намагається ввічливо вам відмовити, наводячи переконливі аргументи. Складіть і запишіть діалог (5–8 реплік), можливий у цій ситуації. Використайте щонайменше два дієприслівники.

Варіант Б. Складіть і запишіть діалог (7–10 реплік) з елементами зауважень чи пропозицій із використанням дієприкметників (наприклад: *перевірений, не розв'язані вчасно, не виконані належно, не звірені за словником* тощо).

Варіант В. Напишіть есе (6–8 речень) на одну із запропонованих тем: «Мій вихідний», «Мої домашні обов'язки», «Мій день народження». Використайте щонайменше два дієприслівники та два дієприкметники.

322. Виконайте завдання.

1. Пасивними є обидва дієприкметники в рядку

А перебитий, усвідомлений	В розбитий, змарнілий
Б посивілий, змоклий	Г замусолений, навислий

2. Орфографічну помилку допущено в рядку

- А** Відійшов, не здужавши підняти штангу.
- Б** Недобачаючи в темряві, спіткнувся.
- В** Говорив завжди правду, не на́видячи брехню.
- Г** Програли, недооцінивши сили суперника.

3. Окремо треба писати **не** з дієприкметником у рядку
- А** не/дописана картина відомого художника
 - Б** не/з'ясовані вчасно важливі питання
 - В** не/прочитаний допис у соцмережі
 - Г** не/дооцінений талант молодого артиста
4. НЕ ТРЕБА відокремлювати комою (комами) дієприслівник у реченні
- А** Хлопці відпочивши побігли далі.
 - Б** Попрацювавши можна й відпочити.
 - В** Могутній ліс стоїть замислившисьь.
 - Г** Вітер утомившисьь ліг спочити.
5. Пунктуаційну помилку допущено в реченні
- А** Говорячи щирі слова, будеш безсмертний.
 - Б** І сонце, дійшовши зеніту до землі хилиться.
 - В** Здобувши освіту, побачиш більше світу.
 - Г** Каштан зацвів, піднявши до сонця свої свічки.
6. Дієприкметниковий зворот потрібно відокремити комою в усіх реченнях, ОКРІМ
- А** Стоять квітки окроплені росою (*Д. Загул*).
 - Б** Усім любе слово сказане до речі (*З Біблії*).
 - В** Ще раз зима прийшла снігами вбрана (*І. Франко*).
 - Г** Добру віщують погоду скупані в сонці хмарки (*М. Луків*).
7. Потрібно відредагувати всі речення, ОКРІМ
- А** Визирнувши у вікно, на вулиці йшов сильний дощ.
 - Б** Хвилі тихо шелестіли, котячись на піщаний берег.
 - В** Зустрінемося біля старого дуба, поросшого мохом.
 - Г** У зоопарку ми побачили говорячого папугу.
8. Граматично правильне продовження речення «Купуючи мобільний телефон, ...» наведено в рядку
- А** мені надійшло повідомлення.
 - Б** він мені дуже сподобався.

- В** у магазині діяли знижки.
- Г** я уточнив термін гарантії.

9. НЕПРАВИЛЬНО утворено речення

- А** На Контрактовій площі перекрито рух.
- Б** У центрі міста розпочато реконструкцію.
- В** Наказ про конкурс підписано директором.
- Г** Про козаків і чумаків складено багато пісень.

10. Доповніть кожне речення дієприслівниковим або дієприкметниковим зворотом.

1. Зможемо здобути перемогу.
2. Таксі приїхало на 15 хвилин пізніше.
3. На фестивалі презентували фільм.

Проект

Об'єднайтеся в групи й виконайте одне із запропонованих завдань.

1. Придумайте 12 запитань на тему «Дієприслівник. Дієприкметник» і проведіть гру «Так – ні» для своїх однокласників / однокласниць.
2. Укладіть словничок фразеологізмів, прислів'їв, приказок, до складу яких входять дієприслівники.
3. Підготуйте текст рекламного ролика про один із ваших шкільних підручників, використавши 1–2 дієприслівники та 1–2 дієприкметники.
4. Укладіть музичну добірку фрагментів сучасних українськомовних пісень, у текстах яких є дієприслівники чи дієприкметники.
5. Підготуйте виступ із презентацією дизайну кімнати, будинку, парку, магазину тощо. Використайте 3–5 дієприкметників.

Культура мовлення

Як краще?

В українській мові часто використовуємо дієприслівники, коли потрібно замінити віддієслівні іменники з прийменниками *по*, *при*, *після*. **ПОРІВНЯЙМО:**

Вдало побудовані речення	Невдало побудовані речення
1. Читаючи вголос, треба правильно наголошувати слова. 2. Написавши текст, я перевіряю його ще раз.	1. При читанні вголос треба правильно наголошувати слова. 2. Після написання тексту я перевіряю його ще раз.

Антисуржик

Правильно	НЕправильно
сяючи від радості намагаючись не заважати добираючи слово натиснувши на кнопку	сія від радості стараясь не заважати добирая слово нажавши кнопку

У світі фразеологізмів

Робити з мухи слона – надмірно перебільшувати.

Між двох вогнів – безвихідне становище.

Каламутити воду – вносити розлад, неспокій у що-небудь.

Авгієві стайні – надзвичайно забруднене місце, безлад.

Аж вуха в'януть – неприємно слухати що-небудь.

Гратися з вогнем – поводитися необережно.

Мов у воду опущений – дуже похмурий, засмучений.

Поринути з головою – повністю захопитися чимсь.

МОЯ СТОРІНКА

Цікаво знати

ПРИГОДИ ЗВИЧАЙНОЇ КАРТОПЛІ

Деякі рослини, що ростуть на наших городах, примандрували з далеких заморських країв. А з рослинами мандрували і їхні найменування. Візьмімо, наприклад, картоплю.

Індіанці Південної Америки використовують цей овоч понад 14 тисяч років, а європейці вперше зіткнулися з ним у середині XVI століття. Першими покуштували картоплю іспанські моряки. Потім вона потрапила до Італії, а згодом – до інших країн Європи. Хоча не скрізь картоплю використовували за призначенням. У XVIII столітті у Франції квітами картоплі прикрашали волосся або робили з них букети. У Німеччині картоплю можна було побачити на клумбах перед палацами. У середині XVIII століття вона з'явилась і в Україні.

Проте прийшла до нас картопля не з індіанським, а з європейським найменуванням. Індіанці називали рослину – *потата*. Італійці найменували її по-своєму – *tartufolo*. Німці запозичили назву в італійців, спочатку дещо видозмінивши її: *tartuffel*, а далі перетворили на *kartoffel*. В українській мові найменування зазнало фонематичних змін і стало словом *картопля* (За І. Вихованцем).

Усміхнімося

* * *

– Чому ти так часто двійки почав одержувати з української мови? – проглянувши Славкові зошити, дивується мама.

– Та мене від Вітька Гурова до Мишка пересадили. А який із нього знавець мови? – відповідає Славко.

Б. Крекотін

* * *

Учитель запитав Андрійка:
– Ти дома розповів про двійку?

Андрійко похилив чоло:

– Аякже... Все, як наказали!
– І що батьки тобі сказали?
– На жаль, їх дома не було!

М. Білецький

ДОДАТОК

ПОЯСНЕННЯ ЩОДО ВИКОНАННЯ ДЕЯКИХ ВИДІВ ЗАВДАНЬ

КОЛО ДУМОК

«Коло думок» допомагає знаходити розв'язання конкретної проблеми шляхом вільного висловлювання своїх думок усіма учасниками колективного обговорення.

Порядок виконання

1. Уважно ознайомтеся з проблемою.
2. Усі учасники за бажанням висувують свої ідеї щодо розв'язання проблеми. Що більше ідей – то краще!
3. Обговоріть запропоновані ідеї, оберіть ті, що допомагають дійти істини.

УВАГА! Не можна обговорювати й оцінювати ідеї на етапі їх висловлювання. Дозволено повторювати або розширювати ідеї, запропоновані будь-ким. Пам'ятайте, що об'єднання кількох ідей часто веде до висунення нових.

ПОСПІЛКУЙТЕСЯ

Це завдання дає змогу кожному/кожній за бажанням висловити думку швидко й лаконічно.

Порядок виконання

1. Визначте, хто за ким буде висловлюватися.
2. По черзі висловіть думку лаконічно й швидко.

УВАГА! Під час виконання цього завдання висловлюються лише за бажанням, а відповіді не коментують і не оцінюють. Також заборонено перебувати того, хто висловлюється, викрикувати з місця.

ЗМІСТ

Вступ. Українська мова єднає нас	4
--	---

ПОВТОРЕННЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО

1. Словотвір	8
2. Лексикологія. Фразеологія	11
3. Правильне вживання слів і фразеологізмів	15
4. Морфологія (іменник, прикметник)	21
5. Морфологія (числівник, займенник)	26
6. Засоби масової інформації (медіа). Джерела інформації. Неправдива інформація	30
7. Медіатекст. Новини	36

Орфографічний практикум

8. Букви <i>е, и</i> на позначення ненаголошених голосних у корені слова. Букви <i>и, і</i> в словах іншомовного походження. Правопис префіксів	41
9. Велика буква та лапки у власних назвах	45
10. Подвоєні букви	47
11. Правопис складних слів разом і з дефісом. Зміни приголосних під час творення слів за допомогою суфіксів <i>-ськ-, -ств-</i>	50
12. Апостроф. М'який знак	53

МОРФОЛОГІЯ. ОРФОГРАФІЯ

Дієслово

13. Дієслово як частина мови. Форми дієслова	60
14. Неозначена форма дієслова. Особова форма дієслова	65
15. Вид дієслова	70
16. Часи дієслова. Теперішній час дієслів	75
17. Минулий час дієслів	81
18. Майбутній час дієслів	85
19. Дієслова I та II дієвідмін	91

20. Способи дієслів	95
21. Безособові дієслова	101
22. Не з дієсловами	105
23. Узагальнення вивченого з теми «Дієслово»	110

Дієприкметник. Дієслівні форми на *-но, -то*

24. Дієприкметник як форма дієслова	117
25. Творення та відмінювання активних дієприкметників	122
26. Творення та відмінювання пасивних дієприкметників	130
27. Дієприкметниковий зворот	135
28. <i>Н</i> та <i>нн</i> у дієприкметниках і прикметниках дієприкметникового походження	142
29. Написання <i>не</i> з дієприкметниками	148
30. Дієслівні форми на <i>-но, -то</i>	153

Дієприслівник

31. Дієприслівник як форма дієслова	163
32. Дієприслівниковий зворот	167
33. Дієприслівники недоконаного й доконаного виду. Час дієприслівників	174
34. <i>Не</i> з дієприслівниками	178
35. Узагальнення вивченого з тем «Дієприкметник. Дієслівні форми на <i>-но, -то</i> » та «Дієприслівник»	181

<i>Додаток.</i> Пояснення щодо виконання деяких видів завдань	189
---	-----

ВІДПОВІДІ ДО РЕБУСІВ, КОНКУРСІВ, ВІКТОРИН

Впр. 192. 1. Холодним словом серце не запалиш. 2. Коли не коваль, то й рук не погань.

Впр. 272. Ненаписаний, незірваний.

Впр. 316. 1. Не спитавши броду, не лізь у воду. 2. Не взявши сокири, хати не зробиш.

Навчальне видання

ЗАБОЛОТНИЙ Олександр Вікторович
ЗАБОЛОТНИЙ Віктор Вікторович

УКРАЇНСЬКА МОВА

**Підручник для осіб з особливими освітніми потребами
(Н 54.1–Н 54.2)**

7 клас

(у 2-х частинах)

ЧАСТИНА 1

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено**

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

У художньому оформленні обкладинки використано мурал «Воля» (м. Ужгород),
який створили художниці Марія Ващенко, Олександра Платунова,
Ксенія Дубовик та художник Іван Мунчак

Редактор *Ірина Коваленко*
Обкладинка, макет, художнє оформлення, комп'ютерна обробка
ілюстрацій *Олени Мамаєвої*
Малюнки *Вікторії Дунаєвої*
Комп'ютерна верстка *Клари Шалигіної*
Коректор *Олена Симонова*

У підручнику використано малюнки та фото з відкритих джерел інтернету: vecteezy.com, depositphotos.com як ілюстрації у виданні навчального характеру відповідно до законодавства України про авторське право і суміжні права

Формат 84×108/16.

Ум. друк. арк. 20,16. Обл.-вид. арк. 9,35.

Тираж 1675 пр. Вид. № 0055. Зам. № 24-11-2001.

ТОВ «Генеза»,
вул. Генерала Алмазова, 18/7 (літ. В), офіс 404, м. Київ, 01133, Україна.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 7692 від 24.10.2022.

ТОВ «ПЕТ»,
вул. Максиміліанівська, 17, кв. 2, м. Харків, 61024.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 6847 від 19.07.2019.